

რედოლფ შტაინერი

**ახალი სულიერება
და ქრისტეს განცდა
XX საუკუნეში**

რულოვ შტაინერი

ახალი სულიერება
და ქრისტეს განცდა XX
საუკუნეში

7 ლექცია, წაკითხული დორნახში
1920 წლის 17-31 ოქტომბერს

ბიბლიოგრაფია – GA 200

თბილისი 2016

RUDOLF STEINER

Die neue Geistigkeit und das Christus-Erlebnis des zwanzigsten Jahrhunderts

Sieben Vorträge, gehalten in Dornach
zwischen dem 17. und 31. Oktober 1920

Bibliographie - GA 200

RUDOLF STEINER VERLAG
DORNACH/SCHWEIZ-2003

Tbilisi-2016

თქვენ წინაშეა რუდოლფ შტაინერის ლექციების ციკლი სახელწოდებით: „ახალი სულიერება და ქრისტეს განცდა XX საუკუნეში“. ის ეხება თანამედროვეობის სოციალური კრიზისის მრავალ მიზეზს, რომელიც გულისხმობს ადამიანური მოღვაწეობის სამი ძირითადი სფეროს (ეკონომიკური, პოლიტიკური და სულიერი) არამართებულ ურთიერთგანმსჭვალვას. გამოსავალი კი სწორედ სამწვერა სოციალური ორგანიზმის მოწყობაა, რაც ნიშნავს აღნიშნულ სფეროებთან დაკავშირებული სოციალური ინსტიტუტების სრულ დამოუკიდებლობას; ეს ხელს შეუწყობს განათლების ახალი სისტემისა და ახალი სულიერების, ქრისტეს ახალი აღქმის განვითარებას. ამით ადამიანი შეძლებს, გასცდეს მიწიერი არსებობის ფარგლებს და მოიპოვოს ჭეშმარიტი კოსმიური ღირებულება.

წიგნი ასევე ეხება ამ მოვლენებზე აღმოსავლეთისა და დასავლეთის სულების მოქმედებას, ქრისტეს ახალ გამოცხადებას, კათოლიკური ეკლესიის ბრძოლას ავტორიტეტის შენარჩუნებისთვის და ამის წინააღმდეგ რეფორმატორების ბრძოლას. ამასთან ერთად განხილულია სხვა უმნიშვნელოვანესი თემები.

მთარგმნელი: **ა. კვარაცხელია**

რედაქტორი: **ლ. მესხია**

Übersetzt ins Georgisch von: **A. Kvaratskhelia**

Redaktion: **L. Mesxia**

ასოციაცია „კოგიტო“

Assoziation „Cogito“

თარგმანი შესრულებულია 2003 წლის გერმანული გამოცემის მიხედვით (დორნახი, შვეიცარია).

ბარმკანზი: მარგარიტა საბაშნიკოვას ნახატი –
მთავარანბელოზი რაფაელი.

ISBN 978-9941-0-8297-9

შინაარსი

პირველი ლექცია
დორნახი, 1920 წლის 17 ოქტომბერი 5
მეორე ლექცია
დორნახი, 1920 წლის 22 ოქტომბერი. 25
მესამე ლექცია
დორნახი, 1920 წლის 23 ოქტომბერი. 41
მეოთხე ლექცია
დორნახი, 1920 წლის 24 ოქტომბერი. 60
მეხუთე ლექცია
დორნახი, 1920 წლის 29 ოქტომბერი. 80
მექვსე ლექცია
დორნახი, 1920 წლის 30 ოქტომბერი. 99
მეშვიდე ლექცია
დორნახი, 1920 წლის 31 ოქტომბერი. 118
შენიშვნები 139

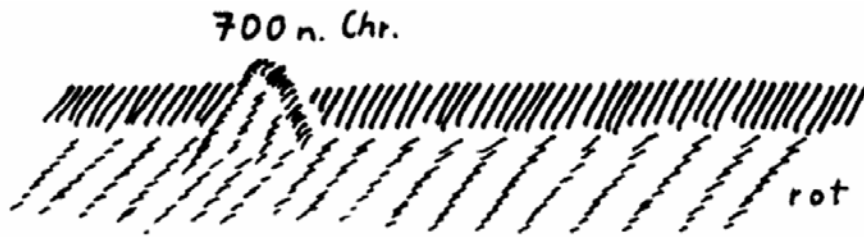
აქ, კურსის ფარგლებში, ისტორიის შესახებ წაკითხულ *ლექციებში**, არაერთხელ ითქვა ის, რაც შესაძლოა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყოს თანამედროვე დროში. უპირველეს ყოვლისა, კაცობრიობის განვითარების ისტორიულ მსვლელობაზე დაყრდნობით ბევრჯერ ითქვა, რომ ხსენებული განვითარების უმთავრეს მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენენ გამოჩენილი პიროვნებები, რომლებიც ქმნიდნენ ფონს ყველაფრისთვის, ან არსებითად უშუალოდ ზემოქმედებდნენ არა ცალკეული პერსონებისგან, არამედ მასებისგან. ეს საკითხი მუდმივად სადავო იყო ისტორიკოსების წრეში, ამასთან მისი გადაწყვეტისას უფრო სიმპათიებითა და ანტიპათიებით ხელმძღვანელობდნენ, ვიდრე ნამდვილი შემეცნების შედეგებით. მე ვფიქრობ, ეს არის მნიშვნელოვანი ფაქტი. მეორე მნიშვნელოვანი ფაქტი ისტორიული თვალსაზრისით არის შემდეგი: ჯერ კიდევ XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ეს მკაფიოდ ჩამოაყალიბა *ვილჰელმ ფონ ჰუმბოლდტი**. მან წამოაყენა წინადადება, რომ ისტორია განხილულიყო არა როგორც დანაწევრებული გარეგნული ფაქტების კრებული, არამედ ისტორიული ფენომენების მიმართ გამოყენებინათ ინტეგრირებული მიდგომა, რომელიც მისაწვდომი იქნებოდა მისთვის, ვისაც შეუძლია პოეტური სახით, ნამდვილი, ჭკუშარიტი პოეტურობით, ისტორიული ფაქტების სინთეზირება და რეზიუმირება. ლექციებში მითითებული იყო, როგორ ყალიბდებოდა XIX საუკუნეში ისტორიული კვლევის საპირისპირო მიმართულებაც, რომლის მიმდევრებიც ამტკიცებდნენ, რომ ისტორიაში შეუძლებელია რაიმე იდეური გავლენის დანახვა და ამიტომაც საჭიროა დავეყრდნოთ უშუალოდ გარეგნულ ფაქტებს. ბოლო პუნქტთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ აქ სიცხადის შეტანა შეუძლია მხოლოდ სულისმეცნიერებას, ვინაიდან მარტოდენ მას ხელეწიფება კაცობრიობის ისტორიული ჩამოყალიბების ნამდვილი მამოძრავებელი ძალების გახსნა. მსგავსი სულისმეცნიერება ჰუმბოლდტისთვის ჯერ კიდევ მიუწვდომელი იყო. ის საუბრობდა იდეებზე, მაგრამ იდეები თავისთავად მოკლებულია მამოძრავებელ ძალას. იდეები მხოლოდ აბსტრაქციებია, რაზეც *მე უკვე ვისაუბრე**. და ისინი, ვინც ესწრაფოდა ის-

ტორიაში იდეის მამოძრავებელი ძალის გამოვლენას, ვერ ასაბუთებდნენ, რომ ეს იდეები რაღაც რეალურ ზემოქმედებას ახდენენ, ვინაიდან ისინი სულაც არ წარმოადგენენ რაღაც არსობრივს, ზემოქმედება კი შეუძლია მხოლოდ არსობრივს. სულისმეცნიერება მიუთითებს გრძობად-ფიზიკური პროცესების უკან მდგომ რეალურ სულიერ ძალებზე, რომლებიც წარმოადგენენ სწორედ ისტორიის ჭეშმარიტ მამოძრავებლებს, თუმცა თავად ადამიანისთვის ეს სულიერი ძალები შეიძლება უშუალოდ იდეის მეშვეობით გამოიხატოს.

ყველა ამ ვითარების გასარკვევად საჭიროა კაცობრიობის ისტორიულ ჩამოყალიბებას შევხედოთ სულისმეცნიერული თვალსაზრისით, ამიტომ დღეს ამ საკითხის განხილვისას ჩვენ ყურადღებას მივაპყრობთ ცალკეულ ფაქტებს, რომლებიც კაცობრიობის დღევანდელი ვითარების გაგებისთვის ძალზე მნიშვნელოვანია. *მე ხშირად მივუთითებდი** იმაზე, რომ ისტორიული კვლევის დროს სულისმეცნიერებამ უნდა გამოიყენოს სიმპტომატოლოგიური მეთოდი, რომელიც აღიარებს გრძობად-ფიზიკური მოვლენების ნაკადებს მიღმა დაფარული მამოძრავებელი ძალების არსებობას. მაშინ ისტორიული ჩამოყალიბების პერიოდში ყოველთვის შეიძლება დავინახოთ ისეთი მომენტი, სადაც არსობრივი სიმპტომურად ამოდის ზედაპირზე. ეს საშუალებას მოგვცემს, ვიმსჯელოთ სიმპტომურ ისტორიულ მოვლენაზე დაყრდნობით. უბრალოდ საჭიროა, მოცემული მოვლენის მოცილებით შევძლოთ, დრმად შევიჭრათ კაცობრიობის ისტორიული ჩამოყალიბების სიღრმეებში.

მე მინდა ნათქვამი აგისხნათ მარტივი ნახატის მეშვეობით. ვთქვათ, აქ ჩვენ გვაქვს (იხ. ნახ. 1) ისტორიული მოვლენების ნაკადი. მოვლენათა მამოძრავებელი ძალები ჩვეულებრივი დაკვირვების დროს დაფარულია ამ ნაკადით. სულიერი მზერით მოვლენათა ამ ნაკადის შესწავლისას შეიძლება დავინახოთ, მათ ქვემოთ როგორ ავლენს რეალური ქმედითი ძალები (წითელი) თავის აქტივობას. მაგრამ მოვლენათა ნაკადში შეიძლება ვიპოვოთ მნიშვნელოვანი საყრდენი წერტილები, რომლებიც შესამჩნევია იმით, რომ მათში დაფარული ზედაპირზე ამოდის. ამიტომ ჩვენ შეგვიძლია ვთქვათ: აი, აქ მოხდა განსაკუთრებული მოვლენა, რომელიც მხოლოდ სწორად უნდა შევაფასოთ, სწორად განვმარტოთ; ცხადია, ის სხვა მოვლენებსაც მოიცავს,

თუმცა იქ ისეთივე ძალით ვედარ გამოასხივებს, როგორც ამ ცალკეულ ღირსშესანიშნავ მოვლენაში. დავუშვათ, რომ მსგავსი ისტორიული მოვლენა (იხ. ნახ. 1) მოხდა დაახლოებით 800 წელს ქრისტესშობიდან.

ნახ. 1.

1. n. Chr.-ქრისტესშობის შემდგომი. 2. rot-წითელი.

ის, რაც ევროპისთვის, ვთქვათ, დასავლეთ ევროპისთვის იყო მთავარი, მოქმედებდა, ბუნებრივია, ადრეც და აგრძელებდა მოქმედებას შემდგომში. თუმცა არც მანამდე და არც მას შემდეგ ის არ გამოვლენილა ისეთი ყურადსაღები სახით, როგორც უშუალოდ ამ მომენტში. ისტორიული ანალიზისას მსგავს მნიშვნელოვან მომენტებს თუ გამოვყოფთ, მაშინ ასეთი კვლევა სრულად შეესაბამება გოეთენიზმის სულისკვეთებას. თავად გოეთესაც სურდა ისტორიული კვლევების იმ სახით ჩატარება, რომ თვალთახედვის არეში შეენარჩუნებინა გარკვეული ძირითადი მოვლენები, რომ მასზე დაყრდნობით შეეღწია სხვა მსოფლიო მოვლენების არსში. სწორედ *გოეთე ამბობს**, რომ ფაქტების ამ სიმრავლეში უნდა ვეძიოთ რომელიღაც მნიშვნელოვანი მოვლენა, რომლის წყალობითაც შეიძლება გაიხსნას ისტორიის უამრავი გამოცანა.

ახლა ავიღოთ 800 წლის პერიოდი. ეს საშუალებას მოგვცემს, მივუთითოთ კაცობრიობის დასავლეთევროპული განვითარების რაღაც ფაქტზე, რომელიც ჩვეულებრივ ისტორიკოსს შეიძლება ნაკლებ შესამჩნევად მოეჩვენოს, ვინაიდან მის თვალში ის წარმოადგენს რაღაც ნაკლებმნიშვნელოვანს, თუმცა კაცობრიობის ჩამოყალიბების სიღრმისეული გააზრებისთვის ის სწორედ ძირითადი საყრდენი წერტილი შეიძლება აღმოჩნდეს. დაახლოებით მითითებულ დროში გაიმართა თავისე-

ბური სახის მეცნიერული თეოლოგიური დისპუტი საფრანგეთის სამეფო კარის ერთ ფილოსოფოსსა და მავან ბერძენს შორის, რომელიც ამ მხარეში ცხოვრობდა. ეს ფილოსოფოსი იყო ალკუინი.* ბერძენს, რომლის მშვიდნიერი წყობაც აღვსილი იყო ბერძენი ხალხისგან მემკვიდრეობით მიღებული თავისებურებებით, განზრახული ჰქონდა, შეექმნა გარკვეული წარმოდგენა ქრისტიანობის პრინციპებზე, რამაც ის მიიყვანა ცნებასთან – ხსნა. მან დასვა კითხვა: ვის გადაუხადა იესო ქრისტემ გამოსასყიდი ადამიანის ხსნისას? მან, ბერძენმა მოაზროვნემ, დაასკვნა, რომ გამოსასყიდი გადაუხადეს სიკვდილს. შეიძლება ითქვას, რომ ქრისტიანობის წიაღში წარმოიშვა ხსნის თავისებური სახის თეორია, რომელსაც ავითარებდა ეს ბერძენი, როცა მთლიანად ეყრდნობოდა აზრის ბერძნულ წყობას. მისი თეორიის თანახმად, გამოსასყიდის გადახდა სიკვდილისთვის მოხდა სამყაროს ძალთა მეშვეობით.

დასავლური თეოლოგიური ნაკადის წარმომადგენელმა ალკუინმა, რომელიც გააღწიდა ახდენდა რომის კათოლიკური ეკლესიის განვითარებაზე, ამ ბერძენის არგუმენტაციას დაუპირისპირა შემდეგი: მან თქვა, რომ გამოსასყიდი შეიძლება გადაუხადო მხოლოდ რეალურ ცოცხალ არსებას, ხოლო სიკვდილი არ არის რეალური – ის მხოლოდ და მხოლოდ ასრულებს რეალობას, არ წარმოადგენს რეალურს; ამიტომ შეუძლებელია სიკვდილისთვის რაიმე გამოსასყიდის გადახდა.

არ ღირს ალკუინის აზროვნების სტილის კრიტიკა, ვინაიდან იმისთვის, ვინც ჭვრეტს მოვლენების ურთიერთკავშირს, სრულიად ცხადია, რომ სიკვდილი რეალობას მოკლებულია იმავე თვალსაზრისით, რომლითაც ამბობენ: სიცივე არ არის რეალობა, ეს მხოლოდ და მხოლოდ სიტბოს ნაკლებობა, ტემპერატურის დაცემაა. სიცივე რაღაც რეალობა რომ არ იყოს, თქვენ არ მოგიწევდათ ზამთარში თბილი ტანსაცმლის ტარება, რადგან სისუფელეა თავის დაცვა არარეალურისაგან. თუმცა ჩვენ არ დავიწყებთ კრიტიკას, არამედ ალკუინისა და ბერძენის დავას დავაკვირდებით პოზიტიურად და დავსვამთ კითხვას იმის შესახებ, არსებითად რა ხდებოდა იქ; საჭიროა აღინიშნოს, რომ დისპუტი არ ეხება თავად ცნება „ხსნას“, არამედ მიმდინარეობს ისე, რომ ეს ორი პიროვნება, – ბერძენი და რომაულ-კათოლიკური ეკლესიის თეოლოგი, – არ დგას საერთო პლატფორმა-

ზე; რომაელ-კათოლიკე თეოლოგი სპეკულირებს ცნებებით ისე, რომ დავის საგანს არც ეხება. ის არ მიდის მართებული მიმართულებით და მთელი პრობლემა გადააქვს სხვა კალაპოტში. ის კითხულობს: არის თუ არა სიკვდილი რამე რეალური? და ასკენის, რომ სიკვდილში არაფერია რეალური.

ეს მოწმობს იმას, რომ აქ ერთმანეთს ეჯახება ორი შეხედულება, რომელიც განსხვავებული მშვინვიერი წყობიდან იშვა. ბერძენი აზროვნებდა ჯერ კიდევ იმ მიმართულებით, რომელიც დამახასიათებელი იყო საბერძნეთისთვის *პლატონსა* და *არისტოტელეს* შორის პერიოდში. პლატონში ჯერ კიდევ ცხოვრობდა რაღაც ძველი აღმოსავლეთის სიბრძნიდან, სადაც, ყოველ შემთხვევაში, ძველ დროში, მოიპოვებდნენ იმ უძველეს სიბრძნეს, რომელიც თანდათანობით მივიდა დაცემამდე. შემდეგ კი, თითქოს დაჩქარებული მეტამორფოზით, წარმოიქმნება არისტოტელიზმი, რომელიც არსებითად გულისხმობს სრულიად სხვა მშვინვიერ წყობას, ვიდრე პლატონიზმი. არისტოტელიზმს კაცობრიობის განვითარებაში შემოაქვს სრულიად სხვა ელემენტი, როგორც პლატონიზმს. თუ თვალს მივადევნებთ არისტოტელიზმის შემდგომ განვითარებას, იგი, თავის მხრივ, იძენს სხვადასხვა ფორმას, გადის განსხვავებულ მეტამორფოზებს, ისე, რომ თავის თავდაპირველ საფუძველს არ კარგავს. შემდეგ ჩვენ ვხედავთ, კვლავ როგორ ცოცხლდება ბერძენში, ალკუინთან მისი დისკუტის დროს, პლატონიზმი როგორც უძველესი მემკვიდრეობა, ხოლო ალკუინთან სახეზეა არისტოტელიზმი. როდესაც ორივე ეს ადამიანი ხვდება ჩვენი თვალთახედვის არეში, ჩვენ ვხედავთ ცვლილებების თამაშს, რომელიც უკვე ევროპულ ნიადაგზე ხორციელდებოდა არა იმდენად ორ მსოფლმხედველობას შორის, რამდენადაც ადამიანურ მშვინვიერ მდგომარეობებს შორის; ერთის წყარო იმალება ჯერ კიდევ უძველესი დროის აღმოსავლეთში, მეორე კი მოვიდა მოგვიანებით, რომელსაც ჩვენ უკვე ვეღარ ვხვდებით აღმოსავლეთში, მაგრამ თავს იჩენს ცივილიზებული სამყაროს შუა რეგიონებში. პირველად ის გვხვდება არისტოტელესთან რამდენადმე შესუსტებული სახით; მასში ჯერ კიდევ ცხოვრობს ძალზე ბევრი რამ ბერძნული, შემდეგ კი ეს მშვინვიერი წყობა განსაკუთრებული ძალით ვითარდება რომის კულტურაში, სადაც ის კარგახნით ადრე მზადდებოდა არისტოტელემდე, არსებითად, პლა-

ტონამდეც. ამიტომ ჩვენ ასევე ვხედავთ, როგორ მზადდება განსაკუთრებული კულტურა იტალიის ნახევარკუნძულზე ჯერ კიდევ ძვ. წ. VIII საუკუნიდან, იმის პარალელურად, როგორც საბერძნეთის ნახევარკუნძულზე აგრძელებენ ცხოვრებას სამშენველის აღმოსავლური წყობის თავისებური სახის უკანასკნელი ყლორტები, თუმცა რომაული კულტურა მცირე განსხვავებებით ვლინდებოდა ბერძნულ კულტურასთან შედარებით. ჩვენ თუ ჩავწვდებით აზრის ამ ორი სახის განსხვავებას, მაშინ აღმოვაჩინებთ უმნიშვნელოვანეს ისტორიულ იმპულსს. ვინაიდან ის, რამაც თავისი ასახვა ჰპოვა აზრის ამ ორი სახის განსხვავებაში, მოგვიანებით გადადის ადამიანთა ემოციურ ცხოვრებაში, სოციალურ მოწყობაში და ა. შ.

ახლა შევეკითხოთ საკუთარ თავს: როგორი იყო უძველესი დროის აღმოსავლეთის მაცხოვრებელთა მსოფლმხედველობა და შემდეგ რა აისახა აქედან გვიანდელ პლატონიზმში, არსებითად კი, თვით ნეოპლატონიზმშიც. ეს იყო მაღალსულიერი კულტურა, რომელიც იშვა შინაგანი ჭკრეტით და გამოვლინდა უპირატესად სურათ-ხატებში, იმაგინაციებში, მაგრამ ისეთ სურათ-ხატებში, რომელიც ჯერ კიდევ არ იყო განმსჭვალული სრული ცნობიერებით, ადამიანის სრული მე-ცნობიერებით. იმ დროის ადამიანებში სულიერი ცხოვრება ვლინდებოდა მძლავრ სურათ-ხატებში – ვედა და ვედანტა მხოლოდ ძალზე სუსტი გამოძახილია იმ დროების. ეს ყოველივე სახეზე იყო სიზმრისებური, – მე გთხოვთ, რომ სწორად გაიგოთ სიტყვა და არ აგერიოთ ჩვეულებრივ სიზმრებში, – დაქვეითებული ცნობიერების ფორმით და ეს მშენიერი ცხოვრება არ ლივლივებდა და არ ანათებდა იმით, რაც ადამიანში ცხოვრობს, როცა იგი მკაფიოდ აცნობიერებს საკუთარ „მე“-ს და თავის საკუთარ არსებას. აღმოსავლელი ადამიანი მშვენივრად აცნობიერებდა, რომ იგი არსებობდა ჯერ კიდევ თავის შობამდე და რომ, ის სიკვდილის შემდეგ კვლავ ბრუნდება იმავე სულიერ სამყაროში, რომელშიც იმყოფებოდა დაბადებამდე, თავის მიწიერ ჩასახვამდე. აღმოსავლელი ადამიანის მხერა მიმართული იყო იმაზე, რაც მრავალგზის გადის დაბადებასა და სიკვდილს. მაგრამ ის შინაგანი გრძნობა, რომელიც „მე ვარ“-ში ცოცხლობს, აღმოსავლელ ადამიანს არ ჰქონდა, ამას ის ვერ ხედავდა. ის თითქოსდა წაშლილი იყო, თითქოსდა იკარგებოდა საერთო მშენიერი ცხოვრება-

ში და ვერ კონცენტრირდებოდა იმ ერთადერთ პუნქტზე, როგორიცაა მე-განცდა. ამ შემთხვევაში აღმოსავლელი ადამიანი თავისი ინსტიქტური ხედვით რას ჭკრეტდა?

აღმოსავლელი ადამიანის მშენიერი წყობის განსხვავება გვიანდელი ადამიანების მშენიერი წყობისგან ასევე შეუძლია იგრძნოს, თუნდაც სულისმეცნიერების მეშვეობით მომზადებულმა ადამიანმა, თუ ყურადღებით ჩაუღრმავდება დიონისე არეოპაგელის *არეოპაგეტიკას**; ახლა მე არ შევეხები ავტორობის საკითხს, რადგან მე მას არაერთხელ შევეხე. მათში საუბარია „არარაზე“, როგორც რაღაც სხვა რეალობაზე, რომელიც არის გარეგნული სამყაროს ყოფიერების საპირისპირო, როგორც ის წარმონდგება ჩვეულებრივი ცნობიერების წინაშე. ამ არარას განხილვა შემდგომ დროებშიც გრძელდებოდა. კარლ მელოტის კარზე მცხოვრებ *სკოტ ერიგენტან** ჩვენ ჯერ კიდევ ვხვდებით ამ განხილვის გამოძახილს, ხოლო უკანასკნელ გამოძახილს ვხვდებით XV საუკუნეში *ნიკოლაუს კუზანელთან** შემდეგ ის, რაც იგულისხმება ამ არარაში, რომელიც შეიძლება ვნახოთ დიონისეს არეოპაგეტიკაში, რომელსაც აღმოსავლელი ადამიანები აღიქვამდნენ, როგორც რაღაც სრულიად ბუნებრივს, ჩაქრა. აღმოსავლელი ადამიანისთვის რას წარმოადგენდა ეს არარა? ეს მისთვის იყო რაღაც რეალობა, იგი თავის მზერას მიაპყრობდა გარემომცველ გრძნობად სამყაროს და თავის თავს ეუბნებოდა: ეს გრძნობადი სამყარო განფენილია სივრცეში და მოძრაობს დროში, ხოლო ჩვეულებრივ ცხოვრებაში, რაც განფენილია სივრცეში და მოძრაობს დროში, აღიარებულია არარად.

რასაც აღმოსავლელი ადამიანი ჭკრეტდა, მისთვის ის იყო რეალობა, რომელიც გაივლის დაბადებასა და სიკვდილს შორის, მაგრამ არა ის, რომელიც განფენილია სივრცეში, სადაც არსებობს მინერალები, იზრდება მცენარეები, გადაადგილდებიან ცხოველები, სადაც გადაადგილდება და მოქმედებს ადამიანი, როგორც ფიზიკური არსება; ეს არ იყო ის, რაც ხდება იმ დროში, რომელშიც ვლინდება ჩვენი წარმოდგენების, გრძნობებისა და ნებელობითი იმპულსების დინამიკა. აღმოსავლელი ადამიანისთვის სრულიად ცხადი იყო: ადამიანები უნდა გავიდნენ იმ სივრციდან, რომელშიც არსებობს და მოძრაობს ყველანაირი ფიზიკური საგანი, ასევე მართებთ გასვლა დროის იმ ნაკადი-

დან, რომელშიც თავის აქტივობას ავლენენ ჩვეულებრივ მიწიერ ცხოვრებაზე დახარჯული ჩვენი მშვინვიერი ძალები. საჭიროა შედწევა სრულიად სხვა სამყაროში, იმ სამყაროში, რომელიც გარეგნულ დროით-სივრცობრივ ყოფიერებასთან მიმართებით წარმოადგენს არარას, თუმცა, წარმოადგენს რაღაც რეალურს. აღმოსავლელი ადამიანი ჩვენი დროის ფენომენებთან დაკავშირებით დაახლოებით იგივეს განიცდიდა, რასაც ევროპელი, უკიდურეს შემთხვევაში, განიცდის რეალური რიცხვების სფეროში. თუ ევროპელს აქვს, მაგ., 50 ფრანკი, მაშასადამე, მას რაღაც აქვს. თუ მან დახარჯა აქედან 25 ფრანკი, მას დარჩა მხოლოდ – 25; თუკი იგი დახარჯავს კიდევ 15 ფრანკს, მას დარჩება 10 და ამასაც თუ დახარჯავს, იგი არაფრის მქონე იქნება. თუ ის გააგრძელებს ხარჯვას, მაშინ მას უნდება და ეზრდება ვალი 5, 10, 15, 25 ფრანკი. მას უკვე არაფერი აქვს, მაგრამ მას დარჩება რაღაც რეალური, ეს იქნება არა მარტო ცარიელი საფულე, არამედ ვალი 25 ან 50 ფრანკი. რეალურ სამყაროში, რომ გქონდეს ვალი, ეს ნიშნავს ძალზე მნიშვნელოვან რამეს. საერთო ფინანსურ სიტუაციაში ადამიანისთვის დიდი განსხვავებაა, უბრალოდ არაფერი ჰქონდეს ან ჰქონდეს ვალი 50 ფრანკი. თუმცა ხსენებული ვალი 50 ფრანკი წარმოადგენს ისეთივე კმედითს მისი ფინანსური საქმეების საერთო მდგომარეობაში, როგორც ნაღდი ფული 50 ფრანკი. ამ სფეროში ევროპელს უწევს შეიგრძნოს ვალების რეალობა, რამდენადაც საქმიან სამყაროში ვალების არსებობა სრულად იჩენს თავს.

ამდენად, თუ ამ პრინციპს გაავრცელებთ არა მარტო ცალკეულ ინდივიდზე, არამედ მთელ სამყაროზე, მაშინ ყველაფერი, რაც უპირისპირდება ნაღდ ფულს, როგორც ნულოვანი სიდიდე, აღმოჩნდება რაღაც სრულიად რეალური. აღმოსავლელი ადამიანი შეიგრძნობდა არა იმიტომ, რომ ახდენდა რაღაც სპეკულაციებს, არამედ ჰქონდა შეხედულებები, რომლებიც მას აიძულებდა ასე შეეგრძნო, ამდენად ის შეიგრძნობდა: ერთი მხრივ, მე განვიცდი სივრცეს და დროს, ხოლო მეორე მხრივ, მე განვიცდი იმას, რისი დაკვირვებაც შეუძლებელია სივრცესა და დროში, ვინაიდან ეს არის არარა სივრცობრივ და დროით საგნებთან და სივრცობრივ და დროით მოვლენებთან მიმართებით; ცხადია, ესეც „რაღაც“ რეალობაა, მაგრამ მხოლოდ რაღაც სხვა რეალობა. ის, რაც დასავლეთის ცივილიზაციაში შემოიჭ-

რა რომის მეთაურობით, წარმოადგენს მხოლოდ გაუგებრობას: სამყაროს შექმნა არარასაგან, სადაც ცნება „არარას“ ქვეშ იგულისხმება მხოლოდ და მხოლოდ ნულოვანი სიდიდე. აღმოსავლეთში, ამ კონცეფციის წინარე სამშობლოში, სამყარო წარმოიქმნება არა არარასაგან, არამედ იმ სახის რეალობისგან, რომელზეც მე თქვენ მიგითითეთ. გამოძახილი იმისა, რაც მსჭვალავდა აღმოსავლური აზროვნების მთელ ხატ-სახეს პლატონამდე და მისი ჩათვლით, რაც წარმოადგენდა მარადიულობის იმპულსს ძველი შეხედულებებისთვის, დავანებული იყო ზემოხსენებული ბერძნის სამშვინველში, რომელიც ცხოვრობდა კარლ დიდის კარზე და კამათობდა ალკუინთან. თეოლოგ ალკუინის სამშვინველი კი უარყოფდა სამყაროს ასეთ სულიერ მოწყობას, რომლის გარეგნული გამოხატულებაც იყო აღმოსავლელი ადამიანის მიერ აღიარებული არარა. და როცა ბერძენი ლაპარაკობდა სიკვდილზე, რომლის მიზეზიც განფესვილი იყო ასეთ სულიერ ცხოვრებაში, ის ლაპარაკობდა რაღაც რეალურზე, ალკუინს კი შეეძლო შეპასუხებოდა: სიკვდილი არის არარა, ამიტომ მას არ შეუძლია არანაირი გამოსასყიდის მიღება.

თქვენ ხედავთ, როგორ პოულობს თავის გამოხატულებას დაპირისპირებულობა უძველესი აღმოსავლური აზროვნების სახესა, რომელიც დამახასიათებელი იყო თვით პლატონისთვისაც და მომდევნოს შორის, რომელიც პირველად გამოვლინდა არისტოტელესთან, ისტორიის ამ ღირსშესანიშნავ მომენტში, როცა ალკუინი დისკუსიას მართავდა ბერძენთან კარლ დიდის კარზე. მაინც რა შემოიჭრა პლატონის შემდგომ ევროპულ ცივილიზაციაში სწორედ რომაული საწყისის გაგრძელების წყალობით? შემოიჭრა აზროვნების სახე – უპირატესად მიმართული იმაზე, რას განიცდის ადამიანი დაბადებასა და სიკვდილს შორის. ადამიანის მშვინვერი წყობა, რომელიც უმთავრესად დაკავებულია იმით, რასაც ის განიცდის დაბადებასა და სიკვდილს შორის, არის ლოგიკური, ლოგიკურ-იურიდიული, იურიდიულ-დიალექტიკური აზრთა წყობა. აღმოსავლეთში საერთოდ არ იყო ლოგიკური დიალექტიკური აზრის სახე და მით უმეტეს, იურიდიული. დასავლეთმა კი აღმოსავლური აზრის სახეში შეიტანა ლოგიკურ-იურიდიული ელემენტი, როცა ჩვენი აზროვნება შეცვალა იმდენად, რომ თვით რელიგიური განცდებისა და წარმოდგენების გამოხატვა დავიწყეთ იურიდიულ ცნე-

ბებში. ასე ვხედავთ ჩვენ რომში სიქსტის კაპელის ჭერზე უდიდესი ოსტატის – მიქელანჯელოს ნახატს, სადაც ქრისტე გამოსატყულია მსოფლიო მსაჯულად, რომელსაც გამოაქვს ვერდიქტი სიკეთესა და ბოროტებაზე.

სამყაროს დინამიკაზე განსჯისას შემოაქვთ იურიდიულ-დიდებული საწყისი. აღმოსავლური აზროვნების სახისთვის ეს სრულიად უცხო იყო. იქ არ არსებობდა ისეთი ცნებები, როგორცაა ბრალი და გამოსყიდვა, როგორც ზოგადად ხსნა. ამიტომაც შეეძლო ბერძენს დაესვა კითხვა: რა არის ეს ხსნა? აღმოსავლეთში სახეზე იყო იმ მეტამორფოზის ჭვრეტა, რომელსაც განიცდის მარადიული საწყისი ადამიანში, როცა გადის დაბადებასა და სიკვდილს შორის პერიოდს. სახეზე იყო ისიც, რაც ცხოვრობს ცნებაში „კარმა“. შემდეგ ეს ყოველივე ჩასვეს იმ მსოფლმხედველობის ჩარჩოში, რომელიც არსებითად გამოსადეგი იყო მხოლოდ დაბადებასა და სიკვდილს შორის ცხოვრებისთვის და რომელიც მოიცავს მხოლოდ ამ ცხოვრებას, – დაბადებასა და სიკვდილს შორის. სწორედ ეს ცხოვრება, დაბადებასა და სიკვდილს შორის, გაუსხლტა აღმოსავლელ ადამიანს. მისი მზერა მიმართული იყო, ძირითადად ადამიანური არსების ბირთვისკენ, იგი ნაკლებად აკვირდებოდა იმას, რაც ხდებოდა დაბადებასა და სიკვდილს შორის. დასავლეთის კულტურის განვითარების პერიოდში კი ყვაოდა სხვა აზროვნების წყობა, რომელიც უპირატესად მიმართული იყო დაბადებასა და სიკვდილს შორის მომხდარისკენ და ეყრდნობოდა არა იმ ძალებს, რომლებიც ადამიანს აქვს იმის წყალობით, რომ სულიერ-მშენიერი მოსავს სხეულებით, რაღაც ფიზიკური და ეთერული სხეულებით. ადამიანის ამ კონსტიტუციაში, – როცა სხეულების ასეთი თანაფარდობით შესაძლებელია სულიერ-მშენიერის შინაგანი განცდა, ამასთან ამ განცდის ხასიათი განსაზღვრულია იმით, რომ ადამიანი თავისი სულიერ-მშენიერით ეფლობა სწორედ ფიზიკურ სხეულში, – იხსნება შესაძლებლობა ადამიანური „მე“-ს სრული და მკაფიო შინაგანი განცდისთვის. ამიტომაც, დასავლეთის ადამიანი არა მარტო ისწრაფვის, არამედ მოვალედ თვლის თავის თავს, ჩასწვდეს თავის ამ „მე“-ს, შეიგრძნოს თავისი „მე“, როგორც რაღაც ღვთაებრივი. სწრაფვა, ადამიანურ „მე“-ს ჩასწვდომოდნენ, როგორც რაღაც ღვთაებრივს, მკაფიოდ გამოვლინდა ჯერ კიდევ შუა საუ-

კუნეების მისტიკოსებთან – ეკხარტთან, ტაულერთან და სხვებთან. ადამიანური „მე“-ს წვდომა მთელი ძალით გამოკრისტალდა იმაში, რასაც წარმოადგენს შუა ევროპული კულტურა. ამდენად, საჭიროა განვასხვაოთ: აღმოსავლური კულტურა, რომელიც არის დრო, როცა ადამიანის მიერ საკუთარი „მე“-ს განცდა მასში არსებობდა უსარგებლოდ, ბუნდოვნად და შუა ევროპული კულტურა, რომელიც უმთავრესად ეფუძნება „მე“-ს განცდას. ჩვენ ვხედავთ, „მე“-ს ეს განცდა როგორ განიცდის მეტამორფოზებს: ჯერ მე მინდა ვითხრათ, როგორი ბუნდოვანი სახით გვხვდება ეს ეკხარტთან, ტაულერთან და სხვა მისტიკოსებთან; შემდეგ თანდათანობით როგორ ხდება უფრო მკაფიო, რამდენადაც ვითარდება თავად ადამიანური „მე“-ს კულტურა.

შემდეგ ვხედავთ, როგორ ხდება ადამიანური „მე“-ს სხვა გარღვევა ამ, შუა ევროპული, კულტურის ფარგლებში. XVIII საუკუნის ბოლოს *კანტი** სახით თავი იჩინა რადაცამ, რაც „მე“-ს ამ კულტურის მაგისტრალური მიმართულების თვალსაზრისით რთული ასახსნელია. მაინც რა წარმოიქმნა კანტის წყალობით? კანტი იკვლევს ბუნების შემეცნებას. იგი ამას თავს ვერ ართმევს. ბუნების შემეცნება მას სუბიექტურ პროცესად წარმოუდგენია, ის ვერ იტრება „მე“-მდე, თუმცა მასზე მუდმივად ლაპარაკობს, ამასთან, სწორედ „მე“-სგან ამოსვლით სურს მთელი ბუნების შემეცნება სხვადასხვა ასპექტში, სივრცისა და დროის კატეგორიებში. მაგრამ „მე“-ს ნამდვილ განცდამდე ის ვეღარ აღწევს. ის ასევე ახდენს პრაქტიკული ფილოსოფიის კონსტრუირებას თავისი კატეგორიული იმპერატივით, რომელმაც თავის თავზე უნდა გვაუწყოს ადამიანური სამშეინველის გაურკვეველი პლასტებიდან. ამასთან, კვლავაც არ წარმოიქმნება არანაირი „მე“. აი, რა არის გასაოცარი კანტის ფილოსოფიაში: ის მთლიანად განმსჭვალულია დიალექტიკის ძალით, განმსჭვალულია ლოგიკურ-დიალექტიკური და იურიდიული აზროვნების ნარევით, რომელშიც ყველაფერი მიმართულია ადამიანურ „მე“-სკენ; მაგრამ მას ასევე არ შეუძლია ამ „მე“-ს მოდელირება ფილოსოფიური საშუალებებით. ამიტომ, უნდა იყოს რადაც, რაც მას ამაში ეწინააღმდეგება. შემდეგ გამოჩნდება *ფიხტე**, მაშინ ჯერ კიდევ კანტის მოწაფე და ენერგიული არგუმენტაციით აჰყავს საკუთარი ფილოსოფიის მწვერვალზე თავისი სიმარტივით მიმზიდველი თეზისი –

„მე ვარ“. ამ „მე ვარ“-იდან უნდა მომდინარეობდეს ყველაფერი, რაც ნამდვილ მეცნიერულ-ობიექტურადაა აღიარებული. უბრალოდ, საჭიროა შეგვეძლოს თითქოსდა დედუცირება, შეგვეძლოს ამ „მე ვარ“-იდან ამოვიკითხოთ საყოველთაო მსოფლმხედველობა. კანტს არ შეუძლია ამ „მე ვარ“-თან მივიდეს. ფიხტე, მიჰყვებოდა რა მის ნაკვალევს, ჯერ კიდევ კანტის მოწაფეობისას, მას უპირისპირებს ამ „მე ვარ“-ს – როგორც გამოწვევას. ხალხი კი გაცეცხლებულია: ეს არის კანტის მოწაფე, რომელიც ამბობს ასეთ რაღაცას: თუ კანტს სურს იყოს ბოლომდე თანმიმდევრული, მართებს ზუსტად ისე იფიქროს, როგორც ფიქრობს თვითონ! ფიხტესთვის უბრალოდ გაუგებარია, რომ კანტს შეუძლია იფიქროს რაღაც სხვაგვარად და იგი ამბობს: თუ კანტი იქნება თუნდაც ბოლომდე თანმიმდევრული, მაშინ უნდა იფიქროს ზუსტად ასე და ის აუცილებლად უნდა მივიდეს იმავე „მე ვარ“-თან. ფიხტე კიდევ უფრო ღიად გამოხატავს, როცა ამბობს, რომ მისი საკუთარი ფილოსოფია სამართლიანად ეყრდნობა კანტისას და თუ ეს ასე არ არის, მაშინ იგი მზადაა კანტის მთელი კრიტიკა აღიაროს შემთხვევითი ცნებების ბრმა თამაშად და არა მსცოვანი მოაზროვნის ქმნილებად. თავად კანტმა, ცხადია, ეს ყოველივე უარყო. მას არ მოუნდა რაიმე საერთო ჰქონოდა იმ დასკვნებთან, რომელიც ფიხტემ მისი ფილოსოფიიდან გამოიტანა.

ახლა ჩვენ ვხედავთ, რომ სწორედ ფიხტეს უკავშირდება ყოველივე ის, რაც გააკეთა გერმანულმა იდეალისტურმა ფილოსოფიამ შელინგის, ჰეგელის და სხვათა სახით, რამაც გამოიწვია ის ბრძოლა, რაზეც მე ნაწილობრივ ვისაუბრე *ჩემს ლექციებში ბუნების შემეცნების საზღვრებზე*.^{*} ამასთან ჩვენ ვამჩნევთ რაღაც თავისებურს, ვამჩნევთ, რომ ჰეგელი მთლიანად და სრულად ცხოვრობს თავის კრისტალურად მკაფიოდ გამომუშავებულ იურიდიულ და ლოგიკურ-დიალექტიკურ ცნებებში, რომლის წყალობითაც ქმნის სამყაროს მისეულ ფილოსოფიურ სურათს, მაგრამ ეს ისეთი სურათია, რომელიც ასახავს მხოლოდ დაბადებასა და სიკვდილს შორის მომხდარს. თქვენ შეგიძლიათ გადაქექოთ ჰეგელის მთელი ფილოსოფია და ვერსად იპოვით რაიმეს ისეთს, რაც დაბადებისა და სიკვდილის ფარგლებს ცდება. მას ყველაფერი დაჰყავს მსოფლიო ისტორიამდე, რელიგიამდე, ხელოვნებამდე და მეცნიერებამდე

– დაჰყავს ყველაფერი იქამდე, რაც დაბადებასა და სიკვდილს შორის განცდილის ფარგლებს არ ცდება.

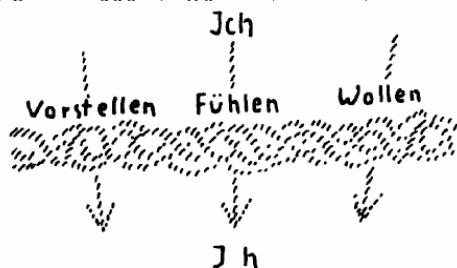
რა არის აქ ღირსშესანიშნავი? ის, რაც გამოვლინდა ევროპული კულტურის უდიდეს წარმომადგენლებთან – ფიხტესთან, შელინგსა და ჰეგელთან, რომლებმაც ადამიანური „მე“ მიიყვანეს სრულ ცნობიერებამდე, მის შინაგან განცდამდე, სინამდვილეში იყო მხოლოდ უკანასკნელი საპასუხო რეაქცია რაღაც სხვაზე. ვინაიდან კანტს შეიძლება გაუგო მხოლოდ მაშინ, როცა მასზე შეიქმნი სწორ წარმოდგენას. ახლა მე ისევ ვუახლოვდები რაღაც მნიშვნელოვან მომენტს ისტორიაში, რომელსაც შეიძლება იოლად აუარონ გვერდი. მოგეხსენებათ, კანტი, და ეს სრულიად აშკარად ჩანს მისი გვიანდელი ნაწერებიდან, ასევე მიმდევარი იყო XVIII საუკუნის რაციონალიზმისა, რომელმაც თავისი გენიალური გამოსატყულება პოვა ლაიბნიცის, აგრეთვე ვოლფის თხზულებებში, თუმცა საკმაოდ პედანტური სახით. აშკარაა: ამ რაციონალიზმს არ ახასიათებს სულიერი რეაქციებისკენ ჭეშმარიტი სწრაფვა. ამიტომაც უარყოფდა კანტი სულიერ-რეალურს, უარყოფდა „საგანს თავისთავად“, როგორც მას უწოდებდა, სამაგიეროდ მას უყვარდა დასაბუთება, ის ისწრაფოდა მკაცრი დასაბუთებებისკენ! კანტის თხზულებები ამ მხრივაც ძალზე მნიშვნელოვანია. ის წერს თავის „წმინდა გონების კრიტიკას“, რომელშიც არსებითად, სვამს კითხვას: როგორ უნდა მოეწყოს სამყარო, რომ სამყაროში შესაძლებელი იყოს დასაბუთება? მას არ აინტერესებდა, სინამდვილეში როგორაა მოწყობილი სამყარო, არამედ, არსებითად, სვამდა კითხვას: როგორ უნდა ვიაზროვნო მე სამყაროზე, რომ შემეძლოს ლოგიკურ-დიალექტიკურად, მხოლოდ და მხოლოდ ლოგიკურად დავასაბუთო? მხოლოდ ამას უწევს ის ანგარიშს, და თავის „პროლეგომენებში“ ყველანაირ მომავალ მეტაფიზიკაზე, რომელსაც შეუძლია გამოვლინდეს როგორც მეცნიერება“, ის ეძებს მეტაფიზიკას, როგორც ზედნაშენს იმაზე, რაც მისი აზრით ექვემდებარება დასაბუთებებს, ხოლო ყველა დანარჩენი წყალს წაუღია! ჯოჯოხეთო, რეალური სამყაროს ეშმაკო, დაე, მე დამრჩეს მხოლოდ დასაბუთების ხელოვნება! მე არ მაწუხებს, რა არის სინამდვილე; თუ მე მისი დასაბუთება არ შემიძლია, მე მასთან არაფერი მესაქმება!

ცხადია, ამგვარად არ ფიქრობდნენ სხვები, ამისთვის მოვიყვანოთ *ქრისტიან ვოლფის** წიგნები, მაგ., „გონიერი აზრები ღმერთზე, სამყაროსა და ადამიანის სამშვინველზე, აგრეთვე ზოგადად ყველა მოვლენაზე“. ვოლფი და სხვა მოაზროვნეებიც ცდილობდნენ, მოეპოვებინათ დასაბუთებათა უზადო, თავის თავში ჩაკეტილი სისტემა იმ თვალსაზრისით, როგორადაც მათ ესმოდათ დასაბუთება. კანტიც ამ სფეროში ცხოვრობდა; მაგრამ მასთან სახეზე იყო ის, რაც წარმოადგენდა, თითქოსდა, შუა ევროპული მსოფლმხედველობის გამოწურულ ღიმონს, მის ჩენჩოს. თუმცა, კანტთან არის ასევე რაღაც სხვა, რაც აუხსნელს ხდის იმ ფაქტს, რომ მან მაინც შეძლო გამხდარიყო ფიხტეს მასწავლებელი. ფიხტესთვის ხომ ის მუდმივად გამაღიზიანებელი იყო და მან გამოიწვია კანტი, იგი გაძლიერებულად აქცენტირებდა გამოთქმაზე „მე ვარ“ და ეს იყო არა რაღაც მკაცრად დასაბუთებადი, რისი ძიებაც ფიხტესთან საერთოდ არ ღირს, არამედ მას დაუპირისპირა განვითარებული შინაგანი მშვინვიერი ცხოვრება. ფიხტესთან, არსებითად, მთელი ძალით ამოტივტივდება ის, რაც ვოლფისა და ლაიბნიცის მიმდევრებთან უკვე უბრალო ჩაღად იქცა. მართალია, ფიხტე თავის ფილოსოფიას აგებს უშუალოდ აბსტრაქტული ცნებებით, ეყრდნობა რა გამოთქმას „მე ვარ“, თუმცა მასთან ეს სიტყვები აღვსილია სიცოცხლით. ასევეა ეს შევლინგთან და ჰეგელთან. არსებითად, მაინც რა მოუვიდა თავად კანტს? კანტის განვითარებაზე დაკვირვებისას, აწყდები მნიშვნელოვან მომენტს. თავიდან ის იყო ვოლფის მოწაფე, შემდეგ მოექცა ინგლისელი ფილოსოფოსის *დევიდ იუმის** ძლიერი გავლენის ქვეშ, რომელმაც, თავად კანტის სიტყვებით, იგი გამოაღვიძა უსიცოცხლო (დეტარგიული), აპათიური ძილისგან. მაინც რა იყო ის, რამაც განმსჭვალა კანტი და რაც მიუწვდომელი აღმოჩნდა ფიხტეს გაგებისთვის? მთლიანად შუა ევროპული კულტურით ფორმირებულ კანტში შემოიჭრა ის, რაც ახლა წარმოადგენს დასავლურ კულტურას, თუმცა ეს ნაკლებად ესადაგებოდა მას. დასავლური კულტურა მის წინაშე წარმოჩნდა დევიდ იუმის სახით. სწორედ იუმმა აზიარა კანტი დასავლურ კულტურას. მაინც რა არის მისი თავისებურება? აღმოსავლურ კულტურაში „მე“ ჯერ კიდევ ცხოვრობს მინავლებულად, თითქოსდა სიზმრისებურად მშვინვიერ განცდებში, რომ-

ლებიც იმაგინაციური სურათ-ხატებით გამოისახება. დასავლურ კულტურაში ადამიანის „მე“-ს წმინდა გარეგნული ფაქტები აკონტროლებს. ჩვენ ვხედავთ, რომ დასავლურ კულტურაში „მე“-ს არსებობა საგრძნობია, ამასთან არა მოველემარე მდგომარეობაში, არამედ ჩანერგილია ფაქტებში. ამ უკანასკნელის ფარგლებში იგება, მაგ., ის ღირსშესანიშნავი ფსიქოლოგია, რომელშიც ფიხტესგან განსხვავებით არ საუბრობენ მშვინვიერ ცხოვრებაზე, რომელიც მომდინარეობს ერთი – ერთადერთი ცენტრიდან, რომელიც არის „მე“, იქ საუბარია აზრებზე და კიდევ ერთხელ აზრებზე, რომლებიც უკავშირდებიან ერთმანეთს – ასოცირდებიან. ასევე მიდის საუბარი გრძნობებსა და წარმოდგენებზე, ნებელობით იმპულსებზე და ისინი ასოცირდებიან. შინაგან მშვინვიერ ცხოვრებაზე საუბრობენ ისე, როგორც აზრებზე, რომლებიც ასოცირდებიან.

ფიხტე საუბრობს „მე“-ზე; ის წყაროა აზრების; დასავლეთში კი „მე“ მთლიანად იკარგება თვალთახედვის არიდან, ვინაიდან ისშობა, გაიბნევა აზრებში, შეგრძნებებში, რომლებიც თითქოსდა დამოუკიდებლად მოქმედებენ – ასოცირდებიან და კვლავ გაიყოფიან. მშვინვიერი ცხოვრება კი ისე გამოიყურება, თითქოს წარმოდგენები თავად ერთიანდებოდნენ და ისევ სცილდებოდნენ. წაიკითხეთ *სპენსერი**, წაიკითხეთ *ჯონ სტიუარტ მილლი**, წაიკითხეთ ამერიკელი ფილოსოფოსები: ყოველთვის, როცა ისინი საუბრობენ ფსიქოლოგიაზე, მაშინვე ამოტივტივდება ეს ღირსშესანიშნავი მსოფლმხედველობა, რომელიც არ გამოირიცხავს „მე“-ს, – როგორც ეს ხდება აღმოსავლეთში, განვითარების ჩანასახოვანი მდგომარეობის გამო, – არამედ მთელი ძალით იღებს ამ „მე“-ს მხედველობაში, თუმცა აძლევს მას საშუალებას მთლიანად გაიხსნას წარმოდგენების, ემოციებისა და ნებელობითი იმპულსების სფეროში, რომელიც ადამიანის მშვინვიერი ცხოვრების შემადგენელია. შეიძლება ითქვას: აღმოსავლეთის ადამიანში „მე“ ჯერ კიდევ ლივლივებს წარმოდგენებზე, გრძნობებსა და ნებელობაზე; ის ჯერ კიდევ არ დაშვებულა წარმოდგენების, გრძნობებისა და ნებელობის დონეზე. დასავლური კულტურის ადამიანებში კი „მე“ უკვე ამ სფეროების ქვევით იმყოფება, ის იმყოფება აზროვნების, გრძნობისა და ნებელობის ზედაპირის ქვემოთ, ასე რომ, თავიდან ის სრულიად შეუმჩნეველია და საუბარია მხოლოდ აზ-

როვნებაზე, გრძნობასა და ნებელობაზე, როგორც დამოუკიდებელ ძალებზე. სწორედ ეს შემოიჭრა კანტში, რომელმაც აღიქვა დევიდ იუმის ფილოსოფია. მაგრამ შუა ევროპაში ამას გარკვეული პერიოდის მანძილზე ეწინააღმდეგებოდნენ ფისტემ, შელინგი და ჰეგელი, შემდეგ კი დარვინიზმისა და სპენსერიზმის მსოფლიო კულტურით ყველაფერი წაიშალა.

ნახ. 2

1. Ich-მე 2. Vorstellen-წარმოდგენები. 3. Fühlen-გრძნობები. 4. Wollen-ნებელობითი იმპულსები.

კაცობრიობის განვითარების ისტორიის გაგებას შევძლებთ მხოლოდ ამ სიღრმისეულ ძალთა კვლევის პროცესში. მაშინ გამოჩნდება, რომ აღმოსავლეთში ნატურალური სახით ვითარდებოდა ის, რაც, არსებითად, იყო მარტოოდენ სულიერი ცხოვრება. შუა ევროპულ რეგიონში კი ვითარდებოდა ის, რაც იყო დიალექტიკურ-იურიდიული, რამაც, არსებითად, დაბადა სახელმწიფოებრიობის იდეა, ვინაიდან სწორედ სახელმწიფო იყო ამისთვის შესაფერისი ობიექტი. გენიალურმა მოაზროვნეებმა – ფისტემ, შელინგმა და ჰეგელმა, უდიდესი პათოსით შექმნეს ცენტრალიზებული სახელმწიფოს კონსტრუქცია. თუმცა, დასავლეთში აღმოცენდა კულტურა, დაკავშირებული მსგავს მშენებლურ წყობასთან, როცა „მე“ მუშაობს (ჩაფლულია) და მოქმედებს აზროვნების, გრძნობისა და ნებელობის დონეზე დაბლა და როცა ასოციაციის პრინციპი დომინირებს წარმოდგენებისა და ემოციური ცხოვრების სფეროში. მსგავსი სახის წარმოდგენები შეიძლება, მიმართული იყოს უშუალოდ სამეურნეო ცხოვრებაზე. სწორედ იქ არის მათი ადგილი. დიდი შეცდომა იყო თავდაპირველად მათი მიმართვა რაღაც სხვაზე, სამეურნეო ცხოვრების გარდა, სადაც არის მათი სიდიადისა და გენიალურობის ადგილი. თუ სპენსერი, ან ჯონ სტიურტ მილლი ანდა დევიდ იუმი თავიანთ ენერჯიას მიმართავდნენ არა ფი-

ლოსოფიისკენ, არამედ სამეურნეო ცხოვრების მოწყობისკენ, მაშინ წარმოიქმნებოდა რაღაც დიადი. შუა ევროპის ბინადრები რომ შეეზღუდათ და თავიანთი ბუნებრივი ნიჭი გამოეყენებინათ მარტოდენ სახელმწიფოს მოწყობისთვის, ამასთან არ ჰქონოდათ მისწრაფება სულიერი ცხოვრების განვითარებისკენ და აეგოთ სამეურნეო ცხოვრება, მაშინ ამისგან გამოვიდოდა რაღაც დიადი. ვინაიდან ჰეგელისა და ფიხტეს ნიჭი რომ დარჩენილიყო იურიდიულ-სახელმწიფოებრივ ჩარჩოში, რომელიც ჩვენ, *სოციალური ორგანიზმის სამწვერიანობაზე** ჩვენს მოძღვრებაში გამოვყავით, როგორც სახელმწიფო ორგანიზმის ავტონომიური სფერო, ამას შეეძლო კაცობრიობა მიეყვანა რაღაც დიადამდე. მაგრამ იმის გამო, რომ ამ მოაზროვნეებმა გაფლანგეს ის, რაც უნდა მიემართათ სახელმწიფოს მოწყობაზე, რომელშიც, თავის მხრივ, ჩართული უნდა ყოფილიყო სამეურნეო და სულიერი ცხოვრებაც, სინამდვილეში წარმოიქმნა რაღაც კარიკატურა ნამდვილი სახელმწიფო წარმონაქმნის ადგილზე. ხოლო სულიერი ცხოვრება საერთოდ შენარჩუნდა მხოლოდ უძველესი აღმოსავლეთის მემკვიდრეობის სახით. თუმცა, ადამიანებმა არ იციან, რომ ჯერ კიდევ ცხოვრობენ ძველი აღმოსავლეთის ამ მემკვიდრეობით. რას წარმოადგენს, მაგ., ქრისტიანული თეოლოგიის განსხვავებული შეხედულებები და ჯერ კიდევ რა არის, არსებითად, ჩვენი მატერიალური მეცნიერების განსხვავებული წარმოდგენები? ეს არის ან ძველი აღმოსავლეთის მემკვიდრეობა, ანდა იურიდიულ-დიალექტიკური აზროვნების შეცვლილი ტყავი, ან ასევე, როგორც სპენსერთან და მილლთან, დასავლური კულტურიდან გადმოღება იმისა, რაც ხელსაყრელია უშუალოდ სამეურნეო ცხოვრებისთვის.

ამდენად, უძველესი აღმოსავლეთისთვის დამახასიათებელი სულიერი აზროვნება მთელ დედამიწაზე გავრცელდა, მაგრამ ინსტინქტურად აღიქვეს ის, რაც თანამედროვეობისთვის გამოუსადეგარი აღმოჩნდა, ვინაიდან დიალექტიკურ-სახელმწიფოებრივი აზროვნება, რომელიც დასრულდა სწორედ ამჟამინდელი მსოფლიო კატასტროფით, ახლა დაცემის მდგომარეობაშია. ამასთან ცოტა ვინმე თუ იყო კიდევ ისეთივე შეუწყობელი სამეურნეო აზროვნებასთან, როგორც ფიხტეს, შელინგისა და ჰეგელის მიმდევრები. და როცა მათ ხელი მოჰკიდეს სახელმწიფო მოწყობას იმ ვარაუდით, რომ გრანდიოზულ წარმატებებს მიაღწევდნენ, უპირველეს ყოვლისა, მეურნეობრიობის სარბიელზე, თავისთავად ცხადია, მათ

უკან დაიხიეს, რამდენადაც ამისთვის არ ჰქონდათ შესაბამისი ბუნებრივი ნიჭი. კაცობრიობის ისტორიული განვითარების მსვლელობაში სულიერი აზროვნება, სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური აზროვნება, სამეურნეო აზროვნება გავრცელდა აღმოსავლეთში, შუა ევროპაში, დასავლეთში. ახლა კი ჩვენ მიუზახლოვდით კაცობრიობის განვითარების იმ მომენტს, როცა მთელი კაცობრიობა თანხმობით, ერთიანი თანხმობით უნდა მივიდეს ზემოთქმულის წვდომამდე. როგორ შეიძლება ეს მოხდეს?

ეს შეიძლება მოხდეს ინიციაციის კულტურის, ახალი სულიერი ცხოვრების საფუძველზე, რომელიც თავისუფალია ცალმხრივი განვითარების ნაკლოვანებისაგან, რამდენადაც მოიცავს დედამიწის რეგიონებს, რომელიც თავისთავად ისედაც დანაწევრებულია სამ სფეროდ, ეს კი რეალურად ითვალისწინებს სოციალური ორგანიზმის სტრუქტურის სამწევრიანობას, განაზოგადებს რა ყველაფერს, რაც დედამიწაზე გავრცელებული. ამისთვის საკმარისი არაა მხოლოდ ბუნებრივი მიდრეკილებები, აქ საჭიროა დავეყრდნოთ იმ სფეროების სულიერ განჭვრეტას, რომლებიც ნამდვილად შეიძლება განიცადო, როგორც სულიერი ცხოვრების, სახელმწიფო თუ პოლიტიკური საქმიანობისა და სამეურნეო აქტივობის ავტონომიური სფეროები. სწორედ ეს წარმოადგენს დედამიწაზე ყველა ადამიანის ერთიანობის საფუძველს, რაც შესაძლებელი იქნება მაშინ, როცა სამ სფეროდ გაყოფილი, გაერთიანდება თავად ადამიანში და როცა იგი თავად ისე ჩამოაყალიბებს სოციალურ ორგანიზმს, რომ უშუალოდ მის სიახლოვეს მომხდარი შეიძლება ჰარმონიაში იმყოფებოდეს. ამის მიღწევა შესაძლებელია მხოლოდ სულისმეცნიერული განსწავლით. და აქ ჩვენ ვდგავართ იმ ადგილას, როცა შეგვიძლია, ვთქვათ: უძველეს დროში ცალკეული პიროვნებები აუწყებდნენ იმას, რაც აღბეჭდილია ეპოქის სულის მიერ. ჩვენ თუ ყურადღებით გამოვიკვლევთ ამ მოვლენას, – მაგ., აღმოსავლურ კულტურაში, – მაშინ აღმოვაჩინოთ, რომ ხალხის მასების მშენებელი წყობა, არსებითად, ყოველთვის ინსტინქტურად იმყოფებოდა რაღაც უცნაურ, თავისთავად ცხად რეზონანსში იმასთან, რასაც გამოთქვამდნენ ეს ცალკეული პიროვნებები.

მაგრამ ასეთი ურთიერთქმედება სულ უფრო მეტად და მეტად ქრებოდა. ჩვენს დროში თავს იჩენს მეორე უკიდურესობა. ხალხის მასებს აქვთ ინსტინქტები, რომელიც ეწინააღმდეგება

იმას, რაც კაცობრიობისთვის სიკეთის მომტანია. ეს კი, თავის მხრივ, იწვევს მოთხოვნილებას ცალკეულ პიროვნებებში, რომელთაც სულისმცენიერების საფუძველზე უნარი აქვთ შეიჭრან სულიერი სამყაროს სიღრმეებში. ინსტინქტებს არ მოაქვთ კეთილდღეობა, აქ აუცილებელია გაგება, ამაზე სშირად მიუთითებდა დოქტორი *კარლ უნგერ**, რომელიც ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ნებისმიერ ადამიანს შეუძლია, გაუგოს სულისმკვლევარს, თუ დაეყრდნობა ჯანსაღ ადამიანურ განცდას. მხოლოდ ასეთ პირობებში წარმოიქმნება კულტურა, რომელშიც განსაკუთრებით ფასდებიან ცალკეული ინდივიდუალობები, თავიანთი ღრმა შეჭრით სულიერი სამყაროს შინაგან პლასტებში, კულტურა, რომელშიც სულიერ სამყაროში შეჭრის უნარის მქონე ადამიანები ფასდებიან იმათ მსგავსად, რომლებიც ხელით მუშაობენ. მკერავს ეკითხებიან ტანსაცმლის შესახებ, ხარაზს – ფეხსაცმელზე, მაშ, რატომ არ შეიძლება მსოფლმხედველობაზე შეეკითხოთ მათ, ვინც ამის მცოდნეა? სწორედ ეს არის თანამედროვეობის სასიცოცხლო მოთხოვნილება, თუმცა სინამდვილეში ეს არის რეაქცია, რომელიც ადასტურებს, რომ კაცობრიობა ჯიუტად ეწინააღმდეგება იმას, რაც მისთვის სასიკეთოა. ეს არის საშინელი, სერიოზული ბრძოლა, რომელსაც ვერ გავუქცევით.

ჯერ არ ყოფილა ისეთი მწვავე პერიოდი, როცა ასე აუცილებელი იყო, ყური ეგდოთ სპეციალისტების აზრისთვის ამა თუ იმ სფეროში. ამასთან საუბარია არა ბრმა რწმენაზე ავტორიტეტებისადმი, არამედ მხოლოდ იმის გონიერ გაგებაზე, რომ სოციალური ცხოვრება, ეს არის მოღვაწეობის არენა ყველა იმათთვის, ვინც პროფესიულად ფლობს თავის სფეროს. თავიდან ამას ეწინააღმდეგება ინსტინქტები და გაბატონებულია რწმენა, რომ საყოველთაო ნიველირებიდან შეიძლება წარმოიქმნას რაღაც სიკეთის მომტანი. ადგილი აქვს სერიოზულ შეჯახებას და ჩვენ ყველანი ვმონაწილეობთ მასში. აქ ვერ გვიშველის სიმპათია, ანტიპათია და ვერც ლოზუნგები; აქ აუცილებელია მოვლენათა ფაქტობრივი მდგომარეობის საღი აღიარება. ვინაიდან დღესდღეობით გადაამწყვეტია მნიშვნელოვანი კითხვა, – ვინ ქმნის ფონს საზოგადოებაში – პიროვნებები თუ მასები. სხვა დროებისთვის ამ კითხვას დიდი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, ვინაიდან მასები და ცალკეული პიროვნებები ჰარმონიულად ურთიერთობდნენ; პიროვნებები, თითქოსდა, მასების წარმომადგენლები და მათი იმედების გამომხატვე-

ლები იყვნენ. მაგრამ ჩვენ სულ უფრო ვუახლოვდებით იმ დროს, როცა თითოეულმა თავად უნდა ეძებოს თავის თავში წყარო იმისა, რისკენ ისწრაფვის იგი და რის შეტანას ისურვებს სოციალურ ცხოვრებაში. ხოლო დღეს გამოვლენილი რეაქცია, ეს არის მხოლოდ ნარჩენი წინააღმდეგობა სოციალურ ცხოვრებაზე ინდივიდუალობების უფრო მზარდი გავლენისა და თანამედროვე ისტორიაში მათი ჭეშმარიტი როლის აღიარებისადმი. ადვილად დარწმუნდებით, რომ სოციალური ცხოვრების საკვანძო პროცესებში ყველგან ვლინდება ის, რაზეც სულისმეცნიერება საუბრობს. ჩვენ ვსაუბრობთ სამეურნეო ცხოვრებაში ეკონომიკური ასოციაციების აუცილებლობაზე და ამისთვის გვესაჭიროება განსაზღვრული აზრობრივი მიდგომა. და აი, სწორედ დასავლეთის კულტურაში განვითარდა აზროვნების პრინციპი, რომელიც ექვემდებარება ასოციაციების იდეის კანონებს. თუ ავიღებთ იმას, რასაც ჯონ სტიუარტ მილლი აკეთებს ფილოსოფიის სფეროში ლოგიკის დახმარებით და მისი აზრების მსვლელობას მივმართავთ სამეურნეო ცხოვრებაზე, მაშინ ის იოლად ჩაეწერება მასში, ვინაიდან ფსიქოლოგიისთვის გამოუსადეგარი ასოციაციის იდეები სწორედ იქ იპოვიდნენ შესაფერის ადგილს ეკონომიკური ასოციაციების მოწყობისას. სულისმეცნიერება მისდევს სწორედ რეალობას, იქამდე, რომ ითვალისწინებს მსგავს სოციალურ ფენომენებს.

ამიტომაც აცნობიერებს სულისმეცნიერება მთელი სერიოზულობით თანამედროვე მსოფლიოს სიტუაციას, ვინაიდან იცის, როგორი ბრძოლაა გაჩაღებული იმათ შორის, რაც მომდინარეობს სულისმეცნიერებიდან სამწვერიანობის სოციალური იმპულსის სახით და რაც უპირისპირდება ამ სამწვერიანობას, როგორც ბოლშევიკური ნაკადი, რომელსაც მხოლოდ იმის უნარი აქვს, რომ კაცობრიობა ჩააგდოს უბედურების მორევეში. მესამე უბრალოდ არ არსებობს. ბრძოლა უნდა მოხდეს ამ ორ მოწინააღმდეგეს შორის. ამის დანახვა უნდა შეგეძლოს. ყველა დანარჩენი უკვე დაეცა. ვინც მიუკერძოებლად აკვირდება სოციალურ სიტუაციას, რომელშიც ვიმყოფებით, მან უნდა უთხრას საკუთარ თავს, რომ დღეს აუცილებელია მოვიკრიბოთ მთელი ძალა, რათა დავიცვათ თავი საშინელი არიმანული საშიშროებისაგან, რომელიც ემუქრება სულიერ კულტურას.

XV საუკუნიდან დაწყებული ჩრდილოეთ ნახევარსფეროს ცივილიზებული კაცობრიობის განვითარებაში დადგა დრო, როცა ამა თუ იმ დოზით უფრო და უფრო მაღალ საფეხურზე უნდა აეყვანათ სწორედ ადამიანური ინდივიდუალობა თავისი მე-ცნობიერების მთელი სისავსით. მსგავსი ინდივიდუალური მე-ცნობიერების განვითარებასთან დაკავშირებული ძალები სულ უფრო იზრდებოდა და ცხოვრების ყველა მოვლენა ზოგადი შტრიხებით ინდივიდუალობის განვითარების ნიშნით მიმდინარეობდა. თუმცა, ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს, რომ ის, რაც მოდის სულიერი სამყაროებიდან და ზემოქმედებს ჩვენს ფიზიკურ სხეულებზე, ისეთ მიმართულებას იძენს, რომ ადამიანური ინდივიდუალობა თავის ღირებულების ასახვას პოულობს მთლიანად კაცობრიობაში. ვინაიდან საქმე ის კი არ არის, რომ ზოგიერთმა ადამიანმა ეგოისტურად იფიქროს – ჩვენ გავხდით ინდივიდები, არამედ ის, რომ საერთო საკაცობრიო განვითარების მოცემულ ეტაპზე იზრდება ინდივიდუალური საწყისის როლი თითოეულ ადამიანში. ნებისმიერი ეპოქა, ნებისმიერი პერიოდი კაცობრიობის განვითარებაში, – მას შემდეგ, რაც გამოიკვეთა ესა თუ ის თვისება, – აღინიშნება ამა თუ იმ თავისებურებებით; ჩვენი დროის თავისებურებას კი წარმოადგენს ინდივიდუალობის განვითარება. ეს თავისებურებები ადამიანის ემოციაში განსხვავებულად იწერება, გამომდინარე იქიდან, როგორ იჭრებიან სულიერი ძალები კაცობრიობის ფიზიკურ მიწიერ ცხოვრებაში. თუმცა ჩვენს დროში ცალკეულ ადამიანში გამოვლენილი ჩაკეტილობის, გამიჯვნისა და განცალკევებულობის გამო, – ახლა კი თავისი თავი უნდა გამოავლინოს ინდივიდუალობამ და განვითარდეს სრული მე-ცნობიერება, სადაც თითქოსდა ჩანს ცნობიერი სამშენებლის კონტურები, გაერთიანებული თავის თავში, – ჩვენი ეპოქის თავისებურებები სულაც არ არის ისეთი, როგორც იყო ადრე, იმ ეპოქებში, რომლებიც იმართებოდა სულიერი სამყაროდან, არამედ კაცობრიობის ევოლუციის მსგავსელობის დროს ზედაპირზე ამოდის სრულიად განსაკუთრებული მოვლენები. ხოლო ადამიანს, რომელიც საკუთარი

ინდივიდუალობის განვითარების წყალობით სულ უფრო მეტად იძენს თავისუფლების ჩვევებს, ასევე უნდა ეჭიროს სულ უფრო მეტად გაცნობიერებული პოზიცია თავის გარშემო მომხდართან დაკავშირებით. უპირველეს ყოვლისა, ეს ეხება სოციალური ცხოვრების მოწყობას იმის გამო, რომ მას უპირისპირდება ცნობიერი სამშენველის ენერგიული ეგოისტური ძალები, რომლებიც ამა თუ იმ დოზით ამოიზიდება ყოფიერების იღუმალი სიღრმეებიდან; ეს სოციალური ცხოვრება კი, ჩვენი თვალსაზრისით, უნდა ეფუძნებოდეს ღრმა შინაგან საფუძვლებს. ამდენად, ერთი მხრივ, სახეზეა ცნობიერი სამშენველის ენერგიული ეგოისტური ძალები, ხოლო მეორე მხრივ, პარალელურად ამოზრდილი აუცილებლობა, რომ ცნობიერად მოეწყოს სოციალური ცხოვრება; ჩვენ უნდა გექონდეს გაცნობიერებული პოზიცია სოციალური თანაცხოვრების ყველა მოთხოვნასთან დაკავშირებით. ბოლო დროს ჩვენ სხვადასხვა კუთხით გავაშუქეთ დასავლეთის ადამიანის პოზიცია განვითარების თვალსაზრისით და შევადარეთ ის შუა ევროპელის პოზიციას, ასევე აღმოსავლეთის ადამიანის პოზიციას. *ჩვენ სხვადასხვა კუთხით განვიხილეთ**, არსებითად, რით განსხვავდება ეს პოზიციები, რომლებიც ჩვენს დროში დამახასიათებელია აღმოსავლეთის, შუა ევროპისა და დასავლეთის ადამიანისთვის. ახლა მე მსურს, თქვენი ყურადღება მივაპყრო ერთ მოვლენაზე, რომელსაც შეუძლია უკვე გარეგნულად გვაჩვენოს, როგორ ვლინდება ეს განსხვავებები მთელ ცივილიზებულ სამყაროში.

ჩვენ ვიცით, რომ საბუნებისმეტყველო მეცნიერული აზროვნების სახის გაგლენით სოციალურ ცხოვრებაში წარმოიქმნა სპეციფიკური მსოფლმხედველობა, რომელიც განსაკუთრებით გავრცელდა პროლეტარიატის ფართო მასების წრეში, გარკვეული შეხედულება ცხოვრებაზე, რომელიც გამოვლინდა ინდუსტრიალიზაციის ეპოქაში, ჩვენს ინტელექტუალურ ეპოქაში. ყველაფერი, რაც უკავშირდება ამ სოციალურ პრობლემატიკას, მე წარმოვადგინე ჩემი წიგნის – „სოციალური საკითხის არსობრივი პუნქტები“, პირველ ნაწილში. დღეს მხოლოდ მოვნიშნავ მოსახლეობის ფართო მასების შეხედულებებში არსებულ განსხვავებას სოციალურ ცხოვრებაზე. მაშინ ჩვენთვის ნათელი გახდება განსხვავებული სოციალური შეხედულებები,

რომლებიც არსებობს, ვთქვათ, პროლეტარებს შორის, ამასთან ის, თავის მხრივ, აისახება მოსახლეობის სხვა ფენებზეც. ჩვენ შეგვიძლია ასევე სრულიად მკაფიოდ დავინახოთ მრავალმხრივი შეხედულება ცხოვრებაზე, რაც დამახასიათებელია მოსახლეობის სხვა ფენებისთვის დასავლეთის, კერძოდ, ანგლოსაქსური ქვეყნებისთვის. ამ ქვეყნებში ხომ თანამედროვე მანქანებისა და ინდუსტრიის ეპოქაში, რომელიც ასე სწრაფად ვითარდება, პროლეტარების ფართო მასებს შორის ჩამოყალიბდა არა მარტო მატერიალისტური მსოფლმხედველობა, არამედ ასევე მისი მემკვიდრეობის სახით, გამომუშავდა ცხოვრებისადმი ჩვენ მიერ აქ არაერთხელ დახასიათებული მატერიალისტური მიდგომა, რომელიც იშვიათად მოსახლეობის სხვა კლასების მატერიალიზმით. ამასთან, ეს სოციალისტური მსოფლმხედველობა მთლიანად ფორმირდება სამეურნეო ბრძოლის ნიშნით, რომელიც განმსჭვალულია უშუალოდ სამეურნეო წარმოდგენებით, სამეურნეო იდეებითა და კონფლიქტებით, რომელთაც ცოტა რამ აქვთ საერთო მსოფლმხედველობრივ ბრძოლასთან. აი, რა ხდება ანგლოსაქსური დასავლეთის სოციალისტურ სამყაროში. რამდენადაც საკუთრივ სამეურნეო ცხოვრება იქ წარმოადგენს, ზოგადად, საზოგადოებრივი ცხოვრების ხასიათს, ამიტომ სოციალიზმის იმპულსები ჩაინერგა ანგლოსაქსური მოსახლეობის პროლეტარულ წრეში.

თანამედროვე დასავლეთისთვის მთლიანად დამახასიათებელია ის, რაც ვლინდება, მაგ., საგაფიცვო მოძრაობის მასშტაბურ მამოძრავებელ იმპულსებში. მაშინაც, როცა ასეთ სოციალურ კონფლიქტებში მხარეებს შორის დგება მშვიდობა, ეს მაინც მოჩვენებითია. ძალზე მნიშვნელოვანი გავლენები ქრება სწორედ იმისგან, რაც ამ ბრძოლაში სიღრმისეული ძალების დონეზე ხორციელდება. მართალია, დასავლეთის ზოგადი მდგომარეობა მთლიანად ვერ გამოხატავს სწრაფვას ამ იმპულსებისკენ, მაინც, შეიძლება, მკაფიოდ ვიგრძნოთ, რომ მასში მამოძრავებელ ძალებს იღებს ყველა სასიცოცხლო შეხედულება, რომელიც იქ ყალიბდება ან უკვე იყო ჩამოყალიბებული უკანასკნელ პერიოდში.

*კარლ მარქსი**, მიუხედავად იმისა, რომ დაიბადა შუა ევროპაში და აზროვნებდა შუა ევროპისთვის დამახასიათებელ დონეზე, იძულებული გახდა გადასულიყო ინგლისში, რათა

სწორედ იქ აღექვა ეს იმპულსები. მაგრამ თავისი აღქმული მან გარდაქმნა გარკვეულ ცხოვრებისეულ შეხედულებად. თითქოს მარქსიზმი როგორც ცხოვრებისეული შეხედულება, ყველაზე ნაკლებად შეიძლებოდა წარმოქმნილიყო გარეგნულად დასავლეთის ქვეყნებში. ცხოვრებისეული შეხედულების სახით ის გარეგნულად შეიძლებოდა აღმოცენებულიყო მხოლოდ შუა ევროპაში. იქ სოციალ-დემოკრატიულმა იდეებმა მთლიანად მიიღო ცხოვრებისეული შეხედულების ხასიათი. ის, რაც დასავლეთში წარმოადგენს ეკონომიკურ იმპულსს, რომელსაც მიჰყავს ეკონომიკურ ბრძოლამდე, შუა ევროპაში არსებობდა XIX საუკუნის მეორე ნახევარში, რომელიც XX საუკუნის დასაწყისიდან გადავიდა იურიდიულ-სახელმწიფოებრივ ფორმაში, ცხოვრებაზე ზემოსხენებულის მსგავსი მარქსისტული შეხედულებების სახით. ამან იქ მოიცვა მოსახლეობის ფართო მასები. ის გადაწვდა აგრეთვე აღმოსავლეთსაც, იმ მხარეებს, სადაც ევროპა უკვე რაღაც აღმოსავლურ იერს იძენს. იქაც ის ასევე შეცვლილი ფორმით განიცდება. ე. ი. ის, რაც დასავლეთში წარმოადგენს ეკონომიკურს, შუა ევროპაში სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურია; აღმოსავლეთში კი იძენს მკაფიოდ გამოხატულ რელიგიურ ხასიათს. რომ არ დაემალოთ პეტრე დიდის* რეფორმები, ჩვენს დროში კი ლენინთან* და ტროცკისთან* დაკავშირებული რეფორმები, რომლებიც წარმოადგენდა უცხოს, უცხოურს, როგორც მთლიანად ბოლშევიზმი იმპორტს, მაშინ შეიძლებოდა კიდევ უფრო მკაფიოდ განგვეჭვრიტა, რომ ამ ბოლშევიზმში უკვე ჩვენს დროში დიდი დოზით ძვეს რელიგიური ელემენტი, რომელიც, მართალია, თავისი არსით მთლიანად მატერიალისტურია, მაგრამ მოქმედებს წარსულის რელიგიური იმპულსების ძალით და ასევე იმოქმედებს შემდგომშიც. მისი უსაშინელები საწყისი გამოვლინდება სწორედ იმ კუთხით, რომ ის იმოქმედებს თითქმის მთელ აზიაში წმინდა რელიგიური იმპულსის საქვეყნო ტრიუმფით. დასავლეთში სოციალურ ფონს ქმნის ეკონომიკა, შუა ევროპაში – სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური საწყისი, ხოლო რელიგიური პათოსით სოციალური ცხოვრება მოქმედებს უკვე რუსეთში და სულ უფრო გავრცელდება აღმოსავლეთისკენ, აზიის მიმართულებით. ამ იმპულსებთან შედარებით, რომლებიც მსჭვალავენ კაცობრიობის განვითარებას,

ბევრი სხვა რამ ძალზე უმნიშვნელოდ მოგვეჩვენება. და ვინც ისეთ მოვლენებში, როგორცაა ინგლისელი მაღაროელების ამჟამინდელი გაფიცვა, ვერ ხედავს რაღაც სიმპტომურად მრავალმნიშვნელოვანს, მას საერთოდ არ ესმის პრიორიტეტები სიღრმისეული ძალებისა, რომლებიც მთლიანად ზემოქმედებენ ჩვენი ეპოქის განვითარებაზე.

ყოველივე იმას, რაც მსგავსი სახით აღიწერება გარეგნულად, თავისი ღრმა საფუძველი აქვს, საბოლოოდ კი ამ მოვლენების ფესვები გადგმულია სულიერ სამყაროში. ადამიანის დღევანდელი ცხოვრების წვდომა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა გააცნობიერებენ ამ სამგვარობას, ამ დაყოფას – ეკონომიკურ ცხოვრებას დასავლეთში, იურიდიულ და პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივს შუა ევროპაში, აღმოსავლეთში კი – რელიგიურ ელემენტს, იმ სულიერ ელემენტს, რომელსაც, არსებითად, თან ახლავს რელიგიური ელფერი, მაგრამ მისი სულიერი შინაარსი ისეთია, რომ შეიძლება განიცადონ მხოლოდ იქ, დეგრადირებად აღმოსავლეთში. ეს ყველაფერი იმდენად აშკარაა, რომ შეიძლება ითქვას: დასავლეთისთვის ნატურალურია ყოველივე ის, რაც უკავშირდება ეკონომიკას და ეს განუხრულად ხორციელდება პრაქტიკულ ცხოვრებაში; შუა ევროპისთვის ეს ვერანაირ წარმატებას ვერ მოიტანს, ვინაიდან მასში ნებისმიერი წმინდა ეკონომიკური მისწრაფება მაშინვე იძენს სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ ელფერს; ხოლო გრანდიოზული გარეგნული ჩავარდნები აღმოსავლეთ ევროპაში წარმოიქმნება ტრადიციის შედეგად, რომელსაც საფუძველი დაედო ჯერ კიდევ პეტრე დიდის დროიდან: ყველაფერი, რაც იღვრება სულიერ-რელიგიური იმპულსიდან, – პანსლავიზმი, სლავოფილობა, – იქ იძენს პოლიტიკურ, სახელმწიფოებრივ ხასიათს, რის გამოც ხდება სწორედ ის კოშმარები, რომელსაც ჩვენ ვაკვირდებით ევროპულ აღმოსავლეთში. ამ სახელმწიფოებრიობის უკან, რომელმაც თავისი დაღი დაასვა ყველა მისწრაფებებს პეტრე დიდის დროიდან, არსებითად, მუდმივად იმალება სულიერი ტენდენცია ბიზანტიის გაგრძელებისა, იმალება სწორედ ბიზანტიური რელიგიურობა და ამის მსგავსი. იქაური ისტორიული ცხოვრების თვით ცალკეული მოვლენებიც საჭიროა განვიხილოთ სწორედ ამ ჭრილში. შეიძლება ითქვას: გარკვეული თვალსაზრისით ევროპული რეგიონები, ევროპის დასავლეთის ოლქების

ჩათვლით, ასევე საფრანგეთიც, მივაკუთვნოთ შუა ევროპას, ვინაიდან წმინდა დასავლეთის რეგიონისთვის, არსებითად, დამახასიათებელია ანგლოსაქსების სული, რომელიც მათ უბიძგებს, დაემორჩილონ მხოლოდ და მხოლოდ თავიანთ ბუნებრივ ინსტინქტებს. უკანასკნელი სამი-ოთხი ასწლეულების განმავლობაში ამ სულს შემოაქვს მთელი კაცობრიობის კანონზომიერი ევოლუციური იმპულსები და განვითარება. და ამ იმპულსების წყალობით სწორედ დასავლეთში აზროვნების საბუნებისმეტყველო მეცნიერული სახე თავისი მიღწევებით ასე წარმატებით ახვევს სოციალურ ცხოვრებას საკუთარ თვისებებს. სწორედ აზროვნების ასეთი სახის შეხამება ანგლოსაქსურ ხასიათთან გახდა კიდევ მიზეზი მათი ამჟამინდელი მსოფლიო ბატონობისა. საბუნებისმეტყველო მეცნიერული აზროვნებისა და ანგლოსაქსების პრაქტიკული ხასიათის ერთმანეთთან შეერწყმის წყალობით წარმოიქმნა ყოველივე ის, რამაც თანამედროვე მეცნიერებაზე დაყრდნობით ბრწყინვალე მიღწევებამდე მიიყვანა სატრანსპორტო საშუალებების განვითარება, ვაჭრობა, ინდუსტრია, ყველაფერი, რამაც გამოიწვია მასშტაბური კოლონიზაცია. ეს კი ღრმად არის ჩადებული დასავლეთის ინსტინქტებში. შეიძლება მივეუთითოთ თანამედროვე ისტორიული განვითარების საკვანძო მომენტზე, 1651 წელზე, როცა გენიალურმა კრომველმა თავისი *ნავიგაციური აქტით** დასაბამი დაუდო ძალთა ახალ კონფიგურაციას ინგლისურ ზღვაოსნობაში და მთელ ინგლისურ ვაჭრობაში, რომელიც გახდა კიდევ დასავლეთის შემდგომი განვითარების ნაყოფიერი საფუძველი. ასევე შეიძლება გავიხსენოთ, რომ ფრანგულმა ნაოსნობამ გარეგნულად გაურკვეველი გარემოებების ძალით უზარმაზარი ზარალი განიცადა იმ დროს, როდესაც ამობრწყინდა *ნაპოლეონის გარსკვლავი**. დასავლეთში მომხდარი განპირობებული იყო სწორედ პროგრესულ ძალთა მიმართულებით, რომელიც ჩადებულია კაცობრიობის ევოლუციაში. ეს ყველაფერი განისაზღვრებოდა ეკონომიკური წარმოდგენების იმპულსებით. იფილტრებოდა ყველაფერი, რაც მოდიოდა შუა ევროპიდან, ის ყველაფერი, რასაც იაზრებდნენ არა ეკონომიკური თვალსაზრისით, ეყრდნობოდა იურიდიულ პოლიტიკურ-მილიტარისტულ პრინციპებს. ამის მკაფიო მაგალითს წარმოადგენს ისტორია იმისა, კრომველის ნავიგაციურ აქტს როგორ დაუპირისპირა ნაპოლეონმა თავისი კონტინენტუ-

რი ბლოკადა, ევროპული კონტინენტისთვის დამახასიათებელი პოლიტიკურ-მილიტარისტული შეხედულებებიდან გამომდინარე. ნავიგაციური აქტი ჩაფიქრებული იყო და ხორციელდებოდა ეკონომიკურ ინსტინქტებთან მკაცრი შესაბამისობით. ხოლო ნაპოლეონის კონტინენტურ ბლოკადას XIX საუკუნის დასაწყისში ჰქონდა წმინდა პოლიტიკური სარჩული; მაგრამ ახლა წმინდა პოლიტიკური კონცეფცია, ეს არის რაღაცის გადატანა ძველი დროიდან ახალ დროში, ეს არის რაღაც ანტიკვარული და ფაქტობრივად ანაქრონიზმს წარმოადგენს. ამიტომ მოძველებულ პოლიტიკურ კონცეფციას არ შეეძლო წინააღმდეგობა გაეწია ახალი კონცეფციისთვის, რომელიც გამომდინარეობს ნავიგაციური აქტიდან. პირიქით, მას არ შეეძლო მოეხდინა მანვე ზემოქმედება დასავლეთზე, სადაც ახალი დროის სულისკვეთებით ბატონობდა ეკონომიკური კონცეფცია, მეტიც – საზიანო პოლიტიკური კონცეფცია.

შევაფასოთ ის ფაქტი, რომ შუა ევროპულმა ქვეყანამ საფრანგეთმა მოახდინა ჩრდილოეთ ამერიკის კოლონიზაცია, ინგლისმა იქ დაკარგა თავისი კოლონიები, კოლონიებმა მოიპოვეს დამოუკიდებლობა. ფრანგული კოლონიზაცია XVIII საუკუნეში იყო პოლიტიკური ქმედება და ის აღმოჩნდა უშედეგო. ხოლო ჩრდილოეთ ამერიკის ინგლისური კოლონიზაცია მთლიანად ეფუძნებოდა ეკონომიკურ იმპულსებს. პოლიტიკური შეიძლება კვლავ დაღუპულიყო. ჩრდილოეთ ამერიკამ დამოუკიდებლობა მოიპოვა. პოლიტიკურმა კავშირმა შემდგომში არსებობა ვერ შეძლო. თუმცა, ეკონომიკურმა კავშირებმა გაუძლო.

ასე დანაწევრდება ადამიანურ განვითარებაში ვითარებები ერთიანი ძალებით. ჩვენ საგსებით შეგვიძლია ვთქვათ: ისტორიაში ასევე ვლინდება, რომ ორი თუ აკეთებს ერთსა და იმავეს, ეს არ არის ერთი და იგივე. როდესაც კრომველი, ეკონომიკური იმპულსებიდან გამომდინარე, შესაფერის დროს გამოსცემდა თავის უჩვეულოდ ტირანულ, შეიძლება ითქვას, სასტიკ ნავიგაციურ აქტს, მაშინ, ეს აქტი, მიუხედავად ამისა, წარმოადგენდა ეკონომიკური აზროვნების ნაყოფს. ხოლო, როდესაც *ტირაპტო** განვითარების ახალ პერიოდში იწყებდა და ქმნიდა გერმანულ ნაოსნობას, გერმანულ საზღვაო ფლოტს, ის წყვეტდა წმინდა პოლიტიკურ ამოცანას, აზროვნებდა პოლიტიკურად, ეკონომიკური იმპულსის უმნიშვნელო ჩარევის გარეშე, მთელი ეკონომიკუ-

რი ინსტიტუტების საპირისპიროდ. მსგავსი მაგალითები საშუალებას გვაძლევს ცალკეულ ისტორიულ მოვლენებზე ვახვეწოთ ისტორიულად ჩამოყალიბებული სამწვერიანობის არსებობა: აღმოსავლეთში ჩვენ გვაქვს რაღაც, რასაც სულიერი ელფერი დაჰკრავს, მაგრამ დაცემის სტადიაშია, ამით ის მიუთითებს თავისი განვითარების უძველეს დროზე, ხოლო შუა ევროპაში რაღაც, რაც უკვე მოძველებულია, რომელმაც ამა თუ იმ დოზით შეიძინა პოლიტიკურ-იურიდიულ-მილიტარისტული, სახელმწიფოებრივი ფორმა. დასავლეთში კი – ეკონომიკური აზროვნების სრულიად ცხადი უპირატესობა პოლიტიკურზე, რომელსაც არა აქვს რეალური მნიშვნელობა, რამდენადაც სახელმწიფო იქ წარმოადგენს მარტოოდენ დეკორაციას. ჩვენს დროში გერმანია მივიდა დაცემის იმ მდგომარეობამდე, როცა სახელმწიფომ შთანთქა ეკონომიკა და ინდუსტრია, კომერცია კი წავიდა ფსკერისკენ, როცა დაემონა სახელმწიფოს ძალას. თქვენ ხედავთ, რომ დასავლეთში არის პირიქით, სახელმწიფოს შთანთქავს ეკონომიკური ცხოვრება და იქ ყველაფერი გაქვნილია ეკონომიკური პროცესით. გარეგნულად ასეთი დიფერენციაცია ვლინდება მთელ თანამედროვე ცივილიზებულ სამყაროში. მაგრამ ის, რისი დანახვაც ასეთი სახით გარედან შეიძლება, წარმოადგენს მხოლოდ მცირე ნაწილს იმისა, რაც გარე ზედაპირზე ვლინდება სულიერი სამყაროს სიღრმეებიდან. მთელი სულიერი განვითარება ახალი დროისა მიმართულია იმისკენ, რომ დასავლეთში წინა პლანზე წამოწიოს ინდივიდუალური საწყისი დასავლური სახით, ანუ ეკონომიკური სახით; შუა ევროპაში კი ინდივიდუალობა აწ მოძველებული სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ-მილიტარისტული სახით; ასევე აღმოსავლეთში არანაკლებ მოძველებული მეთოდით, რომელიც ეფუძნება უძველეს, მთლიანად დეგრადირებულ სულიერებას. აი, რა გამოგვაქვს სულიერი სამყაროდან. გამოგვაქვს იმის წყალობით, რომ, როგორც აღმოსავლეთში, ისე დასავლეთში, – ჯერჯერობით ვისაუბროთ ამ ორ რეგიონზე, – თავს იჩენს ერთი თავისებურება, ღირსშესანიშნავი მოვლენა – იბადება წარმოუდგენლად ბევრი ადამიანი, რომლებსაც დარღვეული აქვთ ხელახალი განსხეულებების რეგულარული, კანონზომიერი გზა.

თქვენ ხედავთ, რამდენად ძნელია საუბარი ხელახალ განსხეულებებზე, ვინაიდან შეუძლებელია მასზე საუბარი აბსტრაქ-

ტულად, როგორც დღეს უყვართ; ხელახალი განსხეულების, რეინკარნაციის კანონი უშვებს გამონაკლისებს წესებიდან და მსგავსი პრობლემები მიუთითებს კაცობრიობის განვითარებაში მნიშვნელოვან რეალიებზე. ამდენად, ჩვენ ვხედავთ, რომ აღმოსავლეთშიც და დასავლეთშიც, შუა ევროპაზე ჩვენ ამ დღეებში კიდევ ვისაუბრებთ, იბადებიან ადამიანები, რომლებზეც შეუძლებელია ითქვას: ამ ადამიანში, ემორჩილება რა სამყაროს კანონებს, არსებობს ის ინდივიდუალობა, რომელიც მას აკავშირებს თავის წინა ცხოვრებასთან და იმის წინარე ცხოვრებასთან, ასევე იქნება მის მომდევნო და შემდგომ ცხოვრებებში. გარდასხეულება არის მაგისტრალური გეზი კაცობრიობის განვითარებაში, მაგრამ ის გამონაკლისებსაც უშვებს წესებიდან. როდესაც ჩვენ ვხვდებით ადამიანს, მისი გარეგნული ადამიანური ფორმა ყოველთვის არ შეესატყვისება მის ნამდვილ არსს, ვინაიდან გარეგნული იერი შეიძლება მხოლოდ უბრალოდ გარეგნობა იყოს. ჭეშმარიტად, ჩვენ შესაძლოა, შეგვხვდეს ადამიანები, რომლებიც, არსებითად, მხოლოდ გარეგნულად წარმოადგენენ ადამიანებს, რომლებიც ექვემდებარებიან რეგულარული რეინკარნაციის კანონს; სინამდვილეში ის მხოლოდ ადამიანური იერის შესატყვისი ფორმაა და თავის თავში შეიცავს ფიზიკურ, ეთერულ და ასტრალურ სხეულებს, ხოლო მასში სხეულებიან სხვა არსებები, რომლებიც იყენებენ ადამიანურ გარსებს და მოქმედებენ მათი მეშვეობით თავიანთი მიზნებისთვის. და ეს სინამდვილეში ასეა. მაგ., დასავლეთში არსებობს საკმაოდ ბევრი ადამიანი, რომლებიც, არსებითად, არ წარმოადგენენ უბრალოდ გარდასხეულებულებს, ესენი არიან იმ არსებების მატარებელნი, რომლებიც ავლენენ მკაფიოდ გამოხატულ ნაადრევ ევოლუციურ მომწიფებას, ისინი კი, არსებითად, პირველად უნდა გამოვლენილიყვნენ ადამიანურ იერში განვითარების უფრო გვიანდელ სტადიაზე. ეს არსებები ადამიანურ ორგანიზმს მთლიანად კი არ იყენებენ, არამედ დასავლეთის ადამიანში ისინი იპყრობენ უპირატესად ნივთიერებათა ცვლის სისტემას. ადამიანური ბუნების სამი შემადგენელი წევრიდან, ისინი ეუფლებიან სწორედ ნივთიერებათა ცვლის სისტემას, მოქმედებენ რა შესაფერისი ადამიანების მეშვეობით ფიზიკურ სამყაროზე. ვისაც ხელეწიფება ცხოვრების წვდომა მართებულად, მისთვის უკვე გარეგნული ნიშნებითაც ნათელია, როგორ არის მათთან საქმე. ასე, მაგ., ან-

გლოსაქსური საიდუმლო საზოგადოებების მრავალი წევრი, – მსგავსი საიდუმლო საზოგადოებების როლი ჩვენ უკვე არაერთხელ განვიხილეთ უკანასკნელ წლებში*, – არსებითად, წარმოადგენენ ისეთი ნაადრევი ეგზისტენციების მატარებლებს, რომლებიც ზემოქმედებენ სამყაროზე გარკვეული ადამიანების ნივთიერებათა ცვლის სისტემის მეშვეობით და მოიპოვებენ სარბიელს თავისი აქტივობისთვის იმ ადამიანთა სხეულების წყალობით, რომლებმაც გადაუხვიეს ცხოვრებაში კანონზომიერი ხელახალი განსხეულებებისაგან. ამგვარად ეკიდება მსგავსი ტიპის ადამიანებს გარკვეული სექტების ხელმძღვანელობა, ხოლო ერთი ძალზე გავრცელებული სექტის, რომელმაც დიდი აღიარება მოიპოვა დასავლეთში და რომელზეც მე ადრე მისაუბრია, წევრების უმრავლესობა შედგება ასეთი ტიპის ადამიანებისაგან. სწორედ ამგვარად იჭრება თანამედროვე ადამიანებში სრულიად სხვა სულიერება. და ძალზე მნიშვნელოვანია, ზემოთქმულის გათვალისწინებით შევძლოთ, განსაზღვრული ცხოვრებისეული პოზიცია დავიჭიროთ ამასთან მიმართებით. არ არის საჭირო, აბსტრაქტულად გვეჯეროდეს, რომ ყველა ადამიანი ყველგან გამონაკლისის გარეშე, ექვემდებარება განმეორებით მიწიერ ცხოვრებებს. ეს იმის აღმნიშვნელი იქნებოდა, რომ გარეგნული სახე არ მივიჩნიოთ სწორედ ხასიათის რაღაც ნიშნად. ჭეშმარიტების კვლევა ნიშნავს შეჭრას რეალობის არსში, რომელიც გვატყუებს მსგავს შემთხვევებში თავისი გარეგნული სახით, ასევე იმის კონსტატაციას, რომ სხვა სახის არსებები, ვიდრე თანამედროვე ადამიანია, სხეულებიან ადამიანურ გეშტალტში (იერ-სახეში), ითვისებენ რა ადამიანის გარკვეულ ნაწილს, კერძოდ, ნივთიერებათა ცვლის სისტემას. თუმცა, შემდეგ ისინი ასევე იჭრებიან ჩონჩხის სისტემაში, რიტმულ სისტემაში და ნერვულ-გრძნობად სისტემებში. არის ასეთი სამი სახის არსება, რომელიც ნივთიერებათა ცვლის სისტემის მეშვეობით სხეულებს დასავლეთის სხვადასხვა ადამიანში.

პირველ სახეს განეკუთვნებიან ისეთი სულები, რომლებშიც განსაკუთრებით მიმზიდველია დედამიწის სტიქიური, ელემენტარული ძალები; ეს სულები მიდრეკილნი არიან დედამიწის ასეთი სტიქიური ძალებისკენ და გუმანი მათ კარნახობთ: როგორ შეიძლება განხორციელდეს ოკუპაცია და კო-

ღონიზაცია, დედამიწის ბუნებრივი კლიმატური პირობების გამოყენებით, ან სავაჭრო კავშირებში შეჭრით და ა. შ.

მეორე სახის სულები ისწრაფვიან თავიანთი გავლენის სფეროს შიგნით ჩაახშონ თვითცნობიერება ადამიანისა და ხელი შეუშალონ მისი ცნობიერი სამშენებლის გახსნას. ეს სულები, ასე ვთქვათ, ეპიდემიურად ავრცელებენ თავიანთ გავლენას გარემომცველ ადამიანებზე, ამასთან ცდილობენ აკეთონ ისე, რომ არავის გაუჩნდეს სურვილი, ჩასწვდნენ მათი ქმედებების ნამდვილ მიზეზს. მაგ., შეიძლება, ითქვას, რომ ეს მთლიანად და სრულიად ყალბი ანგარიში, ან მთლიანად და სრულიად ფალსიფიცირებული დოკუმენტი*, რომელიც ამ დღეებში გამოქვეყნდა ოქსფორდის პროფესორების მიერ, უგუნურობამდე სიყალბით განმსჭვალული ეს დოკუმენტი, შეიძლება მივაკუთვნოთ იმ ცრუ ელემენტარული სულების მოღვაწეობას, რომელთაც არ სურთ გაამჟღავნონ საკუთარი მიზნები, ამიტომ ამ იმპულსს ათავსებენ თავისებურ სოუსში და თავიანთ ზრახვებს ფუთავენ ლამაზი სიტყვებით, თუმცა, არსებითად, მათ მიღმა არ იმალება არაფერი, გარდა მათი ყალბი არსისა. ამით მე არ ვამტკიცებ, რომ, შესაძლოა თავიანთ თვალში ძალზე ყოჩაღი და გულმართალი, – მე მათ არ მივაწერ ღირებულ არიმანულ ზრახვებს, – ეს ოქსფორდელი პროფესორები წარმოადგენენ ამგვარი ნაადრევი არსებების მატარებელთ; მაგრამ, მათთან მოწაფეობის გარეშე იქ ეს არ მომხდარა. ამდენად, ხსენებული არსებები დასავლეთში სხეულდებიან სწორედ გარკვეული ადამიანების რიტმული სისტემის მეშვეობით.

დასავლეთში მოქმედი მესამე სახის არსებები ისწრაფვიან, ადამიანები აიძულონ, დაივიწყონ თავიანთი ინდივიდუალური უნარები, – ის უნარები, რომლებიც თან მოგვაქვს ჩვენ სულიერი სამყაროებიდან, როცა ჩასახვისა და შობის მეშვეობით შემოვდივართ ფიზიკურ ყოფიერებაში და დააძალონ მათ ამა თუ იმ სახით იმოქმედონ თავიანთი რაციონალურობის ტრაფარეტით. მესამე სახის ამ არსებების ამოცანაა, არ მიუშვან ადამიანები ინდივიდუალურ განვითარებად.

ამდენად, თუ პირველი სახის არსებები ისწრაფვიან მიწიერი ზედაპირის სტიქიური ძალებისკენ, კლიმატური თავისებურებებისკენ და ა. შ., მაშინ მეორე სახის არსებები ავლენენ განსაკუთრებულ მიდრეკილებას, ჩანერგონ ადამიანებში გარ-

კვეულები ფუქსავატობა და ზედაპირულობა, გამოზარდონ არაკეთილსინდისიერების ელემენტი, ხოლო მესამე სახის არსებები ცდილობენ, ამოძირკვონ ადამიანების ინდივიდუალური უნარები და გარდაქმნან ისინი ამა თუ იმ სახით რაღაც სტერეოტიპურში, საკუთარი ნაციონალურობის, საკუთარი სახის ანაბეჭდში. მესამე სახის ასეთი არსებები დასავლეთში სხეულდებიან სწორედ თავის მეშვეობით, ნერვული სისტემისა და გარეგნული გრძობის ორგანოთა სისტემის მეშვეობით. სწორედ დასავლეთის სამყაროს ადამიანების დამახასიათებელი თავისებურებების გარეგნული მხრიდან სხვადასხვა კუთხით აღწერისას ჩვენ ვეყრდნობოდით საიდუმლო საზოგადოებების, სექტებისა და ანალოგიური ორგანიზაციების უამრავ წევრთა ანალიზს, რომელთა ადამიანური იერის მიღმა იმალება არა გარდასხეულება სამშენიველისა, არამედ თავისებური სახის განსხეულება სამშენიველისა, რომელიც თავისი განვითარების მიხედვით ნაადრევად მოვიდა დედამიწაზე და აქ აფუძნებს განსაკუთრებული სახის მოწაფეობას, რომელიც საშუალებას აძლევს მათ, თითქმის ეპიდემიურად მოახდინონ თავიანთი სპეციფიკური თვისებების პროეცირება გარემომცველ ადამიანებზე. სამი სახის ეს არსებები მოქმედებენ მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანების მეშვეობით და ჩვენ მხოლოდ მაშინ გავიგებთ სწორად ადამიანებს, როცა ვიცით: ის, რაც ვლინდება საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, შეუძლებელია ისე მარტივად აიხსნას, როგორც ამას ისურვებდა ობივატელი, არამედ საჭიროა ეს მოვლენები გააანალიზოთ მსგავსი სულიერი არსებების აქტივობის გათვალისწინებით.

სწორედ ეს სამი სახის ძალა, უფრო ზუსტად, არსებები, რომლებიც იმყოფებიან განვითარების ესოდენ სპეციფიკურ სტადიაზე, ვლინდება დასავლეთში ადამიანის მეშვეობით, და ხელს უწყობს დასავლეთის დანიშნულებისა და როლის გაგებას, როცა მას ეხმარება ეკონომიკური სახის აზრების გამოუმუშავებაში. შეიძლება ითქვას, რომ ეკონომიკური ცხოვრება, ეს არის საფუძველი და ნიადაგი, რაზეც შეიძლება ამოიზარდოს რაღაც მითითებული სახით. აქ იბადება კითხვა, მაინც რა მიზანს ისახავენ ზოგადად ეს არსებები?

მათი მიზანია – ადამიანის ცხოვრება მოაქციონ ეკონომიკურ კალაპოტში, იმის თანდათან ამოძირკვით, რაც მოდის

სულიერი ცხოვრებიდან, რათა ყოველივე სრულიად სისხლსავსე მოაქციონ აბსტრაქტული პურიტანიზმის მარწუხებში; ეს არსებები ესწრაფვიან სულიერი ცხოვრების ამოძირკვასა და პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი ცხოვრების თანდათანობით ჩახშობას, რათა ყველაფერი მოიცვას ეკონომიკურმა ცხოვრებამ. დასავლეთში ამ სულისკვეთებით მოქმედი ადამიანები ნამდვილი მტრები და მოძულენი არიან სოციალური ორგანიზმის სამწვერიანობის იმპულსისა. განხილული არსებების პირველი სახე არ უშვებს ისეთი სამეურნეო ცხოვრების წარმოქმნას, რომელიც შეძლებდა ავტონომიურად განვითარებას სახელმწიფოებრივ-სამართლებრივი და სოციალური ორგანიზმის სულიერი სექტორების გვერდით. ამ არსებების მეორე სახე, რომელიც მოწოდებულია ხელი შეუწყოს ზედაპირულობას, ფრაზიორობას და სიცრუეს, ისურვებდა, არ დაეშვა დამოუკიდებელი დემოკრატიული სახელმწიფოებრივი ცხოვრების ეკონომიკურ ცხოვრებასთან ერთად განვითარება. ხოლო არსებების მესამე სახე ახშობს ადამიანის ინდივიდუალურ უნარებს, ამასთან არ სურს, რომ ის წარმოადგენდეს რაღაცას, რაც სცდება თავისი რასის, თავისი ნაციონალურობის შაბლონის ფარგლებს და ამდენად ეწინააღმდეგება სულიერი ცხოვრების დამოუკიდებელი როლის ემანსიპაციას.

ასეთია ის ძალები, რომლებიც დასავლეთში ეწინააღმდეგებიან სოციალური ორგანიზმის სამწვერიანობის პრინციპს. მან, ვინც უფრო სიღრმისეულად და გაგებით მოისურვა ეშრომა სამწვერიანობის ამ იმპულსის გავრცელებაზე, უნდა გააცნობიეროს, რომ შეუძლებელია ანგარიში არ გაუწიოს მსგავს სულიერ ფაქტორებს, რომლებიც არსებობს კაცობრიობის განვითარებაში. ძალები, რომელთაც ეჯახები, როცა გასურს კაცობრიობის განვითარებაში რაღაც ახლის შეტანა, ეს სულაც არ არის ის, რაც ეხსნება ნამდვილი ობივატელის, ფილისტერის მზერას, აქ საქმე აქვთ იმასთან, რაც შესაძლებელია, გაიხსნას მხოლოდ სულიერი შემეცნების მეშვეობით. რას გვიშველის ის, რომ თანამედროვე ადამიანი ამ ყველაფერს კითხულობს ცრურწმენით და მოსმენაც არ უნდა ისეთ სულიერ არსებებზე, რომლებიც ადამიანის მეშვეობით სამყაროში იჭრებიან? ისინი კი, დიახაც, აქ არიან, ეს სულიერი არსებები! და ვისაც არ სურს, მხოლოდ მძინარე სამშენვე-

ლით მიაღვენოს თვალი ცხოვრებაში მომხდარს, მას შეუძლია ყველგან იხილოს მათი გამოვლინება. და მაშინ, მსგავსი არსებების მოქმედებათა შედეგის დანახვისას, საკმარისია არსებული მიზეზების მხოლოდ აღიარება! ასეთია თანამედროვე დასავლეთის უმთავრესი თავისებურება. დასავლეთი მოწყობილია სწორედ ასე იმიტომ, რომ მთლიანად განასახიერებს თავის თავში თანამედროვე ეპოქის სულს, რომელიც გამოხატულია ყველაზე ელემენტარული გარეგნული ფორმით: ეკონომიკური წარმოდგენებით, ეკონომიკური აზროვნებით.

ოდესღაც აღმოსავლეთში ყვაოდა გრანდიოზული სულიერი ცხოვრება. მთელი სულიერება ცივილიზებული სამყაროსი, არსებითად, აღმოსავლეთის მემკვიდრეობაა, იმის გამოკლებით, რაც იღვრება ანთროპოსოფიაში და რასაც სურს განახლებული ფორმით წარმოჩნდეს. მაგრამ ამ რელიგიურ-სულიერი ცხოვრების ნამდვილი აყვავება განეკუთვნება ძალზე შორეულ დროებს. ჩვენს დროში სწორედ აღმოსავლეთის ადამიანი, თვით რუსეთის ჩათვლით, იმყოფება პიროვნების გაორების უცნაურ მდგომარეობაში, ვინაიდან, ერთი მხრივ, ის ცხოვრობს ჯერ კიდევ უძველესი სულიერების მემკვიდრეობით, მეორე მხრივ, კი მასში ზემოქმედებს ის, რაც მოდის კაცობრიობის განვითარების თანამედროვე ეპოქიდან: ლტოლვა საკუთარი ინდივიდუალობის გამოვლენისკენ. შედეგად აღმოსავლეთში ადამიანი უდიდესი დაცემის მდგომარეობაშია, იქ ადამიანს თითქოსდა არ შეუძლია იქცეს სრულფასოვნად, ვინაიდან მასში, აღმოსავლეთის ამ ადამიანში, თვით რუსეთის ჩათვლით, ჯიუტად იჩენს თავს ის, რაც წარმოადგენს უძველესი დროების სულიერ მემკვიდრეობას. სწორედ ამითაა განპირობებული ის, რომ ჩვენს დროში აღმოსავლეთის ასეთი ადამიანი, – როცა მისი ცნობიერება კინდება, როცა ის იმყოფება ლეთარგიული ძილის მდგომარეობაში, ან ჩაფლულია სიზმრებში, ანდა, როგორც ეს ძალიან ხშირად ხდება აღმოსავლეთში, ვარდება მედიუმის მდგომარეობაში, – აღმოჩნდება სრულიად სხვა სახის არსებების გავლენის ქვეშ, ვიდრე დასავლეთში, ამასთან ეს არსებები იჭრებიან მის მშვინივიერ ცხოვრებაში, ისინი თითქოსდა ევლინებიან მას მშვინივიერ დონეზე. ამდენად, დასავლეთში სახეზეა ჩემ მიერ ჩამოთვლილი სამი სახეობის „ნაადრევი“ არსებები, ხოლო აღმოსავ-

ლეთში მოქმედებენ „დაგვიანებული“ არსებები, რომლებმაც უკვე ადრე მოასწრეს თავიანთი სრულყოფილების ფაზის გავლა და ჩამორჩნენ, ახლა კი მოდიან აღმოსავლეთის ადამიანებთან, მედიუმის მდგომარეობაში მათი ყოფნისას, ასევე ეცხადებიან სიზმრისას, ან ვლინდებიან ყოველგვარი სიზმრისათუ მედიუმის მდგომარეობის გარეშე, იმ მარტივი მიზეზით, რომ ადამიანი ღვიძილის მდგომარეობაში თავის თავში ინარჩუნებს მსგავსი არსებების ზეგავლენას, რომლებიც ერთხელ შეიჭრნენ მასში ღამით და აგრძელებენ თავიანთ ინსპირაციულ ზემოქმედებას ღვიძილის დროს.

კვლავ და კვლავ არსებობენ არსებები (სამი სახის), რომლებიც მოქმედებენ აღმოსავლეთში და, თავის მხრივ, იქ ძლიერ გავლენას ახდენენ ადამიანებზე. დასავლეთისგან განსხვავებით, სადაც ადგილი აქვს პირდაპირ ზემოქმედებას იმ ადამიანზე, რომლის მეშვეობითაც სხეულდება ეს ადამიანი, აღმოსავლეთში მოქმედებს თავისებური სახის იერარქია არსებებისა, რომელთაც შეუძლიათ თითქოსდა მოვევლინონ სხვადასხვა ადამიანს. ესენი ისევ და ისევ არიან სამი სახის არსებები, მაგრამ – არაა ის არსებები, რომელთაც შეუძლიათ განსხეულება ადამიანის მეშვეობით, არამედ – არსებები, რომლებიც წარმოჩნდებიან ადამიანის წინაშე, ინსპირირებენ მას ღამის ძილიდან.

პირველი სახის არსებები ეწინააღმდეგებიან ადამიანებს, რომ ისინი მთლიანად დაეუფლონ თავიანთ ფიზიკურ სხეულს, ეწინააღმდეგებიან ადამიანებს, მოეკიდონ ეკონომიკურ საქმიანობას და საერთო მონაწილეობა მიიღონ თანამედროვეობის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ესენი არიან არსებები, რომლებიც ცდილობენ, აღმოსავლეთში დაამუხრუჭონ ეკონომიკური ცხოვრება, რომელიც ადამიანს ესაჭიროება, როგორც ერთ-ერთი აუცილებელი სექტორი სამწვერა სოციალურ ორგანიზმში.

მეორე სახეობის არსებებს მოაქვთ უკვე რაღაც ზეინდივიდუალური, მოაქვთ, თუ შეიძლება ითქვას, ისეთი პარადოქსული რამ – არაეგოისტური ეგოიზმი, ისეთი რაფინირებული, რომ, როგორც ეს ძალზე ხშირად ხდება აღმოსავლეთში, ადამიანები თავიანთ თავს მიაწერენ წარმოსახვით უანგარობასა და თავგანწირვას. სინამდვილეში ასეთი თავგანწირვა სხვა არაფერია, თუ არა განსაკუთრებული ფორმა დახვეწილი თავ-

კერძობისა, რაფინირებული ეგოიზმისა; მათ სურთ, იყონ ძალზე კეთილი, იმდენად კეთილი, რამდენადაც ეს შესაძლებელია ადამიანისთვის. ასეთი სურვილი განპირობებულია ეგოისტური გრძნობებით. სწორედ ეს შეიძლება, მთლიანად გამოიხატოს პარადოქსული განსაზღვრებით: არაეგოისტური ეგოიზმი, წარმოსახვითი უანგარობით შობილი ეგოიზმი.

მესამე სახის არსებები, რომლებიც წარმოჩნდებიან აღმოსავლეთის ადამიანის წინაშე, სულიერ ცხოვრებას აფერხებენ დედამიწისგან მოშორებით და ადამიანებს მოსავენ ბუნდოვანი მისტიკური ატმოსფეროთი, როგორც ეს განსაკუთრებით თვალში საცემია აღმოსავლეთში ჩვენს დროში. აქ კვლავ და კვლავ ჩვენ წინაშეა სამი სახის არსებები, რომლებიც მოცემულ შემთხვევაში ზემოქმედებენ სულიერი სამყაროდან, როცა არ ინკარნირდებიან ადამიანში და მტრობენ სოციალური ორგანიზმის სამწვერიანობას. ამდენად, აღმოსავლეთში სამწვერიანობის იმპულსი ბლოკირებულია სულიერი მხრიდან, ხოლო დასავლეთში – თავად ადამიანის მხრიდან. თანამედროვეობის სულიერი საფუძვლის განხილვისას ჩვენ ვხედავთ, რა სახის დიფერენციაციებია ჩადებული გარეგნული მოვლენების საიდუმლოებაში.

ზემოთქმულს საჭიროა დამატებით დავურთოთ შუა ევროპიდან მომდინარე მტრობის სპეციფიკური მოდიფიკაცია სამწვერიანობასთან დაკავშირებით, რომ თანდათანობით სულიერი თვალსაზრისით წარმოვიდგინოთ, რითი აღვიჭურვოთ, რათა შევძლოთ რეალურად დაუპირისპიროთ გარკვეული იმპულსი სულიერ ძალებს, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან სამწვერიანობის იდეას. ეს კი აუცილებელია კაცობრიობის განვითარებისთვის, მიუხედავად იმისა, არის თუ არა მათთვის ამოსავალი სულიერი სამყარო, როგორც აღმოსავლეთში, ან თავად ადამიანი, როგორც დასავლეთში, ანდა წარმოადგენენ თუ არა განსაკუთრებულ სახესხვაობას, გავრცელებულს შუა ევროპაში. ამაზე ჩვენ ხვალ ვისაუბრებთ. იმისათვის, რომ ამ სიტუაციაში მკაფიო პოზიცია დავიჭიროთ, საჭიროა შესაბამისი იდეებით აღვიჭურვოთ.

გუშინ მე რამდენადმე სხვა თვალსაზრისით მივუთითე, – და ეს იყო გაგრძელება იმისა, რასაც ჩვენ უკვე ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ვავითარებდით, – თანამედროვე ცივილიზებული სამყაროს ხალხთა დიფერენციაციაზე. მივუთითე, როგორ წარიმართება ატლანტიდის შემდგომ მეხუთე ეპოქაში ადამიანების ინდივიდუალიზაცია სულიერი სამყაროს სიმაღლეებიდან, როგორ მოქმედებენ ერთ მხარეს, დასავლეთში, თავად ადამიანის მეშვეობით გარკვეული არსებები, რომლებმაც არამართებული სახით განვლეს ჰიპერტროფირებული ევოლუცია, მაგრამ სხეულებიან ადამიანურ სხეულებში, რათა შეეწინააღმდეგონ თანამედროვეობის ჭეშმარიტ იმპულსებს – სამწვერა სოციალური ორგანიზმის იმპულსებს.

მე ასევე აღვნიშნე სხვა სახის ფაქტიც. აღმოსავლეთში გარკვეული არსებები, – ისინი, რომლებმაც უკვე მოასწრეს შორეულ დროებში თავიანთი ნამდვილი როლის თამაში, – საკუთარ თავზე გვაუწყებენ არა ადამიანების მეშვეობით, არამედ თვითონ „ეცხადებიან“ ადამიანებს. მე ვსაუბრობდი, როგორ იყენებენ ისინი აღმოსავლეთში მცხოვრები ადამიანების განსაკუთრებულ მშვინიერი წყობას, როცა იმაგინაციის ფორმებით იჭრებიან ზოგიერთი მათგანის ცნობიერებაში, ზემოქმედებენ რა ძილის დროს მათ „მე“-ზე ან ასტრალურ სხეულზე, ხოლო უკვე ღვიძილის დროს ირიბად იჩენს თავს ღამის ზემოქმედების შედეგები, რაზეც ადამიანებმა არაფერი იციან. სწორედ ასეთი სახით ავლენენ ეს არსებები თავიანთ თავს, მოაქვთ რა თან ყოველივე ის, რაც გზას უღობავს კაცობრიობის ჯეროვან პროგრესს აღმოსავლეთში. ამდენად, ჩვენ შეგვიძლია, ვთქვათ: დასავლეთში უძველესი დროიდან გარკვეული სახით მზადდებოდა თავისებური ტიპის მიჯაჭვეულობა დედამიწაზე ამისთვის განკუთვნილ ადამიანებთან, რომლებიც, როგორც მე გუშინ გითხარით, წარმოადგენენ კიდევ სხვადასხვა სექტისა და საიდუმლო ორგანიზაციის ხელმძღვანელობას. აღმოსავლეთში ასევე არიან ცალკეული მოწინავე პიროვნებები, რომლებიც სწორედ იმ შთაბეჭდილებების გავლენით, რაც მათ იმაგინაციებში ჩნდება წარსული დროის ამ არსებებისგან, ახორციელებ

ბენ ყოველივე იმას, რაც აფერხებს თანამედროვეობის კულტურულ განვითარებას. იმის გასაგებად, როგორ აღმოჩნდა შუა ევროპის მოსახლეობა თითქოსდა შევიწროებული ორივე მხრიდან დასავლეთისა და აღმოსავლეთის მიერ, საჭიროა დაუინტეგრირებლად დაავაკვირდეთ სწორედ სულიერ პირობებს, რომელიც წარმოადგენს იმ ყველაფრის საფუძველს, რაც აისახება გრძობად-ფიზიკურ სამყაროში.

მე უკვე არაერთხელ ვისაუბრე, რომ უძველეს დროებში მთავარი იყო სულიერი ცხოვრება, მიუთითებდა, რომ აღმოსავლეთის ადამიანებისთვის დამახასიათებელია მაღალგანვითარებული სულიერი კულტურა, რომელიც განმსჭვალულია სულიერი სამყაროების უშუალო ჭვრეტით; ეს სულიერი ცხოვრება უკვე მემკვიდრეობის სახით აგრძელებდა შემდგომ განვითარებას და საბერძნეთში ის ხორციელდებოდა, უპირველეს ყოვლისა, როგორც მშვენიერების ხელოვნება, თუმცა აშკარად ჰქონდა თავისი სულიერი ხედვებიც; მაგრამ დროთა განმავლობაში იქ, საბერძნეთში, მას შეერწყა ის, რაც შემდგომში მკაფიოდ გამოვლინდა არისტოტელიზმში, ანუ ეს იყო განსჯითი, დიალექტიკური აზროვნება. აღმოსავლური სიბრძნიდან მომდინარე ნაკადმა, შემდეგ შეადგინა სწორედ დასავლურ ცივილიზაციაში, გამონაკლისს წარმოადგენს ის, რაც უშუალოდ იშვა ბუნებისმეტყველებიდან და ასევე ის, რისი მოცემაც შეუძლია თანამედროვე ანთროპოსოფიულად ორიენტირებულ სულისმეცნიერებას; არსებითად, დასავლური ცივილიზაციის მთელი ეს სულიერი ცხოვრება ეფუძნება უძველესი აღმოსავლეთის მემკვიდრეობას. მაგრამ ეს სულიერი ცხოვრება მთლიანად დეკადენტურია და ისეთი, რომ მას არ ჰყოფნის თავისი გამწვევი ძალა. მართალია, ადამიანს ჯერ კიდევ აქვს გარკვეული მიდრეკილება სულიერი სამყაროსკენ, თუმცა მისი რწმენა სულიერ სამყაროსთან მიმართებით, უკვე აღარ უკავშირდება იმას, რაც ხდება აქ, ფიზიკურ სამყაროში.

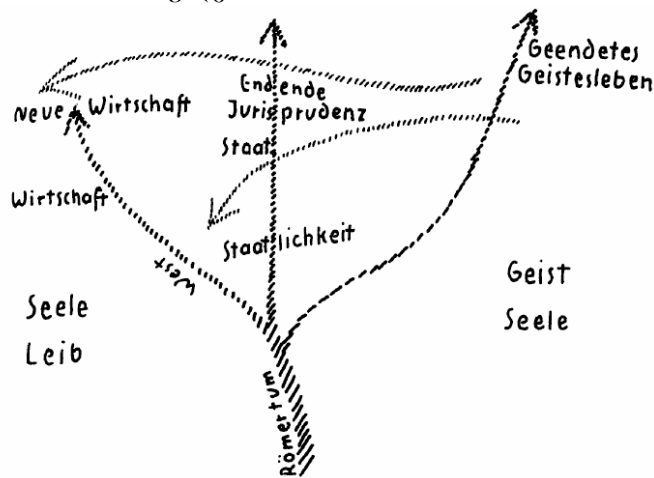
ყველაზე უკეთ ეს თვალში საცემია ანგლოსაქსურ პურიტანიზმში, სადაც, არსებითად, არ აკავშირებენ, მეტიც, არც ცდილობენ დააკავშირონ გარეგნულ გრძობად-ფიზიკურ სამყაროსთან საერო მოთხოვნებისადმი სრულიად უცხო რწმენა, რომელიც განეკუთვნება სულიერის ძალზე აბსტრაქტულ სფეროებს.

საერთო მისწრაფებები, სოციალური ცხოვრების მოწყობა, ისეთ სულიერ სახეს იძენს აღმოსავლეთში, რომ გამოიყურება, როგორც რელიგიური მოძრაობა. მაგ., ბოლშევიზმი აღმოსავლეთის ადამიანების მიერ, კერძოდ, რუსი ხალხის მიერ, აღიქმება, როგორც რელიგიური მოძრაობა. ამ სოციალური მოვლენის მამოძრავებელი ძალა ეფუძნება არა იმდენად მარქსიზმის აბსტრაქტულ წარმოდგენებს, არამედ ხალხის სპეციფიკურ დამოკიდებულებას ბოლშევიკებისადმი, რომლებიც აღიქმებიან, როგორც კაცობრიობის მხსნელები, როგორც ადრინდელი რელიგიური მისწრაფებებისა და სულიერი ცხოვრების თავისებური სახის გამგრძელებელი.

შუა ევროპის მოსახლეობამ ყველაზე მეტად აღიქვა ის, რაც ვითარდებოდა ჯერ კიდევ რომის იმპერიის პერიოდიდან, თვით ძველი საბერძნეთის ჩათვლით, – ეს იყო დიალექტიკური ელემენტი, ანუ იურიდიული, პოლიტიკური და მილიტარისტული აზროვნების ელემენტი.

იმის გასაგებად, რა როლი ითამაშა შემდგომში იმან, რაც განვითარდა რომის იმპერიის საფუძველზე, საჭიროა ჯერ გაცნობიეროთ, რომ რომის იმპერიის აყვავების პერიოდში, როცა წარმოიქმნა რომის კეისართა ინსტიტუტი, ადამიანური აქტივობის სამი სფერო, – სულიერი, სამეურნეო და სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური, – ერთმანეთზე იყო გადაჯაჭვული. დღეს ასეთ გადაჯაჭვას, ურთიერთგანმსჭვალვას ადგილი აქვს ფაქტობრივად მთელ ცივილიზებულ სამყაროში. თუმცა, რომის იმპერია, როგორც ცნობილია, სრულ დაცემამდე მივიდა და მისი სისუსტე განპირობებული იყო, უპირველეს ყოვლისა, იმით, რომ ადამიანის მოღვაწეობის ეს სამი სფერო, – სულიერი, სახელმწიფოებრივი და სამეურნეო-ეკონომიკური, – ერთმანეთს ქაოტურად მსჭვალავდა. ჭეშმარიტად, შეიძლება ითქვას: რომის, განსაკუთრებით კი ბიზანტიის, იმპერია იყო თავისებური სახის სიმბოლო ატლანტიდის შემდგომი მეოთხე ეპოქის დაისის, ბერძნულ-ლათინური ეპოქის დაისის. საკმარისია გავიხსენოთ, რომ აღმოსავლეთ რომის 107 კეისრიდან მხოლოდ 34 გარდაიცვალა თავისი სიკვდილით. 107 კეისრიდან მხოლოდ 34 გარდაიცვალა თავის ლოგინში! დანარჩენები ან მოწამლეს, ანდა დაასახინრეს და დაიხოცნენ ციხეში, ან კიდევ ციხის შემდეგ იძულებულნი გახდნენ, ბერებად აღკვე-

ცილიყვნენ და ამის მსგავსი. აქ, სამხრეთ ევროპაში მომხდარი მოვლენების შედეგად, (იხ. ნახ. 3) რამაც გამოიწვია რომის იმპერიის დაცემა, განვითარდა ის, რაც შემდგომში, თუ შეიძლება ასე ითქვას, დაიყო სამ შტოდ, რომელიც გაიჭიმა ჩრდილოეთის მიმართულებით.

ნახ. 3

1. Geendetes Geistesleben-დასრულებული სულიერი ცხოვრება. 2. Endende Jurisprudenz-ჩამოყალიბებული იურისპრუდენცია. 3. neue Wirtschaft-ახალი ეკონომიკა. 4. Staat-სახელმწიფო. 5. Staatlichkeit-სახელმწიფოება. 6. Geistesული. 7. Seele-სამშეინველი. 8. Leib-სხეული. 9. Römertum-რომის იმპერია.

ჯერ ჩვენ განვიხილოთ დასავლეთის შტო. დღეს მე მსურს აღვწერო ისტორიული წერილმანები, რომლებიც გამოწვეულია ხალხთა გადასახლებით, ვისაუბრო დეტალურად, რაც წარმოიქმნა შუა საუკუნეებში კაცობრიობის წინარე ევოლუციისაგან; აქ მინდა მივუთითო ერთ რამეზე. დასავლეთის, – თავდაპირველად, უფრო სამხრეთ-დასავლეთის, – განვითარების დამახასიათებელ თავისებურებას წარმოადგენდა ის, რომ რომაული საწყისი, თუ შეიძლება ასე ვუწოდოთ ადამიანთა გარკვეულ რაოდენობას, გავრცელდა ესპანეთში, განვლო თანამედროვე საფრანგეთი და მიაღწია ბრიტანეთის გარკვეულ ნაწილამდე. ასეთი სახის განვითარება განიცადა რომაულმა მოსახლეობამ; ისინი შეერივნენ გერმანულ ტომებს, რომლებ-

მაც შეადწიეს რომაული მოსახლეობის წრეში ხალხთა მაშინდელი მიგრაციის შედეგად.

აქ შეინიშნება ერთი თავისებური სახის მოვლენა. გერმანული ტომები ჩაინერგა რომის მოსახლეობაში, რის შედეგადაც წარმოიქმნა ის, რაც შეიძლება დავახასიათოთ მხოლოდ ასეთი სახით: გერმანული წყობის ადამიანები იჭრებიან რომაულ მოსახლეობაში, და, არსებითად, როგორც ადამიანური ტიპები, ისინი ქრებიან; მათ მაგივრად წარმოიქმნა ესპანური მოსახლეობა, ფრანგული მოსახლეობა, ასევე ნაწილობრივ ბრიტანული მოსახლეობა, რომელიც თავის თავში, ძირითადად, ატარებდა გერმანულ სისხლს, მაგრამ რომაული მეტყველების ელემენტით განმსჭვალულს. შეუძლებელია სხვაგვარად გავიგოთ, სინამდვილეში რა ხდებოდა, თუ ამას ვერ დავინახავთ. ეს ადამიანური ტიპი მთელი თავისი მშვინივერი კონფიგურაციით, – საკუთარ შეგრძნებებით, გრძნობებითა და ინტენციებით, – შეიძლებოდა, ჩამოყალიბებულიყო მხოლოდ იმის წყალობით, რომ გერმანული ელემენტი ხალხთა გადასახლების დროს აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ გადაადგილდა. მაგრამ გერმანული ელემენტის თავისებურება იყო ის, რომ, როცა შესებაში მოდიოდა მეტყველების უცხო ელემენტთან, – მეტყველებაში კი ყოველთვის, შეიძლება ითქვას, სხეულდება კულტურა, – ის მთლიანად ინერგებოდა მასში, იღებდა ამ მეტყველებას. უცხო მეტყველებაში შეზრდა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ნიშნავს, შეიმოსო ძველ სამოსში, ძველ დროში გამოჭრილ კაბაში. მას, რაც ევროპულ დასავლეთში არსებობს ლათინური რასის სახით, ფიზიკურად არა აქვს კავშირი ლათინურ სისხლთან, საერთოდ არა აქვს ის თავის თავში: ის დაკავშირებულია მეტყველებასთან და შეეზარდა იმას, რაც განხორციელდა ენის მეშვეობით, ვინაიდან დასავლეთში არსებობს ლათინური, რომაული ელემენტი, რომელიც კაცობრიობის ისტორიულ განვითარებაში გვაუწყებს ადამიანურ პიროვნებაზე. სწორედ ასე წარმოიქმნა პირველად რომში ანდერძის იდეა, ასეთი სახით მოხდა ეგოიზმის შენარჩუნება, მიუხედავად სიკვდილისა. ნებელობამ, რომელიც სიკვდილის გადამლახავი ინდივიდის ცხოვრების მიღმა ვლინდება, გამოიწვია ანდერძის იდეის წარმოქმნა. ასევე მოქმედებს ლექსიკური სიმდიდრე ადამიანურ სიმდიდრეზე ხალხურში.

მეტყველების გარდა შენარჩუნდა სხვა რამეც. ამ დასავლურ ნაკადში (იხ. ნახ. 3) მემკვიდრეობით მიიღეს ასევე სხვადასხვა საიდუმლო საზოგადოების ტრადიციები, რომელთა მნიშვნელობაც მე გავაშუქე განსხვავებული კუთხით უკანასკნელ წლებში; ამ ტრადიციებმა, რომლებიც დამკვიდრდა ატლანტიდის შემდგომი მეოთხე ეპოქიდან, ბერძნულ-ლათინური პერიოდიდან, და არსებითად, გადმოღებულია ხელნაწერების მეშვეობით აღმოსავლეთის კულტურიდან, ყველამ, გამონაკლისის გარეშე გაიარა რომის იმპერია, ლათინური საწყისი. ასე რომ, გარკვეული სახით დასავლეთის ადამიანი, რომელიც ჩაფლული იყო რომაული ენის ელემენტში, თითქოსდა იმოსებოდა წარსული დროის ძველ სამოსში. წარსული დროის სამოსებს წარმოადგენდა ასევე მისტერიათა უძველესი ჭეშმარიტებები, რომლებიც დროთა განმავლობაში აბსტრაქტული გახდა და დასავლეთის საიდუმლო საზოგადოებების კულტებსა და ცერემონიებში მიიღო სულ უფრო დაცლილი ფორმა; ადამიანები ამაში მონაწილეობდნენ, ვინაიდან იქ რაღაც მიმზიდველს პოულობდნენ.

სხვა ხელსაყრელი გარემოებების გათვალისწინებით, ადამიანის მიერ გარეგნული ათვისება იმ ყველაფრისა, რასაც ვიღებთ მეტყველებიდან, საყრდენ წერტილად იქცა მოწინავე ადამიანებისთვის, რომელთა მსგავსიც მე გუშინ აღვწერე და მათ მიეცათ შესაძლებლობა, ამ ადამიანებში განსხეულებულიყვნენ. ყველაზე ხელსაყრელი ასეთი განსხეულებისთვის გახდა ანგლოსაქსური ელემენტი, იმის გამო, რომ იქ, დასავლეთში, ჩადიდდნენ მხოლოდ და მხოლოდ გერმანელები, რომლებიც ამას განსაკუთრებულად აღიქვამდნენ, თუმცა უფრო ნაკლებად, ვიდრე, საკუთრივ რომაული ელემენტით განმსჭვალულ ხალხთა ლათინური ნაკადები. ასე რომ, ანგლოსაქსურ რასაში ნარჩუნდებოდა არამდგრადი წონასწორობა, ამიტომაც, არსებებს, რომლებიც სხეულდებოდნენ იქ, ჰქონდათ გაცილებით მეტი სივრცე მანევრირებისთვის და თავიანთ ქმედებებში ავლენდნენ გაცილებით მეტ თვითნებობას. მაგრამ უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა გავაცნობიეროთ, რომ მსგავს სახალხო-ფსიქოლოგიურ კონფიგურაციაზე დამოკიდებული ის, რაც შეიძლება შემდეგ აისახოს ცალკეულ პიროვნებებში. ანგლოსაქსური ელემენტისთვის დამახასიათებე-

ლი არჩევნის ამ თავისუფლების წყალობით ჩამოყალიბდა ისეთი პირობები, რომ მართალია, პურიტანობა ზოგადად წარმოადგენს რწმენის სრულიად აბსტრაქტულ სფეროს, თავისთავად ანგლოსაქსური ელემენტი აღმოჩნდა უაღრესად ხელსაყრელი მეცნიერული აზროვნების აღქმისთვის და მის საფუძველზე სამყაროსა და ცხოვრებისეული შეხედულებების გამოსამუშავებლად. ამით მთელი კაცობრიობა კი არ იყო შეპყრობილი, არამედ მისი მხოლოდ ის ნაწილი, რომელიც ენისა და სხვა ელემენტების ჩანერგვის წყალობით ამ ტიპის ადამიანებში განსხეულების საშუალებას აძლევდა მოწინავე არსებებს, რომელთა მსგავსიც გუშინ მე აღვწერე.

მე ხაზგასმით აღვნიშნავ, რომ ყველაფერში, რასაც ჩვენ აქ ახლა განვიხილავთ, საუბარია მხოლოდ ცალკეულ პიროვნებებზე, რომლებიც გაფანტულნი არიან დიდი რაოდენობის ადამიანებს შორის. ეს არ ეხება ერებს, არ ეხება ადამიანთა მრავალრიცხოვან მასას, არამედ ეხება მხოლოდ და მხოლოდ ცალკეულ პიროვნებებს, ამავე დროს, მათ დაეკისრათ უჩვეულო გავლენის მქონე როლის შესრულება იმ რეგიონებში, რომლებიც მე უკვე ვახსენე. დასავლეთში მსგავსი მოწინავე არსებები გარანტიას აძლევენ ადამიანს, რომელშიც სხეულებიან, რომ მიიღებს გარკვეულ ხელმძღვანელ თანამდებობებს სამყაროში. ეს არსებები ძირითადად იტაცებენ ადამიანის სხეულსა და მის სამშვინველს, ხოლო სულისადმი ისინი ნაკლებ ინტერესს ავლენენ.

რატომ მოხდა, მაგ., რომ ესოდენ ყოვლისმომცველი, თუმცა ძალზე ცალმხრივი, მოძღვრება სახეობათა წარმოქმნის შესახებ შეიქმნა სწორედ *ჩარლზ დარვინის** მიერ? ეს მოხდა იმიტომ, რომ ჩარლზ დარვინთან, ფაქტობრივად დომინირებდა სხეული და სამშვინველი და არა სული. იგი ადამიანს განიხილავდა უშუალოდ სხეულისა და სამშვინველის პოზიციიდან, ხოლო სულს გვერდს უვლიდა, ასევე ყურადღებას არ აქცევდა იმას, რაც სულიდან იჭრება სამშვინველის დონეზე. ვინც მიუკერძოებლად ეკიდება დარვინის კვლევის შედეგებს, მისთვის ნათელია, რომ იქ ადამიანი არ განიხილება თავისი სულის თვალსაზრისით. „სული“ მასში არსებობს როგორც მხოლოდ გარდაუვალი შემადგენელი ნაწილი ახალი საბუნებისმეტყველო მეცნიერული მიმართულებისა, რომელიც ინ-

ტერნაციონალურია; მაგრამ მთელ მის შეხედულებებს ადამიანის არსებაზე ამ ელფერს აძლევს სწორედ სხეულისა და სამშინველის პრიორიტეტი და სულის უგულებელყოფა. მე მინდა გითხრათ, რომ დასავლეთის ადამიანები 869 წლის *მსოფლიო საეკლესიო კრების** ყველაზე ერთგული მოწაფეები აღმოჩნდნენ. თავდაპირველად მათ უყურადღებოდ დატოვეს სული, როცა საფუძვლად აიღეს მხოლოდ სხეული და სამშინველი, – ეს განსაკუთრებით გამოვლინდა შემდგომში დარვინის კვლევებში, – და მას სულის მაგივრად უბრალოდ მიაბეს ხელოვნური თავი აზროვნების მატერიალისტური სახით, დაადასტურეს რა ამით მეცნიერების ზეიმი. და რამდენადაც მოერიდნენ, მეცნიერებისგან შეექმნათ უნივერსალური რელიგია, ამიტომ დატოვეს გარეგნული გვერდითი დინებები, რომლებიც ამჟამად სრულიად აბსტრაქტულად არსებობენ პურიტანიზმის ფორმით, რომელსაც ნამდვილ მსოფლიო კულტურასთან უკვე არანაირი კავშირი არა აქვს. ჩვენ ვხედავთ, დასავლეთში როგორი სახით არის გადაჯაჭვული სამშინველი და სხეული აბსტრაქტულ მეცნიერულ სულთან, რომელსაც შეიძლება მკაფიოდ დავაკვირდეთ თვით ჩვენს დრომდე.

მაგრამ, დაეუშვათ, მომხდარიყო სხვა რამე. ის, რაც აგრძელებს არსებობას მეტყველებაში, რაც აგრძელებს ცხოვრებას ერთიან სულიერ სამყაროში ატლანტიდის შემდგომი მეოთხე ეპოქის ფორმით, უფრო ძლიერი რომ ყოფილიყო, მაშინ, რა გამოვიდოდა? მოხდებოდა თანამედროვე სულის მკაცრი ფანატიკური განდევნა. და მაშინ იხელმძღვანელებდნენ რა საბუნებისმეტყველო მეცნიერული მეთოდებით, უკვე აღარ შეეცდებოდნენ ხელოვნური თავი მოებათ სხეულისა და სამშინველისთვის, არამედ მკაცრად ჩანერგავდნენ უძველეს ტრადიციებს, ამასთან ისინი, არსებითად, შეეხებოდნენ მხოლოდ სხეულებრივსა და მშინველს. ჩვენ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, როგორ განავითარა მავანმა თავის თავში ბრუტალური, უხეში სახით ყოველივე ის, რაც წარმოადგენს მარტოოდენ სხეულსა და სამშინველს და შექმნა ისეთი სწავლება, რომელიც კონცენტრირებულია, ცხადია, მხოლოდ სხეულსა და სამშინველზე, ხოლო გარეგნული დანამატის სახით ამ შემთხვევაში გააჩნია არა მეცნიერება, არამედ ისევ და ისევ მხოლოდ გარეგნულად შენარჩუნებული, ადრინდელი დროის გა-

მოცხადებათა ნაწილი; ასეთ შემთხვევაში არსებობს იეზუიტობში, არსებობს *იგნაცია ლოიოლა**. მინდა გითხრათ, რომ როგორი აუცილებლობითაც წარმოშობს ანგლოსაქსური საწყისი ისეთ მოაზროვნებს, როგორიცაა ჩარლზ დარვინი, მოგვიანებით – რომაული ნაკადი წარმოშობს იგნაცია ლოიოლას.

იმ ადამიანების თავისებურება, რომლებზეც ჩვენ აქ ვსაუბრობთ, არის ის, რომ მათი მეშვეობით სამყაროს ეხსნება სულიერი არსებები, რომლებიც გუშინ დავახასიათეთ. აღმოსავლეთში ეს სხვაგვარადაა. იქ ძველი რომაული საწყისიდან მომდინარეობს სხვა ნაკადი (იხ. ნახ. 3) და ზედაპირზე ამოაქვს არა მარტო ენა და მეტყველება, არამედ მიმართულებას აძლევს მშვენიერი სახის აზრებსა და მისწრაფებებს. მეტწილად ენა, მეტყველება მიისწრაფვის დასავლეთის მიმართულებით. მათი წყალობით წარმოიქმნება ყველა ის მოვლენა, რომლებზეც უკვე ვისაუბრე. შუა ევროპის მხარეს უფრო მეტად იხრება ის, რაც აღბეჭდილია აზრების მიმართულებით, მაგრამ აქ ეს უერთდება გერმანულ ელემენტს, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ნებელობის გარკვეული შეზრდა მეტყველებასთან. თუმცა ნებელობის ამგვარი შეზრდა მეტყველებასთან შეიძლება მხოლოდ იმ დრომდე, სანამ ამ ენის, ამ მეტყველების მატარებელი ხალხი ცხოვრობს კომპაქტურად, ერთად. როდესაც გოთებმა, ვანდალებმა და მათმა მსგავსებმა მიადწიეს დასავლეთს, ისინი ჩაეფლნენ ლათინურ ელემენტში. მეტყველებასთან შეზრდა შენარჩუნდა მხოლოდ შუა ევროპაში. ეს ნიშნავს, რომ მეტყველება სწორედ შუა ევროპაში არც ისე ძლიერად აკავშირებდა ადამიანებს, თუმცა აკავშირებდა უფრო ძლიერად, ვიდრე რომაელი ადამიანის შემთხვევაში, რომელიც დაკარგული იყო, ხოლო თავად მისი ენა შენარჩუნებული. გერმანელებს არ შეეძლოთ თავიანთი ენის დაკარგვა. მათთვის ენა თავის თავში ატარებდა რაღაც მაცოცხლებელს. ის არ შეიძლებოდა დაეტოვებინათ ვინმესთვის, როგორც უტოვებენ მემკვიდრეობას. ეს მეტყველება, განუყოფლად იყო დაკავშირებული თავად ადამიანთან და განპირობებული იმ ხალხის ადამიანური სულიერი განწყობილების მთელი ხასიათითა და ფორმით, რომელიც შუა ევროპაში სულ უფრო მეტად იჩენდა თავს; სწორედ შუა ევროპაში არსებობდა ხალხი, რომლებიც განსხეულებისთვის განსაკუთრებულ

შესაძლებლობებს არ აძლევდნენ მოწინავე არსებებს, როგორც ეს ხდებოდა დასავლეთში. თუმცა ეს არსებები მცირედით მაინც ახდენდნენ ზემოქმედებას შუა ევროპის მოსახლეობაზე. კერძოდ, სამგვარი სახის ეს არსებები განსაკუთრებული სირთულის გარეშე ევლინებოდნენ შუა ევროპის მოსახლეობას ბელადების სახით, როგორც მე გუშინ აღვწერე. მეორე მხრივ, ამან შუა ევროპის ადამიანებს ჩამოუყალიბა გარკვეული მიდრეკილება იმ მოვლენებისადმი, რომლებიც აღმოსავლეთის ადამიანებს წარმოუდგებოდათ იმაგინაციების ფორმით. თუმცა აღმოსავლეთის ადამიანებთან შედარებით შუა ევროპის ადამიანთა იმაგინაციები დღის ღვიძილისას იმდენად ბუნდოვანი იყო, რომ გამოიყურებოდა უბრალოდ, როგორც მხოლოდ ცნებები, როგორც წარმოდგენები. ასევე სუსტად ვლინდება შუა ევროპის ადამიანებში ის, რაც დაკავშირებულია არსებებთან, რომლებიც სხეულდებიან ადამიანში და თამაშობენ მნიშვნელოვან როლს დასავლეთში. შედეგად შუა ევროპაში მათ არ შეუძლიათ ანალოგიური ზემოქმედების მოხდენა სრული მასშტაბით, თუმცა ხელეწიფებათ ცალკეული ადამიანები წარმართონ განსაზღვრული მიმართულებით. სწორედ შუა ევროპაში საუკუნეების განმავლობაში რაიმე მნიშვნელობის არმქონე ადამიანებს, ძალზე ცოტა შანსი ჰქონდათ, თავი დაეხსნათ, ერთი მხრივ, თავის თავში დასავლეთის და, მეორე მხრივ, აღმოსავლეთის სულების განსხეულებისაგან. ამას, ასეთი ადამიანების პიროვნებები, ყოველთვის მიჰყავდა თავისებური სახის გახლეჩისკენ.

ამ ადამიანების რეალურად დახასიათებისას, შეიძლება ითქვას: ღვიძილისას მათ, თითქოსდა, თავს ატყდებოდათ დასავლეთის სულების შეტევა, რის შედეგადაც მათი ლტოლვები და მისწრაფებები, მათი ინსტინქტური ცხოვრება ექვემდებარებოდა ზემოქმედებას, რომელიც პარალიზებას ახდენდა იმისა, რაც მათივე საკუთარ ნებელობაში ცხოვრობდა. როცა ამ ადამიანებს სძინავთ, როცა მათი ასტრალური სხეული და „მე“ განცალკევებულია, მაშინ თავის თავს ავლენენ იმის მსგავსი სულები, რომლებიც ზემოქმედებენ აღმოსავლეთის ადამიანებზე იმაგინაციურად, უმთავრესად ცნობიერების გარეშე. საკმარისია მხოლოდ ავიდეთ რომელიმე ტიპური, დამახასიათებელი პიროვნება შუა ევროპის ცივილიზაციის ფარგლებში და შეიძლება, ასე ვთქვათ, უშუა-

ლოდ შევიგრძნოთ, რომ საქმე სწორედ ასეა. აქ საჭიროა შეგუხოთ გოეთეს. აიღეთ ყოველივე ის, რაც ჩამოყალიბდა მასში დასავლეთის სულების შეტყვის გავლენით, რა ვლინდებოდა მის ნებელობაში, განსაკუთრებულად რა აგულიანებდა ახალგაზრდა გოეთეს, – ეს კი იოლად შეიძლება იგრძნოთ, თუ წაიკითხავთ ახალგაზრდობაში მის მიერ დაწერილ სცენებს „ფაუსტიდან“ ან „მარადი ებრაელიდან“, – მაშინ თქვენ დაინახავთ, რომ ადრეულ პერიოდში აღმოსავლეთის სულიერ-მშვიინგიერი ელემენტის მიზიდულობა ბლოკირებული იყო თავად გოეთეს ნებელობითი ელემენტით, მაგრამ წლებთან ერთად ის მომწიფდა იმისათვის, რომ მიბრუნებოდა იმაგინაციებს თავისი „ფაუსტის“ მეორე ნაწილში. თუმცა ამ ორ პერიოდს ჰყოფს სტილისტური უფსკრული. თქვენ ვერ შეძლებთ უპრობლემოდ ჩასწვდეთ „ფაუსტის“ პირველი ნაწილის სტილს, გამოიმდინარე მეორე ნაწილის სტილიდან.

საკმარისია ჩავწვდეთ თავად გოეთეს პრობლემას, რომელიც ამოიზარდა დასავლეთის იმპულსების ზეგავლენით, შეიძლება ითქვას, რომ იგი იტანჯებოდა დასავლეთის სულების გამო; ახალგაზრდობაში ის ნუგეშს პოულობდა მხოლოდ იმაში, რაც თავის თავში შეიცავდა, არსებითად, ძალიან ბევრ დასავლურს, – გოტიკაში, რომელმაც მასში გამოადვიდა სწრაფვა წარსულის სულებისკენ. ეს სულები ქმედითნი იყვნენ არა მარტო საბერძნეთში, არამედ ასევე გოტიკაშიც, თუმცა წარმოადგენდნენ მხოლოდ ნაშეიერებს იმ სულებისა, როლებიც ოდესღაც ინსპირირებდნენ აღმოსავლეთის ადამიანებს, როცა ისინი მივიდნენ საკუთარ დიად წინარე სიბრძნემდე. ამდენად, ჩვენ ვხედავთ, როგორ კარგავს გოეთე ოთხმოციანი წლების დასაწყისში მოთმინებას დასავლეთის სულების მიმართ, როგორ ტანჯავენ მას ისინი. და წონასწორობის ძიებისთვის იგი მიდის სამხრეთ ევროპაში, რათა აღიქვას ის, რაც შეიძლება მოვიდეს სხვა მხრივ. სულების ამგვარი ორმხრივი გავლენა შუა ევროპის გამოჩენილ პიროვნებებს, თვალსაჩინო წინამძღოლებს ანიჭებს დამახასიათებელ ნიშან-თვისებებს, დანარჩენები კი მისდევენ ამ წინამძღოლებს. სწორედ შუა ევროპის ადამიანები აღმოჩნდნენ განსაკუთრებულად მიდრეკილნი იმის რეალიზაციისკენ, რაც აქტუალურია მთელი კაცობრიობის ევოლუციისთვის. ამის ილუსტრირება ყველაზე კარგად შეიძლება ისეთ პიროვნებაზე, როგორიცაა ჰეგელი. როცა თქვენ უღრმავდებით ჰეგელის ფილოსოფიას,

– მე ეს აქ უკვე არაერთხელ ვახსენე, - მაშინ აღმოაჩინეთ, რომ მისთვის პირველადია სული. ამავე დროს, ჰეგელთან ვერ აღმოაჩინეთ ისეთ რამეს, რაც გრძნობად-ფიზიკური ცხოვრების ფარგლებს მიღმაა. უშუალოდ სულიერი სწავლების ადგილას თქვენ ნახავთ ლოგიკურ დიალექტიკას, როგორც მისი ფილოსოფიის პირველ ნაწილს; მეორე ნაწილი ნატურფილოსოფია წარმოადგენს აბსტრაქციების ჯამს, რაც საკუთრივ ადამიანის არსებაში ცხოვრობს; ის, რამაც უნდა შეადგინოს ფსიქოლოგიის საგანი, წარმოდგენილია მისი ფილოსოფიის მესამე ნაწილში. მაგრამ მასში სხვა არაფერია, გარდა იმისა, რასაც ადამიანი განიცდის დაბადებასა და სიკვდილს შორის და რაც მას შემდგომში შეაქვს ისტორიულ განვითარებაში. ჰეგელთან ხომ არსად არ არის საუბარი რაიმე სახის შეჭრაზე ადამიანის მარადიულ საწყისში, მის დაბადებამდე და სიკვდილის შემდგომ ყოფიერებაში; ამას არავითარი მნიშვნელობა არ ენიჭება.

სწორედ ეს იჩენს თავს შუა ევროპის ყველაზე გამოჩენილ ადამიანებში; უპირველეს ყოვლისა, უნდა ვიცოდეთ, რომ ადამიანს, რომელიც აქ ცხოვრობს დაბადებასა და სიკვდილს შორის, აქვს სამშენველი და სული. გრძნობადი სამყაროს ადამიანებისთვის, ჩვენი ფიზიკური სამყაროს ბინადართათვის, სული და სამშენველი წარმოდგენილი უნდა იყოს სწორედ შუა ევროპის მოსახლეობის მეშვეობით.

აღმოსავლეთზე გადასვლისას, დავინახავთ, რომ აღმოსავლეთში უპირატესად ცხოვრობს სამშენველი და სული, ხოლო დასავლეთში – უპირატესად სხეული და სამშენველი. ამიტომაც წარმოადგენს იმაგინაციებისკენ ასვლა აღმოსავლეთში ბუნებრივ პროცესს, და მართალია, ეს იმაგინაციები ყოველთვის არაა გაცნობიერებული, ისინი მაინც ახდენენ ზემოქმედებას ცნობიერებაზე. აღმოსავლეთის ადამიანების აზროვნების თავისებურება ისეთია, რომ ის მიმართულია იმაგინაციებისკენ, ეს იმაგინაციები აბსტრაქტული ცნებების ფორმითაა შემოსილი თვით ისეთ პიროვნებებში, როგორიცაა *სოლოვიოვი**.

რომაული საწყისი გაიშალა სამ შტოდ (იხ. ნახ. 3). მასში ქაოტურად არეული დიფერენცირდება. ერთი ნაწილი მიდის დასავლეთისკენ, სადაც აქტიურად ვლინდება ახალი ელემენტი – სამეურნეო-ეკონომიკური, ის ნიშანდობლივია ახალი დროისთვის და თავის თავს აკავშირებს ბუნებისმეტყველებას-

თან. მეორე ნაწილი ბიზანტიის გაგლით ისწრაფვის აღმოსავლეთისკენ და ის წარმოშობილია უძველესი სიბრძნისგან, თუმცა დეკადანსის, დაცემის პერიოდში; იქ ვითარდება ის, რაც წარმოადგენს სულიერს რელიგიური ფორმით. ბუნებრივია, მთელი ეს პროცესები პარალელურად მიმდინარეობს. ხოლო შუა ევროპისკენ მიდის პოლიტიკურ-მილიტარისტული, სახელმწიფოებრივი-ურიდიული ელემენტი; ცხადია, ეს ვრცელდება სხვადასხვა მიმართულებით, მაგრამ ჩვენ მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს მაგისტრალური გზები. რაც უფრო შორს მივიღვართ აღმოსავლეთისკენ, მით უფრო აშკარა ხდება, როგორ ეთვისებიან აღმოსავლეთის ადამიანები თავიანთ მეტყველებას, თავიანთ ენას და ეს სრულებითაც არაა ისე, როგორც ეს ჩანს გერმანულ ხალხებში, რომლებიც ცხოვრობენ თავიანთ ენაში, სანამ მას იყენებენ. გაიხსენეთ სწორედ შუა ევროპის გერმანელი მოსახლეობის საინტერესო მიგრაცია, შეისწავლეთ ამ მოსახლეობის ის განშტოება, რომელიც გადასახლდა. მაგ., უნგრეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში, ან შვაბიელები, რომლებიც გადასახლდნენ ბანატში, ანდა ზიბენბერგერები როგორ გახდნენ საქსონელი ზიბენბერგერები. მინდა გითხრათ, რომ ყველგან შეიძლება იპოვოთ მხოლოდ გერმანული მეტყველების ელემენტის უშუალო გამოძახილი. ეს ადამიანები მთლიანად ევლობიან მეტყველების სტიქიის აღქმაში. ძალზე საინტერესო იქნებოდა ეთნოგრაფიული კვლევა, რომელიც აჩვენებდა, როგორ განიდევნა და წაიშალა შედარებით მოკლე დროში, XIX საუკუნის უკანასკნელ ორ მესამედში, გერმანული საწყისი. აქ მიმდინარე პროცესი შეიძლება, ასე ვთქვათ, ხელეობით შევიგრძნოთ, თუ საგანს გაგებით მოვეკიდებით. შეიძლება დავინახოთ, როგორ ვითარდება უნგრული ელემენტის წიაღში ხელოვნური სახით გერმანული ელემენტი, მაგრამ ნატურალური სახით – სწორედ სლავურ ელემენტში. აღმოსავლეთში კი ადამიანი სრულად შეეზრდება თვის ენას. სწორედ ეს ხშირად რჩებათ მხედველობის მიღმა. დასავლეთის ადამიანი ენაში ცხოვრობს სრულიად სხვა მეთოდით, რადიკალურად განსხვავებულად აღმოსავლელ ადამიანთან შედარებით. დასავლეთის ადამიანი თავის ენას ეპყრობა როგორც რაღაც სამოსს, ხოლო აღმოსავლეთის ადამიანი თავის ენაში ცხოვრობს, როგორც რაღაც ცოცხალში. აღმოსავლეთში კი დასავლეთის საბუნე-

ბისმეტყველო მეცნიერული მსოფლმხედველობისთვის შეუძლებელია რაიმე საყრდენის პოვნა, ვინაიდან მას არ შეუძლია, ჩაეფლოს აღმოსავლეთის მეტყველების ელემენტში, რადგან აღმოსავლეთის ეს მეტყველება უარყოფს საბუნებისმეტყველო მეცნიერულ მსოფლმხედველობას.

თქვენ შეგიძლიათ, ეს შეიგრძნოთ, თუ ჩაუღრმავდებით რაბინდრანათ თაგორის* საკმაოდ კოკეტურ განხილვებს. მართალია, ისინი განმსჭვალულია გარკვეული კოკეტურობით, მიუხედავად ამისა, მაინც შესაძლებელია დავინახოთ, რომ მთელი მისი თვითშეგრძნება იბადება დასავლური მსოფლმხედველობის ზეწოლით, რომელსაც ენაში ცხოვრების წყალობით თან სდევს ამ დასავლური მსოფლმხედველობის მყისიერი უარყოფა.

ამ ყველაფერში ნაძალადევად ჩართულია შუა ევროპელი ადამიანი. მან უნდა აღიქვას ყველაფერი, რაც მოდის მასთან დასავლეთიდან. მაგრამ დასავლეთის ადამიანივით სიღრმისეულად ვერ აღიქვამს, ვინაიდან ამას ის უღენტს იმით, რაც აღმოსავლეთიდან მოდის. ამიტომ შუა ევროპაში გამეფებულია არამდგრადი წონასწორობა, აქედან იწყება გახლეჩილობაც, შუა ევროპელი ინდივიდუალობების სამშვინველთა გაორება, აქედანაა სწრაფვაც ჰარმონიის მოპოვებისკენ, რომ გაწონასწორდეს უკიდურესობები, როგორც ეს კლასიკური ფორმით დიდებულად არის წარმოდგენილი შილერის წერილებში ესთეტიკური აღზრდის თაობაზე, სადაც ამ გაორებას მკაფიოდ ავლენს სწრაფვის ორი სახე, – ბუნებრივი და გონებრივი, – რომელთაც ჯერ კიდევ მოუწევთ შერწყმა. ამავე დროს შესაძლებელია, მივუთითოთ კიდევ რაღაც ძალზე სიღრმისეულზე.

რასაც დასავლეთში ავითარებენ, ამაზე შეიძლება ითქვას: იქ ადამიანებს აქვთ მიდრეკილება, აღიქვან და შეისრუტონ თავის თავში ყველაფერი, რაც მისაწვდომია განსჯისთვის, რამდენადაც ეს გადაჯაჭვულია სხეულთან და სამშვინველთან. ხოლო იქ ჩამოყალიბებული პურიტანიზმი, ეს არის მხოლოდ რაღაც საზეიმო სამოსი სხეულისთვის, იმისთვის, რაც მისაწვდომია განსჯისთვის. ამგვარად დეიზში, ეს არის რელიგიური მსოფლმხედველობის რაღაც გამონაწერი, სადაც ღმერთისგან დარჩა არა უმეტეს ზღაპრისა რაღაც საყოველთაოზე, სამყაროს სრულიად აბსტრაქტულ მიზეზზე; გონი,

როგორც ის არის სხეულსა და სამშენველთან გადაჯაჭვული, აქ თავს ავლენს საკუთარი უფლებების წამოყენებით.

როცა თქვენ მიდისართ აღმოსავლეთისკენ, უკვე ვეღარ შეხედებით ასეთი განსჯის, ასეთი გონიერების რაიმენაირ გაგებას. ეს იწყება უკვე რუსეთიდან. ესმის თუ არა რუსს ზოგადად ის, რასაც დასავლეთში უწოდებენ გონიერებას? არ გეგმართებს, მივეცეთ რაიმენაირ ილუზიებს; რუსებს საერთოდ წარმოდგენა არა აქვთ იმაზე, რასაც დასავლეთში უწოდებენ გონიერებას. რუსი გახსნილია იმისთვის, რასაც შეიძლება ვუწოდოთ გამოცხადება. ის, არსებითად, თავის სამშენველში უშვებს იმას, რასაც უმაღლის თავისებური სახის გამოცხადებას. გონიერება, თუნდაც ეს სიტყვა მისთვის ნაცნობი იყოს სხვათა ბაგეთაგან, მისი გაგების მიღმა ძევს. ეს ნიშნავს, რომ ის არ გრძნობს იმას, რასაც ამ დროს გრძნობს დასავლეთის ადამიანი. მაგრამ მას შეუძლია თანაგრძნობა, როცა საუბარია გამოცხადებაზე, ზეგრძნობადი სამყაროებიდან ჭეშმარიტების ჩაღვრაზე ადამიანში, ეს მას მშვენივრად ესმის. რაც შეეხება დასავლურ განსჯას, და სწორედ პურიტანიზმია ამის მშვენიერი დადასტურება, ამ შემთხვევაში დასავლეთის მაცხოვრებელს, თავისთავად, აბსოლუტურად არ ესმის, არსებითად რას წარმოადგენს რუსი ადამიანის და უპირველეს ყოვლისა, აღმოსავლეთის ადამიანის, ანუ აზიატელი ადამიანის, თავისებური დამოკიდებულება სულიერ სამყაროსთან. ეს დასავლეთის ადამიანს არანაირად არ ესმის, ვინაიდან ეს რაღაც სრულიად სხვა რამეა, ვიდრე ის, რაც გვეუწყება განსჯის მეშვეობით. სულიერიდან გამომდინარე ის მოიცავს ადამიანს და სასიცოცხლო სახით მსჭვალავს.

შუა ევროპელ ადამიანებთან საქმე ასეა: როცა ახლოვდებოდა ატლანტიდის შემდგომი მეხუთე ეპოქა, ანუ X-XII საუკუნეები და ეს მდგომარეობა ნარჩუნდებოდა ჯერ კიდევ XV საუკუნის შუამდე, შუა ევროპის გამოჩენილი მოაზროვნეები შეეჯახნენ გაუგონარ სასიცოცხლო მნიშვნელობის პრობლემას, რომელიც დადგა მათ წინაშე, როგორც ადამიანებისთვის, რომლებიც ცხოვრობდნენ დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის, ვინაიდან დასავლეთი იჭრებოდა მათ გარემოში თავისი განსჯით, ხოლო აღმოსავლეთი – თავისი გამოცხადებით. საკმარისია შევისწავლოთ დიდებული სქოლასტიკა, რომელიც

იშუა შუა საუკუნეების სულიერი განვითარების ბრწყინვალე ეპოქის მიერ, შვეისწავლთ მოაზროვნეები *ალბერტ მაგნუსი**, (*ალბერტ დიდი*), *თომა აკვინელი**, *დუნს სკოტი** და ა. შ. და შევადართ ისინი ისეთ მოაზროვნეს, როგორცაა *როჯერ ბეკონი**, – მე მხედველობაში მყავს უფროსი ბეკონი, რომელიც უფრო მეტად დასავლეთზე იყო ორიენტირებული, – და ნათელი გახდება: შუა ევროპელი დიდებული სქოლასტიკოსების წინაშე ისმებოდა კითხვა, რომელიც ეხებოდა ურთიერთქმედებას იმისა, რაც იჭრებოდა დასავლეთიდან როგორც გონი, ხოლო აღმოსავლეთიდან როგორც გამოცხადება. ისინი მზად იყვნენ მიეღოთ ის, რაც, ერთი მხრივ, დაკავშირებული იყო სულებთან, რომელთაც სურდათ ნებელობის მეშვეობით ადამიანის სხეულსა და სამშვიინველში შეჭრა, მეორე მხრივ კი მზად იყვნენ მიეღოთ ის, რაც დაკავშირებული იყო სულებთან, რომლებიც ცდილობდნენ იმაგინაციის მეშვეობით შეჭრილიყვნენ სულსა და სამშვიინველში, როგორც ეს ხდებოდა აღმოსავლეთში. ამიტომაც წარმოიქმნა სქოლასტიკოსების მოძღვრება, რომელიც აფასებდა ერთსაც და მეორესაც: გონს და გამოცხადებას. გონი აუცილებელია იმისთვის, რისი წვდომაც დედამიწაზე შესაძლებელია გარეგნული გრძნობების დახმარებით, გამოცხადება კი აუცილებელია ზეგრძნობადი ჭეშმარიტებებისთვის, რომელიც შეიძლება ამოიღო მხოლოდ ბიბლიიდან და ქრისტიანული ტრადიციიდან. შუა საუკუნეების ქრისტიანულ სქოლასტიკას სწორად სწვდება ის, ვისაც ესმის, რომ მისი შემქმნელები თავის თავში აერთიანებდნენ დასავლეთის გონიერებასა და აღმოსავლეთის გამოცხადებას. მათში მოქმედებდა ორივე მიმართულება და შუა საუკუნეებში შეუძლებელი იყო ერთმანეთთან დაეკავშირებინათ ეს დაპირისპირებები, თუ არ იგრძნობდნენ პიროვნების გარკვეულ გაორებას, გახლეჩას.

ამიტომ *ჩვენი მცირე გუმბათის მოხატულობაზე**, იმ ადგილას, სადაც წარმოდგენილი უნდა იყოს გერმანული ელემენტი თავისი დუალიზმით, თქვენ ხედავთ ორი ნაკადის შეჯახებას, მოყავისფრო-შავისა და მოწითალო-ყვითლის: მოწითალო-ყვითელი ეს არის გამოცხადება, მოშავო-მოყავისფრო არის განსჯა; იქ ფერებსა და ფერებით გამოცხადების შეგრძნებაში

გადმოცემულია ის, რაც ინსპირირებდა კაცობრიობის სხვადასხვა კულტურას ადამიანების მეშვეობით.

შეიძლება ითქვას, რომ ის, რაც ჩვენ გვაქვს ახლა ცივილიზებული სამყაროს სახით, დასავლეთში უშუალოდ მოიცავს ახალი დროის სპეციფიკურ თავისებურებებს, რაც მდგომარეობს იმაში, რომ თავს იჩენს სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრების ელემენტი; ეს ეკონომიკური ცხოვრება ვრცელდება მთელ ცივილიზებულ სამყაროში, ვინაიდან აღრინდელ ეპოქებში ის არ იყო ესოდენ აქტუალური პრობლემა, როგორც ახლა. ის არის უშუალოდ დროის სულისკვეთება. პირიქით, ის, რაც არსებობს სახელმწიფოში და პოლიტიკაში, უკვე გაქრობას იწყებს. ხოლო იმან, რაც XIX საუკუნის ბოლო მესამედში დაფუძნდა როგორც მესამე რაიხი, თავის თავში აღიქვა ძველი რომაული საწყისის ეს ჩამქრალი ელემენტი და მარცხი განიცადა. უკვე თავისი სტრუქტურით ის განწირული იყო, განსაკუთრებით, როცა მისი ფორმირება დასრულებული იყო. არსებითად, გერმანული რაიხი, რომელიც უდიდესი ორგანიზატორული გენით დაფუძნდა, შიგნიდან იყო უბრალოდ გაგრძელება იურიდიულ-სახელმწიფოებრივი, პოლიტიკური მშენებლობისა; ამ პროცესში იგულისხმებოდა ეკონომიკური სფეროს დაუფლება, მაგრამ ამისთვის საჭირო სამეურნეო აზროვნებას ვერ ფლობდნენ. ვინაიდან მეურნეობის ორგანიზაცია ამ რეგიონში სულ უფრო ესწრაფოდა სახელმწიფოებრივი სისტემის ქვეშ დამალვას. მაგალითად, მილიტარიზმი აღებული იყო საფრანგეთიდან და შვეიცარიიდან, სადაც სხვა ფორმა ჰქონდა, ხოლო შუა ევროპაში ის იყო, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ნაციონალიზებული. ასე რომ, შუა ევროპამ ვერ შეძლო, აღექვა ვერც ნამდვილი ეკონომიკური ცხოვრება, ვერც ნამდვილი შინაგანად ცოცხალი, საკუთარი ფესვებისგან წარმოშობილი სულიერი ცხოვრება. და ყველაზე საშინელი რამ აღმოჩნდა ყოველივე, რაც დაარსდა შუა ევროპაში უკანასკნელი დროების ანტისულიერების საფუძველზე! ჩვენ ვხედავთ, რამდენად სწრაფად შეეზარდა სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ სტრუქტურას სფეროები, რომლებიც მიეკუთვნება სულიერ ცხოვრებას; აქედან გამომდინარე, სრულიად აშკარაა, რომ XX საუკუნის მეორე ათწლეულში შუა ევროპაში ვერ შეხედვით ვერავის, ისტორიასა და მსგავს მოვლენებ-

ზე დაწეროს სხვაგვარად, თუ არა პარტიული პოზიციებიდან. ყველაფერი, რაც მოდის უნივერსიტეტებიდან, არ არის ობიექტური ისტორია, ეს პოლიტიკური შეფერილობის პარტიული პოზიციია. აღმოსავლეთის არეალში ვაკვირდებით კიდევ უფრო მეტ პრობლემას, რომელიც უკავშირდება სულიერ ცხოვრებას, წარმოშობილს აღმოსავლეთის უძველესი დროებიდან. დასავლეთიდან და შუა ევროპიდან აღმოცენებული ნაკადების მოზღვავებამ, გადაუარა პეტრე დიდის ღონისძიებებს, მის რეფორმებს, რომელიც არ იყო თავისუფალი უძველესი სულიერებისაგან, თუმცა იმყოფებოდა დეკადანსში და ავადმყოფურად ვლინდებოდა პანსლავიზმში, სლავოფილობაში. ყველაფერს საბოლოოდ მიჰყავს იმ თანამედროვე მდგომარეობისკენ, რომლისგანაც სურს, დაბადება ახალ სულს, ვინაიდან ძველი სული მთლიანად დეკადანსშია.

ამდენად, თანამედროვე სამყაროში ჩვენ ვხედავთ, როგორ იკრებს ძალებს ახალი ეკონომიკა, რომელმაც დააჩქარა იურისპრუდენციისა და სახელმწიფოებრიობის დასასრული, ასევე დიდი ხნის წინ ჩამქრალი სულიერი ცხოვრება.

დასავლეთში ჩვენ ვხედავთ, როგორ შთანთქავს ყველაფერს ეკონომიკა; სახელმწიფოებრივი ელემენტი და სულიერი შემადგენელი იქ არსებობს მხოლოდ ბუნებისმეტყველების ფორმით, ცხადია, თუ არ ჩავთვლით საეჭვო პურიტანელობას. შუა ევროპაში ჩვენ უკვე გვაქვს მობერებული სახელმწიფო, რომელსაც სურს ეკონომიკისა და სულიერი ცხოვრების შთანთქმა და ამიტომაც არაა სიცოცხლისუნარიანი. აღმოსავლეთში ჩვენ გვაქვს უძველესი დროის ჩამკვდარი სული და მცდელობები, მოხდეს მისი გაღვანიზება დასავლური ტიპის სხვადასხვა რეფორმის დახმარებით; განურჩევლად იმისა, პეტრე დიდია თუ ლენინი, – ყველაფერი, რაც მოდის დასავლეთიდან, მოწოდებულია, მოახდინოს აღმოსავლური სულის გვამის გაღვანიზება. ხსნა კი ის იქნება, რომ მკაფიოდ განვჭვრიტოთ: ადამიანებზე საჭიროა ახალი სულის გადმოსვლა.

ეს ახალი სული, რომლის პოვნაც შესაძლებელია უკვე არა აღმოსავლეთში, არამედ თავად დასავლეთის სამყაროს ქვეყნებში, ადამიანებს უბიძგებს იმ აუცილებლობისკენ, რომ ერთმანეთის გვერდით დააყენონ ეკონომიკა, სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრება და სულიერი ცხოვრება. ამ შემ-

თხვევაში დასავლეთში ეკონომიკურ ცხოვრებას, რომელზეც იგი ბუნებისმეტყველების როლის წყალობით განსაკუთრებულად არის მორგებული, შეიძლება ასევე დაემატოს სახელმწიფოებრივი და სულიერი ცხოვრებაც. ხოლო შუა ევროპას შეეძლება, სახელმწიფოებრივი ცხოვრების გვერდით აღიქვას ეკონომიკური და სულიერი ცხოვრება, მაგრამ იმ პირობით, რომ სახელმწიფოებრივი ცხოვრების სრულყოფა მოხდება აბსოლუტურად სხვა საფუძველზე: გახდება ანთროპოსოფიულად ორიენტირებული. ეს სული შეძლებს, ხელახლა გაანაყოფიეროს აღმოსავლეთიც. სულიერი ცხოვრება, რომელიც ყვავის დასავლეთის სამყაროს ქვეყნებში, აღმოსავლეთისთვის მაშინ გახდება გასაგები, თუ მას მართებული სახით მივაწვდით, რამდენადაც ამ შემთხვევაში აღარ იქნება ხელოვნურად შექმნილი საზღვრები, რომელიც ეწინააღმდეგება იმის შეჭრას, რაც დასავლური სამყაროს ქვეყნებში ყვავის ჭეშმარიტად ანთროპოსოფიულად ორიენტირებული სულიერი ცხოვრების სახით და ეს უკანასკნელი დაიწეებს აღმოსავლეთში შეღწევას, სადაც მას გაიგებენ, თუმცა ის ახლაც უკვე იჭრება იქ კულტურის ისეთი მოღვაწეების მეშვეობით, როგორცაა რაბინდრანათ თაგორი და სხვები. საქმის არსი ის არის, რომ აღმოსავლეთი უარყოფს მეცნიერებას. მაგრამ ის მეცნიერება, რომელიც გაშუქებულია ნამდვილი სულიერებით, ისე, როგორც გვსურს, წარმოვადგინოთ ჩვენს კურსებში უმაღლესი სკოლისთვის, სრული ენთუზიაზმით იქნება მიღებული აღმოსავლეთშიც. მაშინ აღმოსავლეთიც გამოავლენს საკმარის ინტერესს მსგავს დამოუკიდებელ სულიერ ცხოვრებასთან დაკავშირებით. ის ასევე აღიქვამს დამოუკიდებელ სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებასაც და შეძლებს აღიქვას და დამოუკიდებლად განავითაროს ეკონომიკური ცხოვრებაც. ამდენად, გონივრულად და ამავდროულად სულიერად გააზრებული მოვლენების საფუძველზე, რომლებიც ხდება რომის იმპერიის დაცემის დროიდან თვით ჩვენს დრომდე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სოციალური ორგანიზმის ზემოაღწერილ სამწვერიანობაში რეალურად განხორციელდება ის, რაც არის ევროპული და აზიური სამყაროების განვითარების მიზანი.

ჯერ კიდევ 1891 წელს *გავამახვილე** მე ყურადღება *შილერის* „ესთეტიკურ წერილებსა“ და გოეთეს ფილოსოფიურ თხზულებას, – „ზღაპარი მწვანე გველსა და მშვენიერ შროშანზე“, – შორის არსებულ ურთიერთკავშირზე. დღეს მსურს, თქვენი ყურადღება მივაპყრო იმას, თუ როგორ არის აღწერილი შილერთან და გოეთესთან შუა ევროპულ, დასავლურ და აღმოსავლურ ცივილიზაციებს შორის არსებული განსხვავებები, რომლებზეც გუშინ ვისაუბრე. ჩემ მიერ დახასიათებულმა ტენდენციებმა, – ერთი მხრივ, დასავლეთის სულების მიერ ადამიანური სხეულების დაპყრობამ, მეორე მხრივ, აღმოსავლეთის სულების გავლენამ, რომლებიც იმაგინაციის ფორმით შთამაგონებლად ზემოქმედებენ აღმოსავლურ ცივილიზაციაზე, – თავისი ასახვა პოვეს ისეთი გამოჩენილი მოაზროვნეების თხზულებებში, როგორიცაა შილერი და გოეთე. მე დღეს ვისაუბრებ იმაზე, შილერი თავის „ესთეტიკურ წერილებში“ როგორ ცდილობს დაახასიათოს მშვენიერი წყობა ადამიანისა, რომელიც თავისი არსით წარმოადგენს რაღაც საშუალოს, რაც ნიშანდობლივია ადამიანისთვის იმ მომენტში, როცა იგი ეძლევა თავის ინსტინქტებს და შეპყრობილია გრძნობად-ფიზიკურით და რაც დამახასიათებელია თავად მისთვის, ოღონდ იმ მომენტში, როცა ის უპირატესობას ანიჭებს განსჯის ლოგიკურ სამყაროს. შილერს მიაჩნია, რომ არც ერთ შემთხვევაში ადამიანს არ შეუძლია, მივიდეს თავისუფლებამდე, ვინაიდან იმ დროს, როცა იგი ეძლევა გრძნობადი სამყაროს ინსტინქტებსა და სწრაფვებს, მთლიანად დამოკიდებულია საკუთარ სხეულებრივ-ფიზიკურ ორგანიზმზე. მაგრამ ის თავისუფალი არ არის მაშინაც, როცა მთლიანად ემორჩილება გონების ურყევ კანონებს, მკაცრ ლოგიკურ აუცილებლობას, ვინაიდან მაშინ იგი ექცევა ლოგიკის კანონების მკაცრი დიქტატის ქვეშ. შილერი მიუთითებს ოქროს კვეთის შუალედზე, რომელიც დგება, როცა ადამიანმა, ერთი მხრივ, ისე გაასუფიერა თავისი ინსტინქტები, რომ ისინი არ ჩამოიყვანენ მას ქვევით, არ აქცევენ მას თავის მონად, ხოლო მეორე მხრივ, – მკაცრი წესრიგი დაამყარა თავის გარეგნულ შეხედულებებში

და ამით გაუღინთა თავისი პირადი ვნებები იმგვარად, რომ ამ შეხედულებებში არსებულ ლოგიკურ კანონზომიერებებს ასევე არ შეუძლიათ მისი მონად გადაქცევა.

ესთეტიკურ ტკობასა და ესთეტიკურ შემოქმედებაში შილერის ჭვრეტდა ისეთ შუალედურ მდგომარეობას, რომელიც ადამიანს საშუალებას აძლევს, მივიდეს ნამდვილ თავისუფლებამდე.

ძალზე მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ შილერის ყველა ეს სტატია წარმოიშვა სწორედ იმავე ევროპული ატმოსფეროდან, იმავე საზოგადოებრივი განწყობიდან, რომლისგანაც დაიბადა საფრანგეთის რევოლუცია. შილერსაც უშუალოდ შეეხო ის, რაც დასავლეთში ქაოტურად გამოიხატა გარეგნულ გარდაქმნაზე ორიენტირებულ უზარმაზარ პოლიტიკურ მოძრაობაში და მას უბიძგა, პასუხი ეძია კითხვაზე: რა უნდა აკეთოს თავად ადამიანმა თავის თავში, რომ გახდეს ჭეშმარიტად თავისუფალი არსება? დასავლეთში კი კითხვას ასე სვამდნენ: როგორ უნდა გარდაიქმნას გარეგნული სოციალური პირობები, სოციალური წყობა, რომ ამავე დროს ადამიანი გახდეს თავისუფალი? შილერი კითხულობდა: როგორ უნდა იმოქმედოს თავად ადამიანმა თავის თავში, რათა მოიპოვოს თავისუფლება საკუთარ მშვიინვიერ წყობაში? ის დარწმუნებული იყო, რომ ადამიანი, რომელიც ახდენს თავის თავში ამ შუალედური მშვიინვიერი განწყობის კულტივირებას, სოციალური მიმართებითაც ასევე წარმოადგენს ადამიანს, რომელშიც გაბატონებულია თავისუფლება. ამდენად, შილერს მიაჩნდა, რომ ადამიანს სწორედ ასეთი მეთოდით შეუძლია განავითაროს თავის თავში თავისუფალი არსება, დამოუკიდებლად, ყოველგვარი გარეგანი ღონისძიებების გარეშე.

შილერი თავის „ესთეტიკურ წერილებში“ მსგავს ფორმულირებამდე მივიდა კანტის შესწავლის წყალობით. შილერი იყო ძალზე არტისტული ნატურა და სწორედ XVIII საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოსა და 90-იანი წლების დასაწყისში იმყოფებოდა კანტის ძლიერი გავლენის ქვეშ, ამიტომ მოცემულ კითხვაზეც შეეცადა, პასუხი გაეცა კანტის სულისკვეთებით. „ესთეტიკური წერილების“ წერა დროში ემთხვევა იმ პერიოდს, როცა გოეთემ და შილერმა ერთობლივად დააარსეს ჟურნალი „ჰორენი“ („die Horen“- ბერძნულ მითოლოგიაში წლის დროთა ქალღმერთი) და შილერმა შესთავაზა გოეთეს ჟურნალში პუბლიკაციებისთვის თავისი „ესთეტიკური წერილები“.

ცხადია, თქვენთვის ცნობილია, რომ გოეთეს მშვინვიერი წყობა ძალზე განსხვავდებოდა შილერის მშვინვიერი წყობისაგან. სწორედ ასეთი განსხვავებულობის გამო დაუახლოვდნენ ისინი ერთმანეთს. ერთს შეეძლო მეორისთვის მიეცა ის, რაც არ ჰქონდა. ამდენად, გოეთემ მიიღო „ესთეტიკური წერილები“, რომლებშიც შილერს სურდა, პასუხი გაეცა კითხვაზე: როგორ შეუძლია ადამიანს, შინაგანი ძალისხმევით მოიპოვოს თავისუფლება სამშვინველში, ხოლო გარეგნულად მივიდეს სოციალურად თავისუფალ ქცევებამდე? გოეთემ ცოტა რამ მიიღო შილერის ფილოსოფიური სტატიებისგან, მაგრამ არა იმიტომ, რომ ცნებებთან მოპყრობის მსგავსი მანერა, იდეების მსგავსი განვითარება გოეთესთვის იყო რაღაც სრულიად უცხო. მე თავად მეჭირა ხელში გოეთეს პირადი ეგზემპლარი კანტის წიგნისა „წმინდა გონების კრიტიკა“, რომელშიც გოეთემ თავისი ხელით მონიშნა ცალკეული ადგილები და გვერდებზე დატოვა თავისი შენიშვნები, ეს კი ნიშნავს, რომ მან ნამდვილად კარგად შეისწავლა ეს აბსტრაქტული ტრაქტატი, თუმცა ასეთი რამ მისთვის სრულებითაც არ არის დამახასიათებელი. რამდენადაც გოეთეს არ შეეძლო, მთლიანად მიეღო კანტის ფილოსოფია, ამიტომ მას, ბუნებრივია, არ შეეძლო ასევე უსიტყვოდ მიეღო შილერის მოწაფეობრივი ნაშრომიც, მისი „ესთეტიკური წერილები“. მაგრამ საქმე სრულებითაც არ არის ასე. შილერის შუალედური მდგომარეობის თეორია და მის მიერ შემოთავაზებული ადამიანის მოდელი, – თავისი გონივრული იმპულსებით ლოგიკური აუცილებლობის საფუძველზე და გრძნობადი იმპულსებით გრძნობისავე მოთხოვნის საფუძველზე, – გოეთესთვის წარმოადგენდა რაღაც სწორხაზოვანს, ძალზე გამარტივებულს. მსგავსი გამარტივებული წარმოდგენა ადამიანსა და ადამიანურ განვითარებაზე გოეთესთვის იყო მიუღებელი, ამიტომაც მან მისწერა შილერს, რომ სურდა ამ პრობლემის გადაწყვეტა არა ამდაგვარი ფილოსოფიურ-განსჯითი ფორმით, არამედ ხატოვნად. შილერის „ესთეტიკურ წერილებს“ მალევე მოყვა თავისებური პასუხი, გოეთეს მიერ მწვანე გველსა და მშვინვიერ შროშანზე შექმნილი ზღაპრით, სადაც ორ სამეფოში, რომელიც განლაგებულია მდინარის სხვადასხვა მხარეს, წარმოადგინა იგივე, რაც შილერმა თავისებურად გადმოსცა როგორც მგრძნობე-

ღობა და როგორც გონიერება, ოღონდ წარმოადგინა უბრალოდ ხატოვან, მრავალმნიშვნელოვან და კონკრეტულ ფორმაში. და ის, რაც შილერმა სრულიად აბსტრაქტულად დაახასიათა, როგორც შუალედური მდგომარეობა, გოეთემ წარმოადგინა მშენებარე ტაძრის სურათ-ხატში, რომელშიც გამეფებულები არიან სიბრძნის მეფე, (ოქროს მეფე), ციალის მეფე, (ვერცხლის მეფე), ძალის მეფე, (რკინის, სპილენძის მეფე); მაგრამ ის, რაც იშლება შემადგენელ ნაწილებად, გამოხატულია შერეულ მეფეში. ამდენად, გოეთე თავისი ნიშანდობლივი მანერით მეტაფორულ ფორმაში მიუთითებს იმაზე, რომ ადამიანთა საზოგადოების გარეგნული სტრუქტურა, მისი წევრები არ უნდა იყვნენ რაღაც ერთსულოვანი, არამედ უნდა იყოს სამგვარი, ცხადია, თუ ადამიანი იქ უნდა განვითარდეს.

გოეთე ჯერ კიდევ ხატოვან ფორმაში იძლევა იმას, რაც გვიანდელი ეპოქის სულისკვეთების შესაბამისად უნდა მოსულიყო, როგორც მოძღვრება სოციალურ სამწვერიანობაზე. ბუნებრივია, მასთან ეს ჯერ კიდევ არ არის სოციალური ორგანიზმის სამწვერიანობა, მაგრამ მისი ზღაპრის პერსონაჟები, ეს სამი მეფე, – ოქროს, სპილენძისა და ვერცხლის, – მიუთითებს სოციალურ ორგანიზმზე; ხოლო ის, რაც იშლება, გამოხატულია შერეულ მეფეში.

ჩვენს დროში უკვე შეუძლებელია ამ იდეების მიწოდება მსგავსი მანერით. *ჩემს პირველ დრამა-მისტერიაში** მე, არსებითად, დავამუშავე იგივე თემა, მაგრამ ამისთვის გამოვიყენე საშუალებები, რომლებიც XX საუკუნის დასაწყისს შეეფერებოდა; გოეთე კი თავის „ზღაპარს“ წერდა XVIII საუკუნის ბოლოს.

ახლა უკვე შეიძლება, გარკვეულწილად, მივუთითოთ, თუმცა თავად გოეთე ამას არ აკეთებდა, იმაზე, რომ ოქროს მეფე შეესაბამება სოციალური ორგანიზმის იმ წევრს, რომელსაც ჩვენ აღვნიშნავთ, როგორც სულიერი ცხოვრების წევრს; ციალის მეფე, ვერცხლისა, შეესაბამება პოლიტიკურ სახელმწიფოს; ძალის მეფე, სპილენძის მეფე, შეესაბამება სოციალური ორგანიზმის ეკონომიკურ წევრს; შერეული მეფე კი, რომელიც თავის თავში იშლება, წარმოადგენს ერთიან, დაუნაწევრებელ სახელმწიფოს, რომელიც თავისთავად მოკლებულია რაიმე სიმტკიცესა და მდგრადობას.

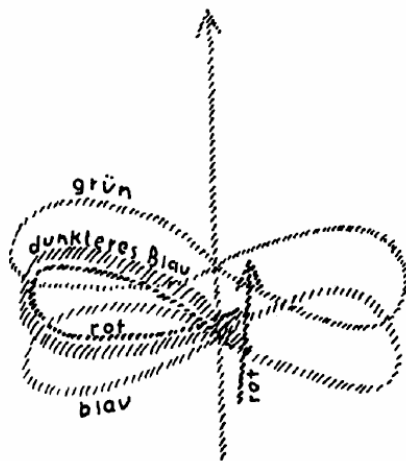
ჩვენ წინაშეა გოეთეს, თითქოსდა, ხატოვანი მითითება იმაზე, რაც ოდესმე უნდა მოვიდეს როგორც სოციალური ორგანიზმის სამწვერიანობა. ამდენად, გოეთე, როცა მან მიიღო შილერის „ესთეტიკური წერილები“, თითქოსდა ამბობს: ასე გაკეთება არ შეიძლება; ძვირფასო მეგობარო, თქვენ ადამიანს ძალზე მარტივად წარმოადგენთ. თქვენ წარმოადგინეთ სამი ძალა. მაგრამ ადამიანთა საქმე სხვაგვარადაა. თუ ავიღებთ ადამიანის მთელ შინაგან სიმდიდრეს და მას განვიხილავთ, მაშინ აღმოჩნდება დაახლოებით ოცი ძალა, – გოეთემ ისინი ხატოვნად წარმოადგინა თავისი ზღაპრის ოც პერსონაჟში, – ამასთან, ამ ძალების თამაში და ურთიერთქმედება უნდა გამოხატულიყო გაცილებით ნაკლებად აბსტრაქტული ფორმით.

ამდენად, XVIII საუკუნის ბოლოს წარმოიქმნა ორი გამოხატულება ერთი და იმავესი, ერთი მოდიოდა შილერისგან და ეფუძნებოდა, შეიძლება ითქვას, განსჯით საფუძველს, თუმცა იმისგან განსხვავებით, რაც ჩვეულებრივ კეთდება განსჯის საფუძველზე, ის განმსჭვალულია გრძნობებით, სამშინველით, ყველაფრით, რაც ახასიათებს ცოცხალ ადამიანს. არის განსხვავება დამყაყებული ჩვეულებრივი ობივატელი, პროფესორი, რომელშიც ამოქმედებულია მხოლოდ თავი, როგორ უდგება ადამიანის განხილვას ამჟამინდელი ფსიქოლოგიის პოზიციიდან, და იმას შორის, როგორ აყალიბებს შილერი, მთლიანი ადამიანის განცდაზე დაყრდნობით, მისი მშინვეიერი წყობის იდეალს, ხოლო შემდეგ ამ ყველაფერს, ღრმად განცდილს, უბრალოდ გარდაქმნის ცნებით წარმოდგენებში.

შეუძლებელია მხოლოდ ლოგიკითა (Logisieren) და განსჯითი ანალიზით განვლო შილერის გზა, რაიმე მეშინურობისა და აბსტრაქციის გარეშე. გრძნობისა და შეგრძნებების სისავსით არის ჯერ კიდევ გაქვინთილი შილერის „ესთეტიკური წერილების“ ყოველი სტრიქონი. აქ არ არის დახვეწილობა კენიგსბერგელი იმანუელ კანტისა, თავისი გაცვეთილი ცნებებით, – „ესთეტიკურ წერილებში“ განსჯის ფორმითაა გადმოცემული ღრმა ცხოვრებისეული აზრი და ის უბრალოდ შემოსილია იდეის ფორმით. საკმარისია, ერთი ნაბიჯით წინსვლა და აღმოჩნდები სწორედ განსჯის უფერულ მოძრაობაში, რომელიც თანამედროვეობაში მუშაობს ჩვეულებრივ მეცნიერებაში, სადაც არსებითად, არ ჩანს თავად ადამიანი და უკვე აღარ აქვს

მნიშვნელობა თავად მწარმოებელს, – იქნება ეს პროფესორი ა, ან ბ, თუ გ, – ვინაიდან განსჯის საგანს უკვე აღარ აქვს მიმართება ადამიანთან მთლიანობაში. შილერთან კი უკვე თავიდანვე სახეზეა პიროვნული, თუმცა გადატანილი განსჯით სივრცეში. შილერი მოღვაწეობდა კაცობრიობის განვითარების ჯერ კიდევ იმ პერიოდში, როცა მნიშვნელოვანი და არსებითი იყო შეჩერება რაღაც მიჯნაზე; შილერი შეჩერდა კიდევ, კაცობრიობამ კი მას მოგვიანებით მთლიანად გადააბიჯა.

ჩვენ შეგვიძლია ეს გრაფიკულად წარმოვადგინოთ. შეიძლება ითქვას: ეს არის კაცობრიობის განვითარების საერთო მიმართულება (ნახ. 4. ისარი ზემოთ). მაგრამ კაცობრიობის განვითარება ასე სწორხაზოვნად არ ხდება, – ის ასევე შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ მხოლოდ სქემატურად, ნახაზზე, – სინამდვილეში კი განვითარება აღწერს ლემნისკატას (ლურჯი ხაზი); ვინაიდან თუ განვითარება მიდის არჩეული მიმართულებით, მაშინ მან მუდმივად უნდა შექმნას სულ ახალი და ახალი იმპულსები, რომლებიც ამოძრავებენ ამ ლემნისკატას ზევით ყოველ ახალ ხვეულზე.

ნახ. 4

1. grün-მწვანე. 2. dunkleres Blau-მუქი ლურჯი. 3. rot-წითელი. 4. blau-ლურჯი.

შილერს, მივიდა რა ამ წერტილამდე (იხ. წერტილი ლემნისკატაზე მარჯვნივ), შეეძლო შესულიყო სრული აბსტრაქციის მუქლურჯ სფეროში, წმინდა განსჯაში, თუ წინ წავი-

დოდა დამოუკიდებელი ქმედებით იმისკენ, რასაც ის შინაგანად გრძნობდა. მაგრამ ის ჩერდება და ამავე დროს ჯერ კიდევ შინაგანად შეჩერებულია იმ წერტილზე, სადაც ადამიანი არ კარგავს პიროვნულობას, არამედ პირიქით, პიროვნება ჯერ კიდევ მთლიანად თვალსაჩინოა ამ განსჯით მსჯელობაში. აი, რატომაა ეს აღნიშნული განვითარების უფრო მაღალ ხვეულზე მწვანით და არა ლურჯით (თავად განვითარების მსველელობა ნახატზე აღნიშნულია წითლით). ასე რომ, შეიძლება ითქვას: შილერი შეჩერდა სწორედ იმ მიჯნაზე, რომლის იქითაც განსჯითი ვლინდება თავის სიწმინდეში. შილერი არ ჩავარდა ამ, XIX საუკუნისთვის ჩვეულ განსჯაში.

გოეთემ გამოხატა იგივე, რაც შილერმა, მაგრამ სურათ-ხატებში, მწვანე გველისა და მშვენიერი შროშანის ზღაპრის გასაოცარ სურათ-ხატებში, თუმცა ამ სურათ-ხატების იქით არც ის წასულა. ის ძალზე ღიზიანდებოდა, როცა ვინმე ჩააცვივებოდა მათ, ვინაიდან მას სურდა, სწორედ ამ სურათ-ხატებში გამოესახა თავისი განცდები, რომელიც ეხებოდა, როგორც ინდივიდუალურ-ადამიანურს, ისე სოციალურ ცხოვრებასაც. მაგრამ ის ამ სურათ-ხატების ფარგლებს არ უნდა გასცდენოდა. თუ ის შეეცდებოდა ამის გაკეთებას, მაშინ გახდებოდა მეოცნებე, ჩაეფლობოდა სხვადასხვაგვარ ფანტასმაგორიაში. იდეები დაკარგავდნენ თავიანთ კონტურებს; ისინი გახდებოდნენ ცხოვრებისთვის გამოუსადეგარი, გასცდებოდნენ ცხოვრების ფარგლებს, მოსწყდებოდნენ მას. დაიბადებოდა ქიმერული, განუხორციელებელი, ფანტასტიკური ოცნება. შეიძლება ითქვას, რომ გოეთემ იძულებული გახდა, მორიდებოდა წყალქვეშა რიფებს, მაგრამ შილერისგან განსხვავებით, მას ემუქრებოდა სრული ჩაფლობა ფანტასმაგორიაში (წითელი სფერო). ამიტომ, უპიროვნოს მან გაურია სურათ-ხატები იმაგინაციის სფეროდან, რომლის წყალობითაც ასევე მოხვდა სფეროში, რომელიც აქ აღნიშნულია მწვანე ფერით.

შილერი, თუ შეიძლება ეს სქემატურად გამოისახოს, თითქოსდა გაექცა ლურჯს, არიმანულ-ინტელექტუალურს; გოეთემ გაურბოდა წითელს, მეოცნებეობას და დარჩა კონკრეტულ იმაგინაციურ სურათ-ხატებში.

შილერს როგორც შუა ევროპელ ადამიანს საქმე ჰქონდა დასავლეთის სულებთან. მათ სურდათ მისი წაყვანა სრული გან-

სჯისკენ. კანტიც მოექცა მისი გავლენის ქვეშ. ამ ციკლის პირველ ლექციაში მე უკვე ვისაუბრე, როგორ აითვისა კანტმა დევიდ იუმის წყალობით დასავლური ინტელექტუალობა. შილერმა შეძლო ამ გავლენის გადალახვა, თუმცა კი სწავლობდა კანტს. იგი გაექცა იმას, რაც წარმოადგენს წმინდა ინტელექტუალობას.

გოეთე ებრძოდა სხვა სულებს, აღმოსავლეთის სულებს, რომლებიც მას იმაგინაციებისკენ უბიძგებდნენ. მას თავის ეპოქაში, – ვინაიდან სულისმეცნიერება მაშინ ჯერ კიდევ არ არსებობდა, – არ შეეძლო შემდგომი წინსვლა იმ იმაგინაციური ქსოვილისკენ, რომელიც არის ფილოსოფიურ თხზულებაში „ზღაპარი მწვანე გველსა და მშვენიერ შროშანზე“. ამავე დროს, იგი ინარჩუნებდა მკაფიო კონტურებს. ის არ გახვეულა ფანტასმაგორიებსა და ოცნებებში. მან გაამდიდრა საკუთარი სულიერი სამყარო სამხრეთში მოგზაურობისას, სადაც ჯერ კიდევ არსებობდა ბევრი რამ აღმოსავლური მემკვიდრეობისგან. იქ მას შეეძლო, დაკვირვებოდა, ჯერ კიდევ როგორ აგრძელებდნენ მოქმედებას აღმოსავლეთის სულები აღმოსავლური კულტურის მემკვიდრეობაში – ბერძნულ კულტურაში, რომელიც მან გადაამუშავა თავისთვის იტალიელი ოსტატების ნაწარმოებების საფუძველზე. ამდენად, შეიძლება ითქვას: გოეთესა და შილერის მეგობრული კავშირი აღბეჭდილია გარკვეული თავისებურებით. შილერი ებრძოდა დავლეთის სულებს და არაყვა მათ, მან შეინარჩუნა სიმტკიცე, არ მოექცა განსჯის უშუალო ძალაუფლების ქვეშ. გოეთე ებრძოდა აღმოსავლეთის სულებს; მათ სურდათ ის გაეყვანათ ოცნებების სფეროში. მაგრამ ისიც არ მოექცა სულების გავლენის ქვეშ – დარჩა სურათ-ხატების ფარგლებში, რომელიც აღწერა თავის ფილოსოფიურ თხზულებაში „ზღაპარი მწვანე გველსა და მშვენიერ შროშანზე“. გოეთეს ჰქონდა ალტერნატივა, გამხდარიყო მეოცნებე, ან აღექვა აღმოსავლური გამოცხადება. შილერი კი უნდა გამხდარიყო ან მთლიანად განსჯის ადამიანი, ანდა მას თავის თავში შეენარჩუნებინა ის, რისთვისაც საფრანგეთის რევოლუციურმა მთავრობამ მას მიანიჭა საფრანგეთის მოქალაქეობის წოდება, თუმცა თავად მან ეს სერიოზულად არ მიიღო.

აქ თქვენ ხედავთ, როგორ დადგა ევროპული განვითარების მნიშვნელოვან მომენტში გვერდიგვერდ ეს ორი ადამიანი, ორი სხვადასხვა წყობის მშვენიერების მატარებელი, როგორც მე

ადვწერე. მე უკვე გითხარით, რომ დასავლური და აღმოსავლური ელემენტი სახეზეა ყველა შუა ევროპელ გამოჩენილ პიროვნებაში, მაგრამ შილერისა და გოეთეს შემთხვევაში ისინი თითქოსდა ერთდროულად იქნა გვერდიგვერდ დაყენებული. შილერი და გოეთე გარკვეული თვალსაზრისით, თითქოსდა, შეჩერდნენ ამ პუნქტში და აუცილებელი იყო, სულისმეცნიერების იმპულსი, რომელსაც წინსვლით მოძრაობაში მოჰყავს ეს ლემნისკატა (იხ. ნახ. 4), მისი უფრო მაღალ საფეხურზე აყვანით.

თუმცა შილერის მიერ გაცხადებულ სამ მდგომარეობაში, რომელიც ითვალისწინებს გონივრულ აუცილებლობას, ინსტინქტურ საჭიროებებს და თავისუფალ ესთეტიკურ განწყობას და ასევე გოეთეს სამ მეფეში (ოქროს, ვერცხლისა და სპილენძის), ჩვენ ვჭკვრეტ სოციალურ სამწვერიანობაზე ანთროპოსოფიული სწავლების წინარე ხატს, რომლის ფორმირებაც წარმოადგენს ახლო მომავლის აქტუალურ მიზანს, როგორც ცალკეული ადამიანისთვის, ასევე ადამიანთა თანაცხოვრებისთვის მთლიანობაში.

სწორედ ეს ვითარებები გვაჩვენებს იმას, რომ სოციალური ორგანიზმის სამწვერიანობა თავს იჩენდა არა ვიღაცის თვითნებობის ძალით, არამედ უკვე კაცობრიობის უახლოეს განვითარებაში საუკეთესო მოაზროვნეები ესწრაფოდნენ ადამიანებისთვის მის მიწოდებას. მაგრამ გოეთეს „ზღაპარი მწვანე გველსა და მშვენიერ შროშანზე“ ერთადერთი რომც ყოფილიყო, მასში ასახული სოციალური იდეებით, შეუძლებელი იქნებოდა, მივსულიყავით გარეგნული მოვლენების რეალურ მამოძრავებელ ძალამდე. გოეთე მივიდა იმ მიჯნამდე, რომლის იქითაც ადამიანს უკვე აღარ შეუძლია, დაეყრდნოს უშუალოდ რელიგიურ გამოცხადებას. რომში ყოფნით ის ხომ კათოლიკე არ გამხდარა. მან აღამაღლა თავისი თავი იმაგინაციის დონემდე. თუმცა დარჩა წმინდა სურათ-ხატების გარემოცვაში. არც შილერი გამხდარა რეეოლუციონერი, არამედ გახდა ადამიანების შინაგანი სამყაროს აღმზრდელი. იგი შეჩერდა იმ მიჯნაზე, რომლის იქითაც პიროვნული უკვე აღარ არის განსჯით ფორმაში.

ასე მოქმედებს შუა ევროპის კულტურის გვიანდელ ფაზაში ის, რაც წინა პლანზე იყო წამოწეული ჯერ კიდევ უძველესი დროიდან და ყველაზე მკაფიოდ ამას თანამედროვე ადამიანი ხედავს ძველი საბერძნეთის მაგალითზე. სწორედ მისკენ ისწრა-

ფოლა გოეთეც. ძველ საბერძნეთში სოციალურ წარმოდგენებს მოსავდნენ მითების ფორმით, ანუ განასახიერებდნენ სურათ-ხატებით. მაგრამ ბერძნული მითოლოგია, არსებითად, ისეთივე ნაკრებია სურათ-ხატებისა, როგორც გოეთეს „ზღაპარი მწვანე გველსა და მშვენიერ შროშანზე“. ამ სურათ-ხატების საფუძველზე შეუქმდებელია, განახორციელო რაიმე რეფორმატორული ზემოქმედება სოციალურ ორგანიზმზე. შესაძლოა მხოლოდ იდეალისტურად მოხაზო მომავალი გარდაქმნების სურათი. სურათ-ხატები ძალზე იოლი სისტემაა, რომ სოციალური ორგანიზმის მამოძრავებელ ძალად იქცეს. ამიტომ, ბერძნებსაც არ სჯეროდათ მითოლოგიურ სურათ-ხატებთან დარჩენით სოციალურ დონეზე რაიმეს განხორციელება.

შეიძლება ითქვას: ყოველდღიურ ცხოვრებაში, სადაც თამაშდებოდა ჩვეულებრივი მოვლენები, ბერძნები აღიარებდნენ დამოკიდებულებას თავიანთ მითოლოგიურ ღმერთებზე, მითოლოგიურ სულებზე. თუმცა, როცა საუბარი ეხებოდა კარდინალურ გადაწყვეტილებებს, ბერძნები ამბობდნენ: ეს არ ხელეწიფებათ მითოლოგიურ ღმერთებს, რომლებიც წარმოიხდებიან იმაგინაციებში; აქ უნდა ამოქმედდეს რაღაც რეალური. მაშინ ისინი მიმართავდნენ ორაკულს. იქ ღმერთები უბრალო იმაგინაციები კი არ იყო, იქ ღმერთები რეალურად ინსპირირებდნენ ადამიანებს. სოციალური იმპულსების მოპოვების სურვილით, ბერძნები ეყრდნობოდნენ ორაკულების გამონათქვამებს. ასე ისინი მაღლდებოდნენ იმაგინაციებიდან ინსპირაციებისკენ, გარეგნულ ბუნებაზე დაყრდნობით. ჩვენ, თანამედროვე ადამიანები ასევე უნდა ვისწრაფოდეთ ინსპირაციის დონემდე ამაღლებისკენ, მაგრამ არა იმით, რაც ეყრდნობა გარეგნულ ბუნებას, არამედ იმით, რაც მაღლდება სულისკენ. ჩვენ გვმართებს მივიღოთ ინსპირაცია სულიერ სფეროში. როგორც ბერძნები, რომლებიც რეალურისკენ თავიანთი სწრაფვის დროს არ იფარგლებოდნენ იმაგინაციებით, არამედ მაღლდებოდნენ ინსპირაციისკენ, როცა საქმე ეხებოდა სოციალურ სფეროს, ასევე არ შეიძლება ჩვენც შემოვიფარგლოთ იმაგინაციებით, არამედ უნდა ავმაღლდეთ ინსპირაციებისკენ, თუ გვსურს, ახლანდელ დროში მოვიპოვოთ რაიმე გამაჯანსაღებელი სოციალურ სფეროში.

აქ ჩვენ მივუახლოვდით სხვა უმნიშვნელოვანეს პუნქტს. რატომ შეჩერდნენ, არსებითად, შილერი და გოეთე, ერთი გან-

სჯის, ხოლო მეორე იმაგინაციის გზაზე? არც ერთისთვის ჯერ არ არსებობდა სულისმეცნიერება, სხვაგვარად შილერი შეძლებდა თვისი იდეები გაემდიდრებინა და დაესრულებინა სულისმეცნიერული წარმოდგენებით, ეპოვა რაღაც უფრო რეალური, ვიდრე ის სამი მშენიანი მდგომარეობა, ის სამი აბსტრაქცია, რომლებიც წარმოდგენილია მის „ესთეტიკურ წერილებში“. გოეთეც სავარაუდოდ შეავსებდა იმაგინაციებს იმით, რაც რეალურად აუწევს თავის თავზე სულიერი სამყაროდან და შეძლებდა წინ წასულიყო სოციალური ცხოვრების წარმოქმნისკენ სულიერი სამყაროს ზემოქმედებით, რომელშიც სოციალური ორგანიზმის სულიერ წევრს შეესაბამება ოქროს მეფე, სახელმწიფოებრივს – ვერცხლის, ხედვის მეფე, ხოლო სამეურნეო-ეკონომიკურ წევრს – რკინის, სპილენძის მეფე.

ის დრო, რომელშიც შილერი და გოეთე ამ შეხედულებებამდე მივიდნენ, – ერთი „ესთეტიკურ წერილებში“, მეორე კი – „ზღაპარში“, – ჯერ კიდევ არ იძლეოდა შესაძლებლობას ამ იდეების შემდგომი განვითარებისთვის, ვინაიდან ამისთვის საჭირო იყო სრულიად განსაკუთრებული რამის შეცნობა. საჭირო იყო იმის შეცნობა, რად იქცეოდა, არსებითად, სამყარო, თუ შილერის შემდეგ მოხდებოდა კიდევ უფრო წინსვლა, კერძოდ უპიროვნო – განსჯის სრულ განვითარებამდე. XIX საუკუნის დასაწყისში სწორედ ამ უპიროვნო-განსჯის ფორმირება მოხდა ჯერ ბუნებისმეტყველების სფეროში, ხოლო XIX საუკუნის მეორე ნახევარში უკვე გამოყენებულ იქნა გარეგნულ სოციალურ პირობებთან მიმართებაშიც. აქ ნათელია უმნიშვნელოვანესი საიდუმლოება. ადამიანის ორგანიზმის აღქმულს მუდმივად მიჰყავს ნგრევისკენ. ჩვენ მუდმივად ვერ მივირთმევთ საჭმელს, რადგან კიდევაც უნდა გამოვყოთ. მთელმა მიღებულმა მატერიამ უნდა გაიაროს დაშლის პროცესი და კვლავ გამოიყოს ორგანიზმისგან. განსჯითი კი არის ის, რაც წარმოადგენს სწორედ დამანგრეველ ფაქტორს სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრებისთვის, როცა ის ამ ეკონომიკურ ცხოვრებას ეხება მონოლითურ, არასტრუქტურულ სახელმწიფოში – შერეულ მეფეში და აქ ჩვენ ვეჯახებით რთულ წარმოდგენას.

ახლა ჩვენ ვცხოვრობთ ისეთ დროში, როცა საჭიროა საკუთარ თავში განსჯის განვითარება. ჩვენ არ შეგვიძლია ატლანტიდის შემდგომ მეხუთე ეპოქაში ცნობიერი სამშენიველის გან-

ვითარება განსჯის განვითარების გვერდის ავლით. დასავლეთის ხალხთა ამოცანაც სწორედ ის იყო, რომ მათ განსჯა უნდა შეეტანათ სამეურნეო-ეკონომიკურ ცხოვრებაში. ეს რას ნიშნავს? თანამედროვე ეკონომიკური ცხოვრება იგება განსჯის პრინციპზე და არა იმაგინაციის საფუძველზე, როგორც ეს გოეთემ წარმოადგინა თავის „ზღაპარში“. შილერმა კი განსჯაში ჩაღო პიროვნული ელემენტი, ხოლო ჩვენ გვიწევს ისეთი სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრების აგება, რომელიც ატლანტიდის შემდგომ მეხუთე ეპოქაში თავისი განსჯითი ხასიათის გამო გარდაუვალად იმოქმედებს დამანგრეველი სახით. ჩვენს დროში შეუძლებელია ეკონომიკური ცხოვრების წარმოქმნა იმაგინაციის საფუძველზე, როგორც ეს ხდება აღმოსავლეთში ან ხდებოდა შუა საუკუნეების ევროპაში, ვინაიდან XV საუკუნის შუა პერიოდიდან დაწყებული არსებობს ერთადერთი შესაძლებლობა, განვითარდეს ისეთი სამეურნეო ცხოვრება, რომელიც თავისთავადაც და სოციალური ორგანიზმის სხვა წევრებთან შეხამებაშიც დამანგრეველად მოქმედებს. სხვაგვარად ვერ ხერხდება. აი რატომ ემსგავსება ეკონომიკური ცხოვრება სასწორის პინას, რომელიც უნდა დაეშვას სულ უფრო დაბლა და ამით იმოქმედოს დამანგრეველად. მაგრამ აუცილებელია სწრაფვა წონასწორობისკენ, ამიტომ სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრება უნდა წარმოადგენდეს სოციალური ორგანიზმის ერთ წევრს, ხოლო სულიერი ცხოვრება, რომელიც ახლანდელ დროში მას აწონასწორებს, საჭიროა მუდმივად ხელახლა წარმოიქმნას. დღეს თუ შევჩერდებით ერთიან, მტკიცე სახელმწიფოებზე, მაშინ სამეურნეო ცხოვრება, როგორც ის არის დასავლეთში დაცემული, ამ ერთიანი, მტკიცე სახელმწიფოს ფარგლებში, მთლიანად შთანთქავს სულიერ ცხოვრებას, რაც ასეთ სახელმწიფო წყობილებას მიიყვანს რღვევამდე. როცა სახელმწიფო ყალიბდება მთლიანად განსჯით საფუძველზე, როგორც ეს ხდება ლენინისა და ტროცკის შემთხვევაში, ის უეჭველად განწირულია რღვევისთვის, ვინაიდან განსჯა გათვლილია მხოლოდ სამეურნეო-ეკონომიკურ ცხოვრებაზე.

ამას გრძნობდა შილერი, როცა იგონებდა თავის სოციალურ სისტემას. შილერი გრძნობდა: თუ განსჯის აქტივიზაციაში კიდევ უფრო წინ წავალ, მაშინ მე შევაბიჯებ სამეურნეო სფეროში და განსჯადის გამოყენება მიწევს სამეურნეო ცხოვრებასთან

მიმართებით. ამის შემდეგ მე აღვწერ არა იმას, რაც იზრდება და ყვავის, არამედ იმას, რაც რღვევაში არსებობს. შემკრთალმა შილერმა უკან დაიხია რღვევის წინაშე; ის შეჩერდა იმ მიჯნასთან, რომლის იქითაც იწყება რღვევა. ის შეჩერდა და მიჯნა არ გადაულახავს. ახალი დროის მოაზროვნეები კი წამოაყენებენ სოციალური ცხოვრების სრულიად განსხვავებულ სოციალურ სისტემებს, როცა არ ესმით, რომ აღწერილ საფუძველზე დამუშავებული ნებისმიერი სამეურნეო სისტემა, გარდაუვალად მიდის რღვევისკენ, თუ ყოველ წამს არ ხდება განახლება ავტონომიური, თვითგანვითარებადი სულიერი ცხოვრების მხრიდან, რომელიც სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრების დამანგრეველ და გამხრწნელ ზემოქმედებას უპირისპირებს რაღაც აღმდგენელს. სწორედ ასეთი, პროდუქტიული ურთიერთქმედება სოციალური ორგანიზმის სულიერი წევრისა სამეურნეოსთან აღვწერე ჩემს წიგნში „სოციალური საკითხის არსობრივი პუნქტები“. (GA 23. ქართული გამოცემა 2011წ. მთარგ. შენიშვნა)

ატლანტიდის შემდგომ მესხეთე ეპოქაში მიღწეული განსჯის თანამედროვე დონით, სამეურნეო-ეკონომიკურ ცხოვრებას შეეძლო, ადამიანის ჩარევის გარეშე, თავად კაპიტალის მიმოქცევის მართვა; თუმცა ნგრევა აუცილებლად იქნებოდა. სწორედ აქ არის აუცილებელი სულიერი ცხოვრების ჩართვა და მასში სულიერი ცხოვრების მეშვეობით კაპიტალი დაუბრუნდება მას, ვინც რეალურად უნდა მართოს ის. სწორედ ეს არის სოციალური ორგანიზმის სამწვერიანობის შინაგანი აზრი, რომ სწორად აგებული სამწვერა სოციალური ორგანიზმის დროს არ წარმოიქმნება არანაირი ილუზია თანამედროვე სამეურნეო-ეკონომიკურ აზროვნებასთან დაკავშირებით, რომელიც წარმოადგენს დამანგრეველ ელემენტს, ამიტომაც მასში მუდმივად უნდა იღვრებოდეს ამაღორძინებელი ელემენტი, რომელიც ძვეს სოციალური ორგანიზმის სულიერ წევრში.

ბავშვების ყოველ ახალ თაობასთან ერთად, რომლებსაც ჩვენ სკოლაში ვასწავლით, ჩვენც გვეძლევა სულიერი სამყაროდან რაღაც სულიერი, რომელსაც ჩავრთავთ სწავლებაში და კვლავ შევაერთებთ სამეურნეო-ეკონომიკურ ცხოვრებასთან, რომ დავიცვათ რღვევისგან; ვინაიდან სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრება, რომელიც თავად თავისი გზით მიდის, თავის თავში დაინგრევა. ასე შეიძლება ჩავიხედოთ მოძრაობაში.

ამდენად ვხედავთ, რა მდგომარეობაში არიან XVIII საუკუნის ბოლოს გოეთე და შილერი, როცა შილერი ამბობს: მე უნდა შევჩერდე ამ მიჯნასთან, მე არ მმართებს სოციალური სიტუაციის აღწერა, რომელიც აპელირებს მხოლოდ და მხოლოდ განსჯაზე, მე ჩემი საკუთარი განსჯით უნდა დაგრჩე პიროვნულის ფარგლებში, სხვაგვარად მომიწევს დამანგრეველი სამეურნეო საქმიანობის აღწერა; გოეთე კი ამბობს: მე არ მინდა, გავხდე მეოცნებე, ჩემთვის უფრო მისაღებია მკაფიოდ გამოსატყუი სურათ-ხატები; მაგრამ მე თუ გადავდგამ კიდევ ერთ ნაბიჯს, დავიწყებ ლივლივს მიწაზე, ჩემთვის უკმარი იქნება ენერჯია, რომ შევიჭრა რეალურ ცხოვრებაში; სამეურნეო ცხოვრებას მე დავტოვებ სადღაც ქვემოთ, სადღაც დაგაფუძნებ სულიერ ცხოვრებას, ამავე დროს დავკარგავ უნარს, გავერკვე რეალური ცხოვრების ფაქტებში.

ამდენად, თქვენ ხედავთ, რომ ჩვენ არ ვცდებით ნამდვილი გოეთეანიზმის ფარგლებს, თუნდაც მკაცრად არ მივდევდეთ გოეთეს, ვინაიდან ჩვენ მასთან ერთად მივდივართ იმ გზით, რომელიც გავლილია მათ მიერ 1832 წლიდან. ჩემი წიგნის „სოციალური საკითხის არსობრივი პუნქტები“ ერთ ადგილას უკვე მივუთითებ იმაზე, რომ სამეურნეო ცხოვრება დღეს ჩაფლულია თვითრღვევაში და იძულებულია მუდმივად მისგან ამოძვრეს, როგორც ადამიანი მუდმივად ცდილობს, თავი დააღწიოს რღვევას, რომელსაც მას აყენებს საკვების მიღების პროცესი. უბრალოდ, ასეთ მითითებებს არასწორად კითხულობენ, როცა ფიქრობენ, რომ ეს წიგნი დაწერილია ისევე, როგორც დღეს წერენ წიგნების უმრავლესობას, ანუ თითქოსდა საკმარისია უბრალოდ თვალის გადავლება. არა, ასე არ შეიძლება, ასეთი წიგნის ყოველი აბზაცი, – ის კი იწერება პრაქტიკულ საფუძველზე, – საჭიროა მკითხველმა კარგად გაიაზროს თავიდან ბოლომდე.

თუ ავიღებთ ამ ორივე ვითარებას: ვინაიდან მასზე ძალიან ცოტას მუშაობდნენ, ამიტომ შილერის „ესთეტიკური წერილები“ მომდევნო თაობებმა ცუდად გაიგეს, რაზეც მე ხშირად მისაუბრია; სხვაგვარად „ესთეტიკურ წერილებს“ შეეძლო გზა გაეკვალა იმისკენ, რაც მოცემულია ჩემს წიგნში „როგორ მიიღწევა ზენა სამყაროთა შემეცნება?“, ისინი შეიძლება იყოს კარგი საფუძველი მისი წაკითხვისთვის. ასევე გოეთეს „ზღაპა-

რი მწვანე გველსა და მშვენიერ შროშანზე“, შეიძლება იქცეს თავის თავში კარგ მომზადებად ისეთი მშვენიერი წყობის ფორმირებისთვის, რომელიც ეფუძნება არა შიშველ განსჯას, არამედ უფრო ღრმა მშვენიერ ძალებს და რომელიც საშუალებას იძლევა, ნამდვილად გაიგონ აზრი ისეთი წიგნისა, როგორცაა „სოციალური საკითხის არსობრივი პუნქტები“. ვინაიდან შილერი, ისევე როგორც გოეთე, გრძნობდა შუა ევროპული ცივილიზაციის ტრაგიზმს. ცხადია, ის, რაც დღეს ჩვენთვის არის ცნობილი, მათ ჯერ არ იცოდნენ, ისინი ამას წინასწარ ვერ გრძნობდნენ. მაგრამ ორივეს ჰქონდა წინათგრძნობა, – *ამაზე შეიძლება წავიკითხოთ გოეთესთან ყველაგან**, თუნდაც მის საუბრებში ეკერმანთან, კანცლერ ფონ მიულერთან, და ასევე სხვა ადგილებშიც, – რომ: თუ არ მოხდება ახალი გარდგევა სულიერიდან, თუკი კაცობრიობა არ მივა ქრისტიანობის ახალ წვდომამდე, მაშინ ყველაფერი დაიღუპება. გოეთეს მიერ თავისი ცხოვრების ბოლოს განცდილი უამრავი იმედგაცრუება, ცხადია, ამ განწყობებიდან ამოიზარდა.

ისინი, ვინც სულისმეცნიერების გარეშე გოეთეანისტები გახდნენ, იმასაც გრძნობენ, თუ როგორ ვლინდება დასავლეთის სულებისა და აღმოსავლეთის სულების თავისებური ორმხრივი ზემოქმედება საკუთრივ შუა ევროპის გერმანულენოვან ყოფიერებაში. გუშინ მე ვილაპარაკე: ის კომპრომისი, რომელსაც ეძებდა მაღალი სქოლასტიკა განსჯით მეცნიერებასა და გამოცხადებას შორის შუა ევროპული ცივილიზაციის ფარგლებში, ასევე შეიძლება დაიყვანო დასავლეთისა და აღმოსავლეთის სულების ზემოქმედებამდე. დღეს ჩვენ ვხედავთ, როგორ გამოვლინდა ეს შილერთან და გოეთესთან. არსებითად, მთელი შუა ევროპული ცივილიზაცია სრულად და მთლიანად ჩართულია აურზაურში, სადაც ერთმანეთშია გადაჯაჭვული აღმოსავლეთი და დასავლეთი. აღმოსავლეთი იჭრება ოქროს მეფის სფეროს მეშვეობით, დასავლეთი კი – სპილენძის მეფის სფეროს მეშვეობით, ხოლო შუაში დავანებულია ის, რაც გოეთემ გამოსახა ვერცხლის მეფეში, – ხედვის მეფეში, – რომელიც ძნელად ეგუება სინამდვილეს. შუა ევროპის ცივილიზაციის ილუზორულობა, აი ეს იყო გოეთეს ტრაგიკული განწყობის მიზეზი, აი ეს თრგუნავდა მის სამშვინველს. *ჰერმან გრიმმაც**, რომელიც ეჭრდნობოდა გოეთეს მისეულ აღქმას, – ის კი გოეთეს განიხი-

დავდა, როგორც ადამიანს, რომელსაც სულიმეცნიერება არ შეხებია, – მშვენივრად დაახასიათა შუა ევროპული ცივილიზაცია, როგორც ჩართული აღმოსავლეთისა და დასავლეთის სულების მორევში, რის გამოც მისი ნებელობითი მისწრაფებები მართებულად ვერ განხორციელდებოდა, რამაც განაპირობა კიდევ ეს გაუბედავი, მუდმივად მერყევი განწყობები გერმანულ ისტორიაში. ჰერმან გრიმი საუბრობს სწორედ ამაზე: „გერმანული ისტორია ტრეიჩკესთვის არის დაუსრულებელი სწრაფვა სულიერისკენ და სახელმწიფოებრივი ერთიანობისკენ და ამ გზაზე მიდის განუწყვეტელი შინაომი ჩვენივე საკუთარი თანდაყოლილი თვისებებისა“. ასე საუბრობს ჰერმან გრიმი, თვლის რა საკუთარ თავს გერმანელად. შემდეგ ის ამბობს: „ჩვენს ბუნებაში ძვეს, შევეწინააღმდეგოთ იქ, სადაც უფრო უპირანი იქნებოდა დათმობა და დავთმოთ იქ, სადაც გვმართებს წინააღმდეგობა. ამავე დროს ჩვენ გვიყვარს, მოვექცეთ სხვისი გავლენის ქვეშ და ამავედროულად გვინდა უფროსობა იმისა, რასაც დავემორჩილეთ. ჩვენ წარმოუდგენლად გულმაგიწყები ვართ ახლახან მომხდარის წინაშე, მოულოდნელად გულგრილი ვხდებით ვნებიანად სასურველისადმი, მოვიძულებთ მიღწეულს და ამავე დროს გვახასიათებს ურყევი, თუმცა გაურკვეველი, იმედი მომავლისა“.

ჩვენს დროში შუაევროპული ცივილიზაციის ნებელობითი მისწრაფებები ძველებურად აღბეჭდილია იმ მარადიული ტრაგიზმით, რომლითაც ასევე აღბეჭდილია გერმანული, – ისიც ხომ შუაევროპულია, – ისტორიაც, დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის განვითარების ისტორია. დღევანდელ დღემდე ყველგან ჯერ კიდევ ისეა, რომ ჰერმან გრიმთან ერთად შეიძლება ითქვას: აშკარად შეინიშნება სწრაფვა, დაუპირისპირდნენ იქ, სადაც საჭიროა დათმობა და დათმონ იქ, სადაც მართებთ დაპირისპირება.

ეს განეკუთვნება შუაევროპული ცნობიერების არამდგრადობას, რომელიც რიტმულად ლავირებს სამეურნეო ცხოვრებასა და აღორძინებულ სულიერ ცხოვრებას შორის სახელმწიფოებრივი მოწყობის აღმასვლებისა და დაცემების დროს. რამდენადაც სწორედ შუა ევროპაში ზეიმობს თავის ტრიუმფს სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური ელემენტი, ამიტომ სწორედ იქ არის გაბატონებული ხილვადობა, რომელიც შეიძლება იოლად იქცეს

ილუზიად. შილერს არ სურს, გასცდეს გარეგნობის ფარგლებს იმით, რაც მან თავის „ესთეტიკურ წერილებში“ აღწერა. მან იცის, რომ, თუ დაეყრდნობა წმინდა განსჯას, მაშინ გარდაუვალად შეაბიჯებს სამეურნეო ცხოვრების დამანგრეველ სფეროში, რომლის ნაწილიც XVIII საუკუნეში დაანგრია საფრანგეთის რევოლუციამ, ხოლო XIX საუკუნეში მას დაემუქრა რაღაც გაცილებით უფრო უარესი. გოეთემ იცოდა, რომ ის მეოცნებე კი არ უნდა გამხდარიყო, არამედ უნდა დარჩენილიყო იმაგინაციურ დონეზე. მაგრამ ისიც, ამ ორ პოლუსს შორის რყევაში, – აღმოსავლეთისა და დასავლეთის სულებს შორის ამ ორომტრიალში, – სიამოვნებით ეძლეოდა ილუზიებს. არა აქვს მნიშვნელობა, რომელ სფეროში აისახება კონკრეტულად ეს განწყობა – რელიგიურ, პოლიტიკურსა თუ მილიტარისტულში; არა აქვს მნიშვნელობა, მეოცნებე განწყობილია თუ არა მისტიკურად, თუ ის *ლუდენდორფით** ოცნებობს და ამავე დროს ნიადაგი ეცლება ფეხქვეშ. ბოლოს და ბოლოს ეს განისაზღვრება პიროვნული უპირატესობებით. ჰერმან გრიმისგან აღებული ის ფრაგმენტი, რომელიც მე წავიკითხეთ, გრძელდება ასე: „თუმცა დღეს ვხედავთ: ცოტა ვინმე თუ არის მოწყვეტილი სამშობლოსგან ისე, როგორც გერმანელი, რომელიც ამერიკელი გახდა, და მაინც, ამერიკული ცხოვრება, რომელშიც ჩაერთვნენ ჩვენი ემიგრანტები, გერმანული სულის ზეგავლენით მიედინება“.

ასე წერდა უდიდესი გონებამახვილი ადამიანი ჰერმან გრიმი 1895 წელს, როცა შეიძლებოდა იმის დაჯერება, ცხადია თუ ჩავარდებოდი სულელურ ილუზიებში, რომ ამერიკაში ემიგრირებულ გერმანელებს შეეძლოთ ამერიკული ცხოვრებისთვის გერმანული ელფერის მიცემა. XIX საუკუნის მეორე ათწლეულში ამერიკანიზმმა მთლიანად განდევნა ის უმნიშვნელო, რაც გერმანულ ახალმოშენებს შეეძლოთ თან ჩაეტანათ, თუმცა ეს მზადდებოდა დიდი ხნით ადრე იქამდე, სანამ შეძლებდა მთელი სისავსით გამოვლენას.

და ბოლოს, ჰერმან გრიმის აქ მოყვანილი ფანტასტიკური გამონათქვამები კიდევ უფრო ცხადი გახდება, თუ ყურადღებით დავაკვირდებით შემდეგს: ჰერმან გრიმი ამას ამბობს გოეთეზე დაყრდნობით, ვინაიდან ის მთლიანად განმსჭვალული იყო მისი შემოქმედებით. ჰერმან გრიმის მცოდნე, ალბათ, იტყოდა, რომ გოეთეს გავლენა, მართალია, აშკარად ვლინდება მისი წერის

მანერასა და აზრთა წყობაში, მაგრამ გოეთეს ნამდვილი მას-შტაბების გადმოცემა მან ვერ მოახერხა; ის, არსებითად, აღწერს გოეთეს მხოლოდ ჩრდილს. თუმცა ის ასევე წარმოადგენს გამონაკლისს; ის ატარებს თავის თავში რაღაც ისეთს, რაც არაა განპირობებული გოეთეს გავლენით. რას ატარებს თავის თავში ჰერმან გრიმი? ამერიკანიზმს, ვინაიდან ყველაფერი, რაც ვლინდება მის ორიგინალურ მანერაში, მისი აზრების ორიგინალურ სახეში, არაა გოეთეს გავლენით და მასთან მოვიდა იმის წყალობით, რომ მან ადრე შეისწავლა *ემერსონი**; თვით მის ფრაზეოლოგიაში, ზოგჯერ აზროვნების მანერაშიც იგრძნობა ამერიკელი ემერსონისადმი აშკარა მიბაძვა.

ამდენად, ჰერმან გრიმი იმყოფება ამ ორგვარი ილუზიის გავლენის ქვეშ, იმყოფება მნათობი(Scheins) ვერცხლის მეფის სამეფოში. როცა უკვე დიდი ხანია კვალიც კი არ დარჩა ამერიკაში გერმანული გავლენისაგან, იგი ჯერ კიდევ ბოდავს, რომ ამერიკა გახდება გერმანიზებული. ამასთან, ამერიკანიზმის საკმაოდ დიდ დოზას ატარებს თავად იგი თავის თავში.

ზოგჯერ ასე ინტიმურად აღიბეჭდება ის, რაც შემდეგ გარეგნულ კულტურაში ძალზე უხეში სახით ვლინდება. მთელი თანამედროვე კულტურა გაჟღინთა უხეშმა დარვინიზმმა, აზრების უხეშმა სამეურნეო-ეკონომიკურმა ხასიათმა. თუ საბოლოოდ არ ჩამოყალიბდება სოციალური ორგანიზმის სამწვერიანობა, მაშინ მივალთ სრულ ნგრევამდე, რამდენადაც სწორედ გარდაუვალ ნგრევამდე მიჰყავს განსჯით ჩამოყალიბებულ სამეურნეო-ეკონომიკურ ცხოვრებას. და ის, ვინც *ოსკალდ შპენგლერი** მსგავსად სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრების კატეგორიებით აზროვნებს, მას შეუძლია მეცნიერულად დაასაბუთოს, რომ მესამე ათასწლეულის დაწყებიდან თანამედროვე ცივილიზებული სამყარო, – ამჟამად, ჩვენს დროში ის არც ისე ცივილიზებულია, – უნდა ჩაეფლოს ყველაზე აღვირახსნილ ბარბაროსობაში. ცხადია, არც შპენგლერისთვის, არც მისი მსგავსებისთვის არაფერია ცნობილი სულიერის მომავალი გარდევების შესაძლებლობაზე.

ამავე დროს უნდა ითქვას, რომ სულისმეცნიერებაზე და სულისმეცნიერულ კულტურაზე დაყრდნობის გარეშე ნამდვილად ძნელი იქნება ასეთი ბარბაროსობისთვის წინააღმდეგობის გაწევა. თუმცა ყველგან თავს იჩენს სწორედ ის, რაც ესწრაფვის,

შეეწინააღმდეგოს სწორედ სულისმეცნიერებას. საუბედუროდ, სულისმეცნიერულ წრეში იგრძნობა ენერგიული, აქტიური მოღვაწეების ნაკლებობა, მაშინ, როცა დამანგრეველ მუშაობას მოწეურებულები მუხლჩაუხრელად შრომობენ.

საჭიროა მხოლოდ დავინახოთ, რამდენად უმწეოა თანამედროვე ადამიანი იმ ვითარების წინაშე, რაც ხდება თანამედროვე ცივილიზებულ ცხოვრებაში. მაგალითად, ძალზე ნიშანდობლივია, რომ ერთ-ერთ შვეიცარიულ გაზეთში გამოჩნდა ანგარიში ჩემი ლექციების შესახებ, რომელიც წავიკითხე უმაღლესი სკოლისთვის კურსის გავლის დროს; ამ ლექციებში საუბარი იყო ბუნების შემეცნების ფარგლებზე და იქვე, შვეიცარიაში, *ედუარდ ფონ ჰარტმანის** ეპიგონი (მიმდევარი) *ართურ დრეესი** კითხულობს ლექციებს, რომლებშიც არაცნობიერის ფილოსოფოსის ედუარდ ფონ ჰარტმანის მიბაძვის გარდა სხვა არაფერია. ოღონდ ჰარტმანი ბევრად საინტერესო იყო, ხოლო მიმდევარი, ბუნებრივია, წარმოადგენს რაღაც ძალზე საექვოს. და აი, კარლსრუეში, უმაღლეს სკოლაში მომუშავე ასეთი გამოტვინებული ფილოსოფოსები თავს ნებას აძლევენ ისაუბრონ იმაზე, რას წარმოადგენს ანთროპოსოფიულად ორიენტირებული სულისმეცნიერება.

და მაინც, როგორ აფასებს თანამედროვე ადამიანი, – მე მინდა ამას განსაკუთრებით გავუსვა ხაზი, – მსგავს მოვლენებს? ჩვენ ვუსმენთ ყველას და ყველაფერს. ეს ნიშნავს, რომ თანამედროვე ადამიანისთვის ყველაფერი სულერთია და ეს საშინელებაა. საქმე ის კი არ არის, თქვა თუ არა რაიმე ანთროპოსოფიის წინააღმდეგ ედუარდ ფონ ჰარტმანის ამჟამინდელმა მიმდევარმა ართურ დრეესმა, ვინაიდან მისი არგუმენტები ანთროპოსოფიის წინააღმდეგ თავიდანვე ცხადია, ისინი დეტალურად არის ცნობილი მისი წიგნებიდან, არამედ, მნიშვნელოვანია, რომ ადამიანები უშუალოდ დგანან თვალსაზრისზე: მათ რაღაც ესმით, ახდენენ ამის ფოკუსირებას და საქმეც გაკეთებულია, მორჩა! თემის ნამდვილი გააზრება კი სხვა მიდგომას ითხოვს. თუმცა თანამედროვე ადამიანს სწორედ ეს ეზიზღება. ადამიანებს აშინებთ და უბრალოდ ეზიზღებათ ის, რომ ამ მიმართულებით სვლისას ისინი იმდენად შორს წავიდნენ, რომ უკვე აღარ შეუძლიათ დაინახონ განსხვავება იმას, რაც ეფუძნება რეალურ ცხოვრებისეულ გამოცდილებასა და ცარიელ ყბედო-

ბას შორის, ასეთია *გრაფ პერმან ფონ კაიზერლინგის** თხზულებები, რომლებშიც არ არის გამოთქმული არც ერთი აზრი, არამედ უბრალოდ სიტყვებია, სიტყვების ცარიელი გროვა. სად უნდა მოვიძიოთ ის გულითადი სწრაფვა, რომელიც უარყოფს ცარიელ ლაქლაქს და ესწრაფვის ნამდვილ სულიერ კვლევას? ჩვენს დროში, როცა ადამიანები ჭეშმარიტებას უკვე ვეღარ არჩევენ ნიღბისაგან, განსაკუთრებით გაგრძელდა ტყუილი. ახლა უკვე არა მარტო ცალკეული ადამიანები, არამედ ადამიანთა უმრავლესობა ჭეშმარიტებად მიიჩნევს მხოლოდ იმას, რაც მათი ნაციონალური საკუთრებაა და მცდარად მიიჩნევს სხვა ერის საკუთრებას. ორმხრივი ცილისწამება იქცა, არსებითად, საზოგადოებრივი აზრის სტანდარტად. თუ რაიმე მოდის სხვა ერიდან, ის არასწორია, ხოლო თუკი საკუთარი ერიდან – ის ყოველთვის სწორია. ეს ყოველივე იმდენი ხანია გრძელდება, რომ უკვე აზრობრივ ჩვევაში გადავიდა. მართალია ნამდვილ მიუკერძოებელ აღქმას იმისა, რაც წარმოადგენს ჭეშმარიტს, ადამიანი მიჰყავს გასულიერებისკენ, მაგრამ თანამედროვე ადამიანებისთვის ეს აბსოლუტურად სულიერთი გახდა.

სანამ არ გამოჩნდებიან ადამიანები საკმარისი რაოდენობით, რომლებიც ნამდვილად მთელი გულით გამოვლენ სულიერების დასაცავად, თანამედროვე ქაოსიდან არაფერი გამოვა სასიკეთო. ბევრი ფიქრობს, რომ როგორღაც შესაძლებელია გვერდი ავუაროთ ძველის გაღვანიზაციას. მაგრამ ეს ძველი ქმნის თავის „სიბრძნის სკოლებს“ ცარიელი სიტყვების საფუძველზე. საუნივერსიტეტო ფილოსოფიამ, თავისი ართურ დრევესებით, ხელიდან გაუშვა ახლის ყოველმხრივი გამოვლენა, ხოლო კაცობრიობას მთლიანობაში არ სურს დაიკაოს საპასუხისმგებლო პოზიცია. და სანამ იგი თავს არ გამოავლენს ცხოვრების სამივე – სულიერ, პოლიტიკურ და სამეურნეო-ეკონომიკურ სფეროში, მანამდე თანამედროვე ქაოსიდან არ წარმოიქმნება რაიმე კეთილსაიმედო, ხოლო დევრადაციის პროცესი უბრალოდ გაგრძელდება.

დღეს, ხვალ და ზევ მე ვისაუბრებ თემაზე, რომელსაც უკვე არაერთხელ შევხებივარ და ეს იქნება *საუბრის გაგრძელება** იმ განსაკუთრებული გარემოებების შესახებ, რომლის დროსაც XX საუკუნის პირველ ნახევარში უნდა დადგეს ქრისტეს მოვლენის თავისებური სახის ახალი გამოცხადება. ამ თემის მომზადებისთვის მე შევეცადები, დღეს კიდევ ერთხელ დავახასიათო ჩვენი ცივილიზებული სამყაროს სულიერი მდგომარეობა და ამ თვალსაზრისით ზოგადი შტრიხებით მივითითოთ იმაზე, როგორ მოთხოვნებს უყენებს კაცობრიობას ეს მოახლოებული მოვლენა.

მოგეხსენებათ, რომ XV საუკუნის შუა პერიოდიდან დაწყებული ცივილიზებული კაცობრიობის განვითარებაში დადგა ახალი ერა. სწორედ ამ დროიდან დაიწყო ადამიანური ინტელექტის ინტენსიური ფორმირება. ჩვენს თანამედროვეებს სუსტი წარმოდგენა აქვთ იმ ადამიანებისთვის დამახასიათებელ მშვიდვიერ წყობაზე, რომლებიც ცხოვრობდნენ ახალი ისტორიის ამ მნიშვნელოვან საკვანძო მომენტამდე. ნაკლებს ფიქრობენ იმაზე, რამდენად განსხვავებული იყო იმდროინდელი ადამიანების მშვიდვიერი წყობა, ვინაიდან სწორედ ამითაა განპირობებული მრავალჯერადი ტერიტორიული დაპყრობები და აგრეთვე ჯვაროსნული ლაშქრობები. ხოლო მსგავსი ცვლილებების მნიშვნელობა ჩანს უკვე იქიდან, რომ XV საუკუნის შუა პერიოდიდან დაწყებული ასეთი სახის მოვლენები, – იდეალისტური მოტივებით, – სრულიად შეუძლებელი გახდა. ჩვეულებრივ მხედველობიდან რჩებათ, რამდენად შეიცვალა კაცობრიობის ინტერესები მას შემდეგ, რაც მან განგლო გარდატეხის ეს მომენტი და გაუჩნდა სრულიად სხვა ინტერესები. იმ დახასიათებებიდან, რომელიც კი შეიძლება მიეცეს დროის ამ ახალ მონაკვეთს, საჭიროა გამოიყოს ყველაზე მთავარი, ადამიანების ძალზე გაძლიერებული, თანდათან ინტენსიურად მზარდი ინტელექტუალური ძალა.

ადამიანის სამშენებლის სიღრმეებში ყოველთვის არსებობს რაღაც ძალა, ბუნდოვანი წუხილის ფორმით, ან მეტ-ნაკლებად გაცნობიერებული განზრახვის სახით. ეს ძალა არის სწრაფვა შემეცნებისკენ. თუ თვალს გადავაავლებთ ევროპული განვითარების ძველ პერიოდებს, – XI-XIV საუკუნეებს, – დავინახავთ,

რომ ადამიანები ილტვოდნენ შემეცნებისკენ, რამდენადაც იმ დროებში ადამიანი ფლობდა ისეთ მშვიდმხიერ უნარებს, რომლებიც მათ საშუალებას აძლევდა, გამოემუშავებინათ დამოკიდებულება იმ სულიერებასთან, რაც არსებობდა ბუნებაში, ხოლო ამის მეშვეობით თავად სულიერ სამყაროსთან. ბუნებრივია, მას შემდეგ ბევრი რამ ითქვა შემეცნებისკენ ადამიანის სწრაფვაზე. თუ მიუკერძოებლად განვიხილავთ კაცობრიობის განვითარებას, მაშინ საჭიროა აღინიშნოს, რომ ჩვენს დროში გაბატონებული სწრაფვა შემეცნებისკენ თავისი ინტენსივობით ახლოსაც ვერ მოდის შემეცნებისკენ იმ მისწრაფებასთან, რომელიც დამახასიათებელი იყო ადამიანებისთვის XV საუკუნის შუა პერიოდიდან. არსებითად, თუ გავითვალისწინებთ იდეური სისტემის გენიალურ შემქმნელებს, მაშინ მოგვიწევს იმის აღიარება, რომ ეს მხოლოდ ხელოვნურად ფორმირებული იდეური სისტემებია; არც ერთ მათგანს, არც ფისტეს, არც შელინგს, არც ჰეგელს, არა აქვთ სწორი წარმოდგენა შემეცნებისკენ ამ დაკარგული სწრაფვის ხასიათზე. შემდეგ, XIX საუკუნის მეორე ნახევარში, შემეცნებისკენ სწრაფვას, მართალია, ძველებურად კი ელოლიანებთან, მაგრამ სულ უფრო მეტად ექვემდებარებიან გარეგნული ცხოვრების მოთხოვნილებებს. ის სულ უფრო მეტად ემსახურება ტექნიკას და თავად იგი ტექნიკისგან იღებს ასევე კონფიგურაციას. საიდან მოდის ეს ყველაფერი. ეს დაკავშირებულია სწორედ იმასთან, რომ ახალ დროში ადამიანებში სწრაფად ვითარდება ინტელექტი. ცხადია, კაცობრიობის ამჟამინდელი ინტელექტუალობა ერთბაშად არ წარმოქმნილა, ის ნელ-ნელა მზადდებოდა. ვინაიდან ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ძველი ნათელმხილველური მდგომარეობების ერთი შეხედვით შეუმჩნეველი გამოძახილები ჯერ კიდევ ნარჩუნდებოდა. და მაინც შეგვიძლია, ვთქვათ: თვით XV საუკუნემდე ძველი ნათელმხილველური მდგომარეობები თუ არა, მათი გამოძახილი მაინც გარკვეულ დონემდე ჯერ კიდევ ნარჩუნდებოდა. ყველა ადამიანს, განსაკუთრებით მათ, ვინც აქტიურად ისწრაფოდა შემეცნებისკენ, წარმოდგენა ჰქონდა ადამიანური სამშვიდმხიერების უმაღლეს უნარებზე, რომლებიც ყოველდღიური ცხოვრების ფარგლებს სცდებოდა. ისინი უძველეს დროებშიც განსხვავდებოდა ყოველდღიურობისგან; როცა ადამიანი, თავისებური სახის სიზმრის მდგომარეობაში, საკუთარი სამშვიდმხიერებიდან იღებდა ამ უნა-

რებს, იგი მათი დახმარებით ესწრაფოდა სამყაროს არსობრივ სიღრმეებში შეღწევასა და მის სულიერ დონემდე ამაღლებას. აი, რას წარმოადგენდა იმ დროებში შემეცნება. შემეცნება ნიშნავდა იმის აღქმას, როგორ ვლინდებოდა ცალკეულ ბუნებრივ ფენომენებში სულიერ-ელემენტარული არსებები, როგორ მოქმედებდნენ ღვთაებრივ-სულიერი არსებები ყველგან, ბუნების დიად ერთიანობაში. შემეცნებად ითვლებოდა აღქმა იმისა, რასაც აუწყებდნენ ღმერთები ბუნების მოვლენების მეშვეობით, რაზე მეტყველებდნენ ისინი მოხეტიალე ვარსკვლავების საშუალებით, ზეციურ მნათობთა კონსტელაციების დახმარებით. აი, რას ნიშნავდა მაშინ შემეცნება.

იმ მომენტში, როცა ადამიანმა უარი თქვა სამყაროს მოვლენებში სულიერის შემეცნებაზე, თავად შემეცნების ცნებამაც თვალში საცემი ზიანი განიცადა. შემეცნების შინაგანი სიმძაფრის შემცირება არის ის, რაც ჩვენ უნდა გავითვალისწინოთ კაცობრიობის განვითარების უახლესი ეპოქის განხილვისას.

ახლა რა არის აუცილებელი? აუცილებელია ის, რაც ჯერ-ჯერობით სახეზეა მხოლოდ ანთროპოსოფების წრეში, მაგრამ რაც საყოველთაო მონაპოვრად უნდა იქცეს. დიახ, უძველესი დროის ადამიანებს ბუნებრივი მოვლენები ისე ესაუბრებოდნენ, რომ ისინი მათ სულიერს უხსნიდნენ. ყოველი წყაროდან, თითოეული ღრუბლიდან, თითოეული მცენარიდან მეტყველებდა სულიერი. იმის წყალობით, რომ ადამიანები თავისებურად სწვდებოდნენ ბუნებრივ მოვლენებსა და ბუნების არსებებს, ისინი ეცნობოდნენ სულიერს. ახლა ეს უკვე აღარ ხდება. მაგრამ ინტელექტუალიზმი წარმოადგენს მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანის შუალედურ მდგომარეობას. მაინც რა არის ინტელექტუალიზმის არსობრივი თავისებურება? ეს არის ის, რომ წმინდა ინტელექტუალიზმის დახმარებით საერთოდ შეუძლებელია შემეცნება. ინტელექტი სრულებითაც არ არის ბოძებული შემეცნებისთვის. სერიოზულად ცდებიან ისინი, რომლებიც ფიქრობენ, რომ ინტელექტის დანიშნულებაა შემეცნება. ადამიანები მხოლოდ მაშინ მოიპოვებენ კვლავ შემეცნების უნარს, როცა შეაღწევენ სულისმეცნიერული კვლევის საფუძველში, იმაში, რაც უკიდურეს შემთხვევაში შეიძლება, გვეუწყოს იმაგინაციის მეშვეობით. ადამიანები კვლავ შეძლებენ შეიმეცნონ, როცა გაიგებენ: ძველ დროებში ადამიანებს ღვთაებრივ-სულიერი არსებები

ესაუბრებოდნენ ბუნების მოვლენებიდან. ინტელექტისთვის ისინი არ საუბრობდნენ. უზენაეს, ზეგრძობად შემეცნებას უშუალოდ სრულებითაც არ ესაუბრებიან ბუნების მოვლენები, ვინაიდან ბუნება მოქმედებს როგორც უტყვი, მაგრამ ადამიანს ესაუბრებიან არსებები, როცა ევლინებიან იმაგინაციებში, ინსპირირებენ მას, და რომლებსაც იგი ინტუიციურად უერთდება და რომლებიც, თავის მხრივ, ადამიანს ბუნების მოვლენებთან აკავშირებს. ამდენად, შეიძლება ითქვას: უძველეს დროებში ადამიანებს სულიერი ესხნებოდათ ბუნების მეშვეობით. ჩვენს შუაღელურ მდგომარეობაში ადამიანს აქვს ინტელექტი. ბუნება დარჩა უსულლო. ადამიანს მართებს ამაღლდეს ისეთი მდგომარეობისკენ, სადაც ის კვლავ შეიძლება შემეცნებას, სადაც მას ბუნება მეტად აღარ ესაუბრება ღვთაებრივ-სულიერზე, მაგრამ სადაც იგი ღვთაებრივ-სულიერს მოიცავს, მოიხელთებს ზეგრძობადი შემეცნებით და ამის წყალობით კვლავ შეიძლება, იპოვოს ამ სულიერის კავშირი ბუნებასთან.

ძველი აღმოსავლეთის სულიერი ცხოვრების თავისებურება, ძველი აღმოსავლური შემეცნება, რომელიც, როგორც ჩვენ ვიცით, მემკვიდრეობის სახით კვებადა დასავლურ ცივილიზაციას, იყო ის, რომ აღმოსავლელი მისი შემეცნების ძალთა აყვავების ხანაში ყველა ბუნებრივ მოვლენაში სულიერსაც აღიქვამდა, და რომ ღვთაებრივ-სულიერი მას ესაუბრებოდა ბუნების მეშვეობით, ესენი იყვნენ დაბალი ელემენტარული არსებები, რომლებიც ისხნებიან ცალკეულ ბუნებრივ მოვლენებში, ასევე ღვთაებრივ-სულიერი არსებები, რომლებიც მთელი ბუნების მეშვეობით საუბრობენ. მოგვიანებით შუა რეგიონში გამომუშავდა ის, რაც იურიდიულ-დიალექტიკური სულის მფარველობის ქვეშ იმყოფებოდა. აქედან იშვა ინტელექტუალობა. ადამიანმა შეინარჩუნა სულიერი კულტურა, როგორც ძველი აღმოსავლეთის მემკვიდრეობა. მას შემდეგ, რაც აღმოსავლეთისადმი ლტოლვის უკანასკნელი ნარჩენები უკვე დაკმაყოფილდა ჯვაროსნული ლაშქრობებით, რომლის დროსაც რაინდებმა მაინც შეიძლეს რაღაცით გამდიდრება და ამის მოტანა ევროპაში, ერთი მხრივ, *პეტრე დიდმა* თავისი ევროპული რეფორმებით მოსპო აღმოსავლური მშვიინვიერი წყობის ნაშთები, მეორე მხრივ კი, ევროპაში დაბანაკდნენ თურქები, რომლებმაც სწორედ იმ პერიოდის დასაწყისში, რომელსაც ჩვენ ატლანტიდის შემდგომ მესუთე ეპოქას ვუწოდებთ, იქ განამტკიცეს

თავიანთი ბატონობა. ამით წერტილი დაესვა ევროპულ ექსპანსიას აღმოსავლეთში. ევროპას შემდგომი განვითარება უნდა გაეგრძელებინა. მას განვითარება შეეძლო მხოლოდ იურიდიულ-დიპლომატიკური საწყისის გავლენით, დასავლეთ ევროპიდან გადმოტანილი სამეურნეო ელემენტის გავლენით და იმ ხანგრძლივი დაცემის პირობებში, რაც აღმოსავლეთში სულიერი ელემენტის სახით ჯერ კიდევ გადარჩა, თუმცა ამის შესაძლებლობა დაიკარგა. ამავე დროს მომზადდა ის მდგომარეობა, რომელშიც ჩვენ ახლა ვიმყოფებით. სწორედ ამ მდგომარეობიდან გამომდინარე გემართებს კვლავ გავხსნათ სულიერი სამყაროს კარიბჭე და იმაგინაციის, ინსპირაციისა და ინტუიციის წყალობით მივიღეთ სულიერი სამყაროს ჭვრეტამდე.

ეს ყოველივე მთლიანად დაკავშირებულია იმ უძველეს დროსთან, როცა აღმოსავლელი ადამიანი ეუფლებოდა თავის შემეცნებებს, როცა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ის, რაც ადამიანს თავისი უნარების, თავისი შემეცნებითი ძალების სახით შეჰქონდა ფიზიკურ ყოფიერებაში საკუთარი დაბადების, საკუთარი წარმოშობის წყალობით. არსებითად, ძველი აღმოსავლური სიბრძნის პერიოდში, იმდროინდელი ცივილიზაციის განვითარების დონისგან დამოუკიდებლად, ყველაფერი დაფუძნებული იყო სისხლზე; ამასთან ერთად ყოველივე, რაც სისხლთან იყო დაკავშირებული, იმავე ეპოქაში აღიარებული იყო სულიერად. მისტერიების საფუძველზე განისაზღვრებოდა, ვინ იყო მოწოდებული, თავისი სისხლისმიერი წარმოშობის თანახმად, გამხდარიყო ადამიანების წინამძღოლი. აქ არ არის არანაირი წინააღმდეგობა, რომ მისტერიების მეშვეობით ვისაც მოუწოდებდნენ, ემართა ადამიანები, მას ამავე დროს აყენებდნენ თავის ნამდვილ ადგილას, სისხლისმიერი წარმოშობა კი წარმოადგენდა ამის გარეგნულ გამოხატულებას. მაშინ არ არსებობდა არანაირი იურიდიულად გაფორმებული დასკვნა სამართალთან დაკავშირებით, როგორ დაეკავებინათ ესა თუ ის მდგომარეობა საზოგადოებაში, ვინაიდან ადამიანებს არ უჩნდებოდათ საპირისპირო აზრი იმ ღვთაებრივი გამონათქვამების წინააღმდეგ, რომლებიც განსაზღვრავდა ადამიანის მდგომარეობას. იურისპრუდენცია აღმოსავლეთში არ იცოდნენ. იქ მართავდა თეოკრატია და ეს იყო სამყაროს მართვის მეთოდი. ფიზიკურ სამყაროში ადამიანის მისიას განსაზღვრავდა სულიერი სამყარო. იმის

მიხედვით, რას გრძნობდნენ, საკუთარ თავს ეუბნებოდნენ: ადამიანი თავისი სისხლისმიერი წარმომავლობით ღმერთების მიერ ისეა მართული, რომ დაყენებულია სწორედ მისთვის განკუთვნილ ადგილას, თუმცა შემდგომში ამ გრძნობის მაგივრად წინა პლანზე გამოვიდა იურიდიულ-დიალექტიკური საფარვლით შემოსილი სხვა რაღაც და მაშინ შესაძლებელი გახდა დისკუსია სამართლებრივ საფუძვლებზე, ეს კი ადამიანს საშუალებას აძლევდა, დაეკავებინა ესა თუ ის ადგილი, განეხორციელებინა ნებისმიერი საქმიანობა.

მშენიანი წყობის ამგვარი ვითარების მომზადება ჯერ კიდევ ძველ საბერძნეთში დაიწყო, მაგრამ განსაკუთრებით მკაფიოდ გამოვლინდა იგი ძველ რომში, ხოლო დროთა განმავლობაში შუა ევროპაშიც დაიწვეს ცნებიდან გამომდინარე, დიალექტიკაზე დაყრდნობით სამართლის დაფუძნება – სხვადასხვა თვალსაზრისით ამაზე მე უკვე ვისაუბრე; აღმოსავლეთში ეს ყოველივე შეუძლებელი იყო, ამასთან მათთვის სრულიად უცხოც. იქ ყველაფერი დაიყვანებოდა ღმერთების მიერ გამოხატულ ნებაზე. იქ არ არსებობდა არანაირი დიალექტიკა, რომელიც მოწოდებული იყო გაეგო, რას ნიშნავდა ღმერთების ეს ნება.

ახლა ჩვენ ვდგავართ ხელახალი ცვლილების ეტაპზე. ჩვენს დროში კაცობრიობაში აუცილებელია ყურადღებით განვიხილოთ ეს დიალექტიკურ-იურიდიული საწყისი და გავითვალისწინოთ. და მაინც: ამ გარემოებასთან, რომელიც გამოვიდა იურიდიულ-დიალექტიკურის მეშვეობით, დაკავშირებულია უკვე ეკონომიკა, ეკონომიკური ელემენტი – დასავლეთიდან შემოჭრილი მთელი მსოფლიოს დამპყრობი ტექნიკის დახმარებით. სამეურნეო-ეკონომიკურმა საწყისმა ქაოტური გახადა უძველესი კულტურა, რომელიც მთლიანად თეოკრატიული იყო, მთლიანად ღვთივ-სულიერით იყო განმსჭვალული. ადრინდელ დროებში ადამიანი სამეურნეო ცხოვრებაში ახორციელებდა იმას, რაც მას მოეთხოვებოდა თავისი მდგომარეობისა და ღირსების შესაბამისად, რომელიც ღმერთების მიერ იყო დადასტურებული მათივე მისტერიების ბრძენთა გამონათქვამებში. თუმცა, დროთა განმავლობაში, კვლავ ძალზე პრიმიტიულად დაწყებული სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრება, თითქოსდა, გაეხვიდა იურიდიულ-დიალექტიკური ცნებების ქსელში, ვინაიდან ე.წ. შუა საუკუნეების დადგომის პერიოდში რომაელებს პრაქტიკულად არ ჰქონ-

დათ არანაირი ფული. ფულადი მეურნეობა თანდათანობით გაქრა და მთელ ევროპაში გავრცელდა დიალექტიკურ-იურიდიული კულტურა, რომელიც შეიძლება ითქვას, ნატურალური სამეურნეო ფორმით არსებობდა. ადრეული შუა საუკუნეები, არსებითად, ღარიბი იყო ფულით; ამდენად, ეს განაპირობებდა სამხედრო რაზმების სპეციფიკურ მოწყობას, სადაც ფულს არ იხდიდნენ რაზმელები. ძველი რომაელები თავიანთ რაზმებს ფულით ამარაგებდნენ. შუა საუკუნეებში შეიქმნა ე.წ. ლენის სისტემა (Lehensweson), რომლისგანაც წარმოიშვა ჯარისკაცების განსაკუთრებული წოდება, წრე. მტკაველ მიწას მიჯაჭვულ ადამიანებს, რომლებიც ნატურალური მეურნეობის ზემოქმედების ქვეშ იმყოფებოდნენ, არ შეეძლოთ მონაწილეობის მიღება შორეულ დაშქრობებში. ამდენად, ეს იურიდიულ-დიალექტიკური საწყისი იზრდებოდა ნატურალური მეურნეობის წიაღში; ახალი ეპოქა კი დადგა მხოლოდ მაშინ, როცა ამ სამეურნეო ცხოვრებაში დასაველეთიდან შეიჭრა ტექნიკა. ახალი ცივილიზებული ცხოვრება, რომელიც ახლანდელ დროში ძალზე სუსტია, ატლანტიდის შემდგომ მეხუთე ეპოქაში, არსებითად, ტექნიკის წყალობით წარმოიქმნა. ამაზე მე უკვე არაერთხელ ვისაუბრე. მე აღვნიშნე, რომ XIX საუკუნის ბოლოს ჩვენს პლანეტაზე ცხოვრობდა მილიარდ ოთხასი მილიონი ადამიანი, მაგრამ ისინი ასრულებდნენ იმ მოცულობის სამუშაოს, თითქოს ისინი იყვნენ ორი მილიარდი. ამის მიზეზი იყო ის უდიდესი სამუშაო, რომელსაც ასრულებდნენ მანქანები. ტექნიკის განვითარებამ გამოიწვია კოლოსალური გარდაქმნები სამეურნეო-ეკონომიკურ ცხოვრებაში, რომელმაც თავის მხრივ ასევე კოლოსალურად გარდაქმნა სოციალური ცხოვრება.

ჯერაც არ დამდგარა თანამედროვე ცივილიზაციაზე მანქანების მაქსიმალური გავლენის ეპოქა, ვინაიდან მასში ჯერ კიდევ ჭარბობს ინტელექტუალური ცხოვრება. იმასთან დაკავშირებით, რისი განცდაც მოუწევს კაცობრიობას, დღეს შეიძლება დავაკვირდეთ გასაოცარ მოვლენებს. ეს ჩანს განსაკუთრებით იქ, სადაც ადამიანები, რომლებიც თავის თავს პრაქტიკოსებს უწოდებენ, თავიანთ პრაქტიკაში იკავებენ მმართველის ადგილს, სადაც შემდეგ ეს პრაქტიკა ჩვეულებრივ ქრება; ამდენად, ის უმნიშვნელო პრაქტიკა, რომელსაც ისინი ფლობენ, ქრება მაშინვე, როგორც კი ისინი შეეცდებიან მის ჩართვას მმართველობაში.

ასეთი „მმართველი პრაქტიკოსების“ ან „პრაქტიკოსი მმართველების“, – ცხადია, ეს განსაზღვრება საჭიროა, ჩაისვას ბრჭყალებში, – მხრიდან ჩვენს დროში ძალზე უცნაური იდეები წარმოიშობა. ასე, მაგალითად, ამ ცოტა ხნის წინ მავანი მეუბნებოდა, რომ თითქოსდა ახალმა ეპოქამ მოგვიტანა ჩვენ მანქანები, ხოლო მასთან ერთად ქალაქის ცივილიზაცია, მაგრამ ჩვენ გემართებს ცხოვრების აღორძინება სოფელში, ბუნების წიაღში. თითქოს შესაძლებელი იყოს მანქანების ეპოქის გაუქმება! „მანქანები უბრალოდ შევა ჩვენთან ერთად სოფლის ცხოვრებაში“, – ვუპასუხე მე ამ ადამიანს. მე მას ვუთხარი: შეიძლება განუდგე ყველაფერს, შეიძლება უკუაგდო სულიერი კულტურა, მაგრამ მანქანები დარჩება, ვინაიდან ადამიანი ჩვეულებრივად თან მოიტანს ტექნიკურ ცივილიზაციას სოფელში და ის, რაც ამოიზარდა ქალაქებში, აყვავდება სოფლის ნიადაგზე.

ადამიანები ძირითადად არიან დიდი ფარული რეაქციონერები, რამდენადაც არა აქვთ მიდრეკილება, – დღეს ადამიანებს მეტწილად არ აქვთ ნებელობა, – დანერგონ ახალი იდეები ჭეშმარიტი წარმატების მისაღწევად. მათ მიაჩნიათ, რომ უმჯობესია ბუნებაში ცხოვრებას დაუბრუნდნენ, რადგან ჰგონიათ, რომ ასეთი რამ შესაძლებელია. ისინი თვლიან, თითქოს შეიძლებოდეს იმ ყველაფრის იგნორირება, რაც უკანასკნელმა ასწლეულებმა მოიტანეს. ეს სისულელეა! მაგრამ ადამიანებს უბრალოდ უყვართ ეს სისულელე, რამდენადაც მათთვის გაცილებით უკეთესია, დახმარებისთვის უხმონ ძველს, ვიდრე აითვისონ ახალი. დადგა მანქანების ეპოქა. უპირველეს ყოვლისა, მანქანების დახმარებით შესაძლებელია ადამიანური სამუშაო ძალის ეკონომია. რასაც მანქანები აწარმოებენ, ჩვენს თანამედროვეობაში ამისთვის საჭირო იქნებოდა ნახევარი მილიარდი ადამიანის შრომა, თუ მხოლოდ ადამიანის შრომას გამოვიყენებდით.

არსებითად, მთელი ეს მანქანური წარმოება ხორციელდება დასავლურ ცივილიზაციაში. ის წარმოიქმნა დასავლური ცივილიზაციის წიაღში და მხოლოდ მოგვიანებით გადავიდა აღმოსავლეთში, სადაც მას ისე ჩვეულებრივად ვერ აღიქვამენ, როგორც დასავლურ ცივილიზაციაში. ახლა მე გეტყვით ერთ აზრს და გთხოვთ, მიიღოთ სერიოზულად, როგორ უცნაურადაც უნდა მოგეჩვენოთ ის. ჯერ წარმოვიდგინოთ: უძველესი ადამიანი, რომელიც უმზერს ღრუბლებს, ხედავს ნაკადულს, მრავალ-

ფეროვან მცენარეთა სამყაროს და ა. შ. იგი ამ ყველაფერში ხედავს არა მარტო თანამედროვე ადამიანის მზერისთვის მისაწვდომს, ანუ მკვდარ ბუნებას, არამედ ჭვრეტს ასევე ელემენტარულ არსებათა სულებს და უფრო მაღლაც, თვით ზენა იერარქიის ღვთაებრივ-სულიერ არსებებსაც. იგი თითქოსდა იჭრება ბუნების საფარველს მიღმა. ბუნება უკვე აღარ საუბრობს ამ ღვთაებრივ-სულიერი არსებებისგან. თავდაპირველად ჩვენ გვმართებს სულიერის წვდომა ბუნებისგან განცალკევებულად, შემდეგ კი კვლავ შეგვიძლია ბუნებასთან შეხება. დადგა გარდამავალი დრო. ადამიანმა ბუნების სამყაროს მიუსადაგა მანქანები. ამ ყოველივეს იგი თავიდან აბსტრაქტულად ხედავს. მისი ეკონომიკური ცხოვრება მანქანების დახმარებით აბსტრაქტულია. მას აქვს თავისი მათემატიკა, თავისი გეომეტრია, თავისი მექანიკა. ამით ის აკეთებს მანქანების კონსტრუქციას და მათ სრულიად აბსტრაქტულად ხედავს. მაგრამ ძალიან მაღე მას ელოდება ახალი აღმოჩენა, რომ მთელ ამ მექანიზაციაში, რომელმაც აავსო სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრება, კვლავ ამოქმედდება ის სულიერება, რომელსაც იგი ადრე ბუნებაში აღიქვამდა. თავის ტექნიკურ-სამეურნეო მექანიზმებში მისი აღქმა იყო ასეთი: ის მათ აწარმოებდა, ის მათ ამზადებდა, მაგრამ ისინი იღებდნენ კვლავ და კვლავ ერთადერთ ცხოვრებას, უპირველეს ყოვლისა, რა თქმა უნდა, მხოლოდ ერთ ცხოვრებას, და რომ, ეს ჯერ კიდევ შეიძლება უარყო, ვინაიდან თავიდან ეს მეურნეობა ვლინდება თავის თავში, ანუ ეს მეურნეობა იძენს თავის ცხოვრებას, მხოლოდ სამეურნეო დონეზე. მაგრამ მაღე ზოგიერთები დაინახავენ, როგორ იძენს ადამიანის მიერ ამ სფეროში შექმნილი თავის ცხოვრებას, როგორ ხდება ის მიუწვდომელი ამ ინტელექტისთვის, მიუხედავად იმისა, რომ შექმნილია ინტელექტის მიერ. შესაძლოა მის შესახებ სრულყოფილი წარმოდგენის შექმნა ჯერ მიუწვდომელია, მაგრამ ეს მოხდება. ადამიანები აღმოაჩენენ, რომ მათი სამეურნეო-ეკონომიკური ობიექტები მთლიანად დემონების მატარებელი გახდნენ.

განვიხილოთ ეს სიტუაცია კონკრეტულ მაგალითზე. ლენინურ-ტროცკისტული სისტემა წარმოიქმნა მხოლოდ და მხოლოდ ინტელექტიდან, განსჯიდან, მისი უკუდურესად ცუდი გამოვლენით. ისინი ცდილობდნენ სამეურნეო ცხოვრების შენებას რუსეთში. ხოლო სულიერი ცხოვრება, მიუხედავად *ლუნახარსკი-*

სა*, ადამიანებს არ აინტერესებთ. სამეურნეო ცხოვრება იქ არის მხოლოდ სახეცვლილი იდეოლოგია. შეუძლებელია იმის მტკიცება, რომ ტროცკისტულ-ლენინურ სისტემას ტონს აძლევს სწორედ იურიდულ-დიალექტიკური საწყისი. ბოლშევიკები აპირებენ თავიანთი სამეურნეო ცხოვრების აგებას საკუთარი იდეოლოგიის საფუძველზე, თითქოსდა ცდილობენ სამეურნეო ცხოვრებაში ხორცი შეასხან ინტელექტს. ვთქვათ, ამ ექსპერიმენტისთვის გამოყოფილია საკმარისი დრო, – პირველი მცდელობა არც ისე წარმატებული იყო, – და აი, როცა ასეთი სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრება გადააბიჯებს რაღაც ზღვარს, მისი წიაღიდან ამოხეთქს დამანგრეველი, დემონური ძალები. ექსპერიმენტი გაიჭედება, ვინაიდან ინტელექტი ვერ შეძლებს, წარმოქმნილ სამეურნეო-ეკონომიკურ მოთხოვნებთან გამკლავებას. ისევე, როგორც უძველესი ადამიანები უმზერდნენ ბუნებას, ბუნების მოვლენებს და მათში ხედავდნენ დემონურს, ასევე უნდა ისწავლოს ადამიანი, ხელახლა დაინახოს დემონური იმაში, რაც თავად შეაქვს სამეურნეო-ეკონომიკურ ცხოვრებაში. ჯერჯერობით ის დემონები, რომლებიც ადამიანებმა მანქანებში ვერ შეიყვანეს, კვლავაც ადამიანებში შემოდიან და თავიანთ დამანგრეველ ძალებს სოციალურ რევოლუციებში ავლენენ. დამანგრეველი სოციალური რევოლუციები სხვა არაფერია, თუ არა იმის არ აღიარების შედეგი, რომ ჩვენს სამეურნეო ცხოვრებაში არსებობენ დემონები. მათში უნდა ეძებონ ელემენტარული სულიერი არსებები, როგორც ძველ დროში ეძებდნენ მათ ბუნებაში. ხოლო ავტონომიური ინტელექტუალური ცხოვრება – ეს მხოლოდ და მხოლოდ გარდამავალი მდგომარეობაა, რომელსაც საერთოდ არა აქვს არანაირი მნიშვნელობა ბუნებისთვის და ადამიანების იმ ქმედებისთვის, რომელიც მას უკავშირდება. ის მნიშვნელოვანია მხოლოდ საკუთრივ ადამიანისთვის. ადამიანებმა განივითარეს ინტელექტი, რომ მისი დახმარებით მისულიყვნენ თავისუფლებამდე. ადამიანებისთვის აუცილებელი იყო სწორედ ისეთი უნარის განვითარება, რომელსაც ურთიერთობა არ ექნებოდა არც ბუნებასთან, არც ტექნიკასთან, სამაგიეროდ მნიშვნელოვანი იქნებოდა თავად ადამიანისთვის. ვინაიდან, თავისუფლებამდე მისვლა შეუძლებელი გახდებოდა თუ განავითარებდნენ მხოლოდ ბუნებაზე დამოკიდებულ უნარებს. თუ ადამიანები საკუთარ უნარებს მიმართავდნენ სამეურნეო-ეკონომიკურ

ცხოვრებაზე, – ასევე ვერ მივიდოდნენ თავისუფლებამდე, ვინაიდან მანქანები დაეუფლებოდნენ მათ. თუ ის განავითარებს უნარს, როგორც წმინდა ინტელექტს, რომელიც არ იქნება დამოკიდებული არც შემეცნებასთან, არც პრაქტიკულ ცხოვრებასთან, მაშინ კულტურული განვითარების მსვლელობისას ის თავის თავში განავითარებს თავისუფლებას. თავისუფლება შეიძლება დაიბადოს სწორედ ისეთი უნარის საფუძველზე, როგორიცაა ინტელექტი, რომელიც გარე სამყაროს არ განეკუთვნება. ინტელექტისთვის იმაგინაციური საწყისის მინიჭებით ისე, რომ არ მოწყდეს ბუნებას და გააგრძელოს მისი გარდაქმნა, საჭიროა წინასწარ იმის ათვისება, რისი შემოთავაზებაც შეუძლია სულისმეცნიერულ კვლევას.

ამას უნდა დაემატოს სხვა რამ. მე უკვე ვისაუბრე, რომ ძველი აღმოსავლეთის მცხოვრებთათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა გვაროვნობას, წარმომავლობას; ვინაიდან სწორედ ამისკენ იყო მიმართული მისტერიათა ბრძენების მიერ ღვთაებრივი ნიშნების განმარტება, მათ მიერ ადამიანებზე სახელმწიფოებრივი პოსტების განაწილებისას. წარსულის ჩრდილის სახით, ამან მოაღწია უფრო გვიანდელ დრომდე. შემდეგ ამოქმედდა იურიდიულ-დიალექტიკური საწყისი. მთავარი გახდა სახელმწიფოებრივი აღიარება. დიპლომი, ანუ დოკუმენტი გამოცდების შედეგებით, აი რა გახდა განმსაზღვრელი. ძველ თეოკრატიულ დროში განმსაზღვრელი იყო სისხლი, ახლა კი მისი ადგილი დაიკავა ქაღალდებმა. ის დროები, როცა ბევრი რამ განსაზღვრული იყო წარმოშობით, ნელ-ნელა მიდის; ერთხელ დისკუსიის დროს ერთი ადვოკატისგან გავიგე: არა აქვს მნიშვნელობა, ვინ დაიბადეთ თქვენ, ვინ ხართ თქვენ! ეს მას ნაკლებად აინტერესებდა, მხედველობაში ჰქონდა მხოლოდ ნათლობის მოწმობის არსებობა ან დაბადების მოწმობა – ყველაფერი დაფუძნებული უნდა ყოფილიყო დოკუმენტებზე. ამდენად, ყველაფერი იცვლება ქაღალდებით! განა ასე არაა, ეს არის საყრდენი დიალექტიკურ-იურიდიული საწყისისთვის. ამავედროულად ეს არის სამყაროს ილუზორულობის, ინტელექტის ილუზორულობის გამოხატულება. მაგრამ თავად ადამიანში ამ ილუზორულობას, – როგორც ამქვეყნიურის საპირწონეს, – შეუძლია, განავითაროს ის, რასაც მოაქვს მისთვის თავისუფლება.

ყველაფრის დამადასტურებელი ქაღალდების, დოკუმენტების ამჟამინდელი როლი, რაც ოდესღაც ნიშნავდა მხოლოდ გვაროვნობასა და სისხლისმიერ წარმომავლობას, ახლა მხოლოდ საწყის ეტაპზეა, ვინაიდან მოვლენათა ამჟამინდელი მდგომარეობიდან გამომდინარე, შემდგომში ყველაფერი სულ უფრო განვითარდება. თავად წარმოშობა და მასთან ერთად გვაროვნობა თავიანთ მნიშვნელობას დაკარგავენ, უკიდურეს შემთხვევაში, დარჩება წინაპრებისგან მემკვიდრეობით დატოვებული ქონება. სამყაროში მოცემული ადამიანის ადგილთან და როლთან მიმართებით ღმერთებისთვის შეკითხვების დასმა შეწყვიტეს. ამის შესახებ იურიდიულ-დიალექტიკურ ეპოქაში დასაშვები გახდა დისკუსია. ახლა კი დისკუსიებიც ქრება, ვინაიდან საფუძველში იდება მემკვიდრეობის, ქონების სიდიდე. როცა საბოლოოდ გაუფასურდება ქაღალდებისადმი რწმენა – შეწყდება დისკუსიებიც, რამდენადაც ფაქტობრივად ცნება „მემკვიდრეობითი ქონება“ უბრალოდ აზრს დაკარგავს. ამდენად, არ არსებობს განვითარების სხვა გზა, გარდა თავად ადამიანის მიბრუნებისა სულისკენ, ვინაიდან ბუნებაში აღარ არის სულიერის გამოცხადება. მეორე მხრივ, სამეურნეო-ეკონომიკურ ცხოვრებაში მან უნდა მონახოს ის, რასაც იგი ადრე პოულობდა ბუნებაში.

მაგრამ ეს ყველაფერი განხორციელებადია მხოლოდ ასოციაციების მეშვეობით. ის, რაც მიუწვდომელია ცალკეული ადამიანისთვის, შეიძლება ხელმისაწვდომი გახდეს ასოციაციის მეშვეობით, – საკვანძო განვითარება გარკვეული ჯგუფური სამშენველისა, რომლის კომპეტენციაშიც შედის ის, რისი გადაწყვეტაც არ ძალუძს ცალკეულ ინდივიდს. გარდამავალ პერიოდში, ინტელექტის ეპოქაში მეურნეა ცალკეული ინდივიდი, ხოლო მომავალში ამ ადგილს დაიკავენ ასოციაციები. ასოციაციებში ადამიანებმა გვერდიგვერდ უნდა იშრომონ. და მაშინ, როცა ვაღიარებთ, რომ სულიერი მიბმული უნდა იყოს სამეურნეო-ეკონომიკურ ცხოვრებასთან, კვლავ წარმოიქმნება რაღაც, რომელიც ჩაანაცვლებს სისხლისმიერ წარმომავლობასა და სხვადასხვა მოწმობას (Patent). ვინაიდან ეკონომიკური ცხოვრება გადააჭარბებს ადამიანურ შესაძლებლობებს, თუ ადამიანი ვერ აყვება მის ზრდას, თუკი იგი თან არ მოიტანს სულიერს, რათა მართოს ეს ეკონომიკური ცხოვრება. ასოციაციაში საჭიროა შევიდნენ ისეთი ადამიანები, რომლებსაც თან მოაქვთ ის, რაც ადამი-

ანს აქცევს მწარმოებლად ეკონომიკური ცხოვრების სფეროში, რაც მას მისცემს საშუალებას, ნამდვილად დაიმორჩილოს ეკონომიკურ ცხოვრებაში გამოვლენილი სულები. გაიხსნება სრულიად სხვა სულიერი პერსპექტივა. და რატომ მოხდება ეს?

ღიას, იმ ძველ დროებში, როცა ადამიანზე მსჯელობდნენ თავისი სისხლისმიერი წარმომავლობით, მნიშვნელოვნად ითვლებოდა, რა ხდებოდა მასთან დაბადებამდე, თუ გნებავთ, ჩასახვამდე, რამდენადაც სწორედ ამ ადამიანებს მოჰქონდათ თან სისხლის მეშვეობით ეს არსობრივი ფიზიკურ სამყაროში. მართალია, მომხდარი ავიწყდებოდათ კიდევ, მაგრამ სისხლით წარმომავლობის აღიარება თავის თავში უკვე შეიცავდა ფიზიკურ შობამდე ადამიანის არსებობის ირიბ აღიარებას. შემდეგ ამოქმედდა დიალექტიკურ-იურიდიული საწყისი. ადამიანი ფასდებოდა მხოლოდ და მხოლოდ იმის საფუძველზე, რასაც იგი წარმოადგენდა, როგორც ფიზიკური პირი. ახლა კი ძალას იკრებს რაღაც სხვა, დემონური ეკონომიკური ცხოვრება. აქ კვლავ გახდება აუცილებელი ადამიანზე იმსჯელონ მისი სულიერ-მშენიერი ბირთვის საფუძველზე, და ისევე, როგორც უმზერენ სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრების დემონურ ბუნებას, აუცილებელია, დაიწყონ იმის განჭვრეტა, რა მოაქვს ადამიანს განმეორებითი მიწიერი ცხოვრების გავლით. მაშინ გაგვეხსნება ის, თუ რითი მოდის იგი ამ ცხოვრებაში. სწორედ ეს იქნება ჩაწერილი სოციალური ორგანიზმის სულიერ სპექტრში. როცა ადამიანზე მსჯელობენ მისი წარმომავლობით, არსებითად, არ არის საჭირო პედაგოგიკა, საკმარისია ვიცოდეთ, რომ ადამიანის მდგომარეობა ამ სამყაროში ღმერთების ნების სიმბოლური გამოსატყულებაა. ხოლო ადამიანზე იურიდიულ-დიალექტიკური თვალსაზრისით მსჯელობისას საკმარისია სრულიად აბსტრაქტული პედაგოგიკა, რომელიც დაკავებულია ადამიანზე, როგორც ადამიანური სახეობის წარმომადგენელზე, ზოგადი მნიშვნელობის განსჯით. ინტერსების შესაბამისად, თუ ადამიანი ჩართული უნდა იყოს კავშირებში, რომ მას შეეძლოს თავისი თავის რეალიზება ასეთი კავშირების შიგნით, მაშინ აუცილებელია გავარკვიოთ და გავითვალისწინოთ შემდეგი: პირველი შეიდწლეული, როცა ადამიანი ავითარებს თავის ფიზიკურ სხეულებრიობას, მისი შემდგომი სოციალური ცხოვრებისთვის არც ისე მნიშვნელოვანია. მისი გაძლიერება საჭიროა მხოლოდ ზო-

გადი ადამიანური თვალსაზრისით. შვიდიდან თოთხმეტ ვლამდე, როცა უპირატესად ვითარდება ეთერული სხეული, ადამიანი პირველად უნდა აღიარონ ადამიანად. აღიარება უნდა მოიპოვოს იმან, რაც იწყება 14-15 წლის ასაკიდან როგორც ასტრალური სხეული, ხოლო ის აუცილებლად მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, როცა ადამიანის სულიერ-მშენებელი ბირთვი შედის სოციუმში და უწევს შესაბამისი ადგილის პოვნა მასში. ამ დროს აღზრდა ასევე თამაშობს სპეციფიკური სოციალური ფაქტორის როლს. საუბარია იმაზე, რომ აღსაზრდელი ბავშვის შემეცნების საფუძველზე რეალურად დადგინდეს: ეს ვარგისია ამისთვის, ხოლო ეს სხვისთვის, ამასთან ეს ვლინდება არა უადრეს იმ მომენტისა, როცა ბავშვი ამთავრებს სახალხო სკოლას. პედაგოგიური ხელოვნება და დიდაქტიკა, მასწავლებელთა აღმზრდელობითი დონე ის არის, რომ მკაფიოდ განისაზღვროს: ერთი შესაფერისია ამისთვის, სხვა – მეორესთვის. ასეთივე სულისკვეთებით შეიძლება გადაწყვეტილებების მიღება კაპიტალის ცირკულაციასთან დაკავშირებით, წარმოების საშუალებების საბოლოოდ განვითარებისთვის, რაზეც არის საუბარი ჩემს წიგნში „სოციალური საკითხის არსობრივი პუნქტები“. საჭიროა წარმოიქმნას სრულიად ახალი სულიერი მსოფლმხედველობა, რომელიც პირველად მისცემს შესაძლებლობას ადამიანს განჭვრიტოს სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრება თავის შინაგან სულიერ სიცოცხლეში, ასევე მისი გავლენის დონე სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრების მთელ კონფიგურაციაზე. ეს კი შესაძლებელია სულიერი ცხოვრების ავტონომიურობის პირობებში, როცა სამეურნეო ცხოვრება მასზე არანაირ ზემოქმედებას არ ახდენს. სწორედ მაშინ, როცა შინაგანად ჩაწვდები კაცობრიობის განვითარების მთელ მსვლელობას, გესმის, რომ კაცობრიობის ეს განვითარება თავად ითხოვს სოციალური ორგანიზმის სამწვერიანობის ფორმირებას.

რამდენადაც, ერთი მხრივ, თურქეთის გამო, ხოლო მეორე მხრივ პეტრე დიდის რეფორმების შედეგად, აღმოსავლეთი გამოეყო დასავლეთს, ჩვენ გვესაჭიროება ისეთი დამოუკიდებელი სულიერი ცხოვრება, რომელიც საშუალებას მოგვცემს სულიერი ცხოვრება შევიმეცნოთ ახალ ფორმაში, არა ისე, როგორც ეს ხდებოდა ძველ დროებში, როცა ადამიანი საშუალებას აძლევდა ბუნებას მიემართა თავისი თავისთვის. მაშინ სულიერ

ცხოვრებას კავშირი ჰქონდა მხოლოდ ბუნებასთან. ახლა უკვე არსებობს შესაძლებლობა მოიპოვო სულიერი ცხოვრება და ისე ჩაეწერო მის სოციუმში, რომ ის იქცევა მის მამოძრავებლად. ამგვარი სულიერი ცხოვრების წყალობით სულ უფრო მეტად დაკმაყოფილდება სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრების მოთხოვნები, რომელიც ასოციაციებში განვითარდება. ეს შეხედულებები არსებობს უშუალოდ ანთროპოსოფიულად ორიენტირებულ სულისმეცნიერებაში. სწორედ ამიტომ ასეთი სულისმეცნიერება შეიძლება, წარმოიქმნას მხოლოდ მთელი საკაცობრიო განვითარების შემეცნების საფუძველზე.

ეს არის პირველი, რასაც მიჰყავს სულის ჭეშმარიტ შემეცნებად. ხოლო საყოველთაო საუბრები სულზე, რომელიც ესოდენ პოპულარული გახდა დღეს და ძალზე გავრცელებულია ფილოსოფოსებისა და სხვა ოფიციალურ წრეებში, მომავლისთვის სრულიად გამოუსადეგარია, ვინაიდან მხოლოდ ცარიელი და აბსტრაქტულია. სულიერი სამყარო სრულიად განსხვავებულია ფიზიკურისგან. ამიტომაც არის შეუძლებელი, ფიზიკურ მსოფლმხედველობაზე დაყრდნობითა და მხოლოდ მისი აბსტრაქციებით სულიერი მსოფლმხედველობის მოპოვება, რომელიც შესაძლებელია უშუალო სულიერი კვლევის პროცესში. ცხადია, ასეთ შემთხვევაში სულიერი სამყარო წარმოჩნდება სრულიად სხვაგვარი იმასთან შედარებით, რისი წვდომაც შესაძლებელია, თუ იცნობ მხოლოდ სულიერ სამყაროს. ადამიანებს, რომელთაც სურთ, ხელსაყრელობის გამო იცოდნენ მხოლოდ ფიზიკურ სამყაროზე, შეუძლიათ დღეს ფანტასტიკა უწოდონ საუბრებს მთვარის ეპოქაზე, მზის ეპოქასა და სატურნის ეპოქაზე. როცა ისინი ისმენენ საუბრებს დედამიწის წინა განსხეულებებზე, მათ წარმოუდგენიათ, რომ საუბარია რაღაცაზე, რასაც მათთან არანაირი კავშირი არა აქვს. მათ ხომ ისეთ რამეს აუწყებენ, რაზეც არანაირი წარმოდგენა არა აქვთ. სრულიად ბუნებრივია, რომ მათ არა აქვთ ამის შესახებ წარმოდგენა, ვინაიდან არ სურთ, რაიმე იცოდნენ სულიერ სამყაროზე. როცა მათ უყვებიან სულიერ სამყაროზე, ისინი აცხადებენ: ეს ხომ არ ეთანხმება იმას, რაც უკვე ცნობილია! ამიტომ, საქმეც სწორედ ის არის, რომ იხსნება სამყაროები, რომლებიც ეწინააღმდეგება იმას, რაც უკვე ცნობილია. სწორედ ასე მსჯელობს სულისმეცნიერებაზე ფილოსოფიის პროფესორი ართურ დრეესი; ის არ

შეესაბამება იმას, რასაც იგი წარმოადგენს, როგორც თავის შეხედულებებს. ბერლინელი ფოსტმამსტერიც, როცა შენდებოდა ბერლინი-პოტსდამის რკინიგზა, ასევე ამბობდა: რა საჭიროა კიდევ რკინიგზით სიარული პოტსდამში! მე ისედაც ვაგზავნი იქ ყოველ კვირას ოთხ ცარიელ საფოსტო ეკიპაჟს. ხოლო თუ ადამიანებს სურთ, ფული ქარს გაატანონ, მათ შეუძლიათ ისინი ახლავე გადაყარონ ფანჯარაში! ბუნებრივია, რკინიგზა, – განსხვავებით საფოსტო ეკიპაჟებისგან, – სრულებითაც არ გამოიყურებოდა ისე, როგორც ეს წარმოედგინა გულუბრყვილო *ფოსტმამსტერს** XIX საუკუნის 30-იანი წლების ბერლინში. სულიერი სამყაროს აღწერაც ხომ განსხვავდება იმისგან, რითაც აქვთ თავები გამოტენილი ისეთ ადამიანებს, როგორცაა ართურ დრევისი. უბრალოდ ეს უკანასკნელი წარმოადგენს მის მსგავსთა მშვენიერ მაგალითს; მეტიც, საინტერესოა, რომ ის საუკეთესოთაგანია და არა იმიტომ, რომ ის კარგია თავისთავად, არამედ იმიტომ, რომ სხვები კიდევ უფრო უარესები არიან.

ამიტომ საჭირო იყო, თავიდან გვეჩვენებინა, რომ სულიერ სამყაროში შესვლისას ჩვენ ნამდვილად საფუძვლიანად ვდგავართ მკაცრ მეცნიერულ ნიადაგზე. სწორედ ამისკენ ისწრაფოდა, უპირველეს ყოვლისა, ჩვენი კურსი უმაღლესი სკოლისთვის ამა წლის შემოდგომაზე. მართალია, ყველაფერი მხოლოდ ჩანასახის მდგომარეობაშია, მაგრამ მინიმუმ ნაჩვენები იყო, როგორ შეუძლია სულიერის შემეცნებას გარკვეულ სფეროებში დაეყრდნოს მეცნიერულ საფუძველს და, თავის მხრივ, როგორ შეუძლია სულიერს შეიჭრას იმაში, რაც მისაწვდომია გრძნობადი შემეცნებისთვის.

ცხადია, შემეცნების მხრივ ამ სახით მოპოვებული, – რაც თავისთავად უკვე წარმოადგენს მიღწევას სასკოლო მეცნიერულ მისწრაფებებთან შედარებით, – ძალზე შორს არის სრულყოფილებისაგან, ვინაიდან ეს ჯერ მხოლოდ დასაწყისია; შეიძლებოდა გვეჩვენებინა, როგორ მიანიშნებს ფსიქოლოგია და თავად მათემატიკაც სულიერ სფეროებზე. თუმცა ეს ყველაფერი იქნებოდა ჯერ კიდევ რაღაც არასრულყოფილი და უუნარო, დახმარებოდა ჩვენს დეგრადირებულ ცივილიზაციას, თუ არ ჩაერთვებოდა რაღაც ჭეშმარიტად სტიქიური, თუკი ამ ცივილიზაციაში არ შეიჭრებოდა ნამდვილად ინტენსიური ნებელობა ასევე იმ სფეროდან, რომელსაც უწოდებენ სამეურნეო-ეკონომიკუ-

რი ცხოვრების სფეროს. აუცილებელია მოვიშორეთ დამყაყე-
ბული ადათ-წესები და ძველი ჩვევები, რათა უშუალო ცხოვრე-
ბა ავაკსოთ სულიერებით. ეს უნდა იყოს, როგორც ანთროპო-
სოფიული მოძრაობის დაგვირგვინება, პრაქტიკული ცხოვრების
განჭვრეტა სულიერი გაგების დახმარებით, რომელიც მომდინა-
რეობს სულისმცნიერებიდან და სწორედ პრაქტიკულ სამეურ-
ნეო-ეკონომიკურ ცხოვრებაში. ადამიანები ცხადად დაინახავენ,
როგორ შეიძლება წინ აღვუდგეთ დაცემას, როცა ამ სამეურ-
ნეო-ეკონომიკურ ცხოვრებაში შეაქვთ ცნობიერება იმისა, რომ
არსებითად ქმნი რაღაც მაცოცხლებელს.

საჭიროა ყოველდღიურად, ასე ვთქვათ, ხელახლა შევხედოთ
ჩვენი დეგრადირებული სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრების აღ-
მაშფოთებელი დაცემის ნიშნებს. ეს მოძველებული სამეურნეო-
ეკონომიკური ცხოვრება გაღვანიზაციას არ ექვემდებარება.
პროგრესი შესაძლებელია მხოლოდ ახალი სამეურნეო ცენტრე-
ბის შექმნით. ვინაიდან, როგორც დღეს არავის შეუძლია იამა-
ყოს ყოველდღიური მეცნიერებით, – თუმცა მხოლოდ ეს მეცნიე-
რება მიიყვანს იმ მომავალთან, რომელზეც წინასწარმეტყვე-
ლებს ოსვალდ შპენგლერი, – ასევე ვერავენ იამაყებს იმ საქმი-
ანობით, რომელიც წარმოშვა მოძველებულმა სამეურნეო-ეკონო-
მიკურმა ცხოვრებამ. არავინ უნდა იყოს ქედმაღალი იმის გამო,
რომ ის ფიზიკოსია, მათემატიკოსი, ან ბიოლოგი – ზოგადად
მიღებული თვალსაზრისით. ასევე არ ღირს ქედმაღლობა იმით,
რომ შენ ხარ კომერსანტი ან ზოგადად ინდუსტრიის წარმომად-
გენელი ძველებური გაგებით. ჩვენ დროში ხომ ყველგან გაბა-
ტონებულია მარტოოდენ ძველი. დღეს ჯერაც არსად შეიმჩნევა
ყლორტები იმისა, რასაც უნდა წარმოადგენდნენ ნამდვილი
პროფესიული ასოციაციები და გაერთიანებები. როცა განმეორე-
ბით ჩატარდება ლექციების კურსი, გოეთეანუმში ჩატარებულის
მსგავსად, ცხადი გახდება, კონკრეტულად რა უნდა გავიზიაროთ
პრაქტიკული ცხოვრებიდან, მეცნიერულ მეთოდებთან ერ-
თად. სულიერი მიმდინარეობის პროგრესი დამოკიდებულია არა
მარტო მის საკუთარ შინაარსზე, არამედ სრულიად და მთლიანად
იმაზე, რაც რეალურად ხორციელდება სწორედ ამ პრაქტი-
კული მხრიდან, ჩვენ მიერ არჩეული მიმართულებით.

გარდა ამისა, დღეს თანამედროვე კაცობრიობის განვითარე-
ბისთვის განსაკუთრებით დამახასიათებელი ნიშანია, ერთი მხრივ,

ძველი სულიერი ცხოვრების ტრადიციულ მატარებელთა აქტიურობა, რომლებიც გამობენ და სახელს უტეხენ მას, ვინც გასულიერებას ესწრაფვის მეცნიერების თანამედროვე მდგომარეობაზე დაყრდნობით. ეს ადამიანები იქცევიან სრულიად გააზრებულად, რამდენადაც არ არიან დარწმუნებულნი კაცობრიობის პროგრესულ განვითარებაში, ამიტომაც ისინი, უპირველეს ყოვლისა, დაინტერესებულნი არიან, რომ დაამუხრუჭონ მისი განვითარება. ზოგჯერ ისინი ამას ისეთი გროტესკული სახით აკეთებენ, როგორც ის ექსტრავაგანტული სწავლული, რომელიც ცოტა ხნის წინ ციურისში სხვა თემებთან ერთად ანთროპოსოფიაზეც საუბრობდა, ამასთან საუბრობდა იმდენად ღრმად და მოურიდებლად, რომ გაოცება გამოიწვია თვით საკუთარ თანამოაზრეებს შორისაც და როგორც ჩანს, შედეგად გამოუვიდა ჩვენი სულსმეცნიერების თავისებური სახის რეკლამა. ასეთია მათი მისწრაფებები და ეს ადამიანები არ გაჩერდებიან, პირიქით, კიდევ უფრო მეტად გააქტიურდებიან. ეს ყოველივე კი იძენს დისკრედიტაციის ფორმას, ანუ შეფარული ტყუილის ფორმას.

ამავე დროს დღეს თვალში საცემია ასევე ძლიერი დაპირდაპირება ჩვენს სულსმეცნიერებასთან, რომელიც მიმდინარეობს, არსებითად, ქვეცნობიერ დონეზე. ეს ძალზე სამწუხარო ფაქტია, რამდენადაც საუბარია გაუცნობიერებელ შინაგან ოპოზიციაზე, რომელსაც არ ესმის თავად თავისი თავის და მიმართულია იმის წინააღმდეგ, რაც კანონზომიერად უნდა არსებობდეს სულსმეცნიერულ მისწრაფებებში. მნიშვნელოვანია სწორედ ამ დონეზე ვისწავლოთ, ფეხდაფეხ მივყვეთ სულსმეცნიერულ მისწრაფებებს. ვინაიდან სულსმეცნიერული მისწრაფებების შეფასება მიღებული სუბიექტური სტანდარტების საფუძველზე ნიშნავს ზუსტად იმავეს, რასაც აკეთებენ პასტორები და სხვები თავის სფეროში, როცა გამობენ და ღანძღავენ სულსმეცნიერებას. ჩვენი ანთროპოსოფიული მოძრაობა ძალიან ფერხდება თავისებური სახის შინაგანი ოპოზიციის მიერ. მეტიც, შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ ამ სფეროში თვალში საცემია ის, რაც შესამჩნევი სახით არის წარმოდგენილი ზოგიერთ ბრალდებაში, რომელიც ისმის გარედან. ხშირად ამბობენ: ამ ანთროპოსოფიულ საზოგადოებაში ყველა საუბრობს ერთის მიხედვით, სინამდვილეში ასე არ არის, თითოეული ამბობს იმას, რასაც ფიქრობს და როგორც მას სურს. ამას ხომ ჩვენ უკვე არაერთხელ შევხებივართ, ასე არ არის? თუ ვინმეს

თავში რაიმე მოუვა, მას შეუძლია დაუბრკოლებლად ამტკიცოს, რომ მან ეს მოისმინა ჩემგან, თუმცა სინამდვილეში მე მას ვუბნებოდი სრულიად საპირისპიროს. ასეთია დღეს სამყაროში გამეფებული ავტორიტეტისადმი რწმენის გამოვლენა. თუმცა ჩვენთან ავტორიტეტისადმი ეს რწმენა იძენს თავისებურ ფორმას, ავტორიტეტისადმი უცნაურ რწმენას. ეს კი ხშირად იჩენდა თავს. განსაკუთრებული ზიანი მას მოაქვს, როცა იძენს ოპოზიციის ამ უცნაურ ფორმას, ოპოზიციას ხომ სინამდვილეში ყოველთვის უფრო მეტი ზიანი მოჰქონდა, ვიდრე რწმენას ავტორიტეტისადმი, ამიტომაც რწმენა ავტორიტეტებისადმი ბევრად უფრო იოლია მიუტევო; კიდევ უფრო უარესი იქნებოდა, თუ პრაქტიკული ცხოვრების სფეროში გავრცელდებოდა სწორედ ის, რასაც მე აქ ვუწოდებ შინაგანი ოპოზიციის. ვინაიდან, მაშინ ანთროპოსოფიული მისწრაფებების მოწინააღმდეგეები აუცილებლად იტყოდნენ: დიას, ეს ერთი ფანტასტიკური სექტანტური მოძრაობაა, ამავე დროს ძალზე არაპრაქტიკულიც. ბუნებრივია, ის ვერც გახდება პრაქტიკული, სანამ მას პრაქტიკოსები არ მოჰკიდებენ ხელს, სწორედ ისე, როგორც მკერავი ვერ შეძლებს ვერაფრის შეკერვას, თუ მას არა აქვს ნემსები.

მე მინდოდა, ამ ყველაფრით მხოლოდ მიმეთითებინა იმაზე, რა არ უნდა გამოგვრჩეს ჩვენ მხედველობიდან. ეს სრულებითაც არ წარმოადგენს კრიტიკას და საერთოდ არ უკავშირდება იმას, რაც უკვე დაიღეჭა – მე მივუთითებ რაღაცაზე, რაც აუცილებელია მომავლისთვის. ცხადია, ნებისმიერ შემთხვევაში მე არ მომიწევდა ამ შენიშვნების გაკეთება, რომ არ ვხედავდე ჩვენს თავს ზემოთ თავმოყრილ სხვადასხვაგვარი კვამლის ბოლქვებს. აქ მე მივაპყრობ თქვენს ყურადღებას იმ ერთადერთს, რაც შეიძლება იყოს სტიმული ნამდვილი ყოველმხრივი განვითარებისთვის, – თანამშრომლობისთვის, რომელიც გაურბის მოძველებული პრაქტიციზმის უკიდურესობებს და კეთილისმყოფლის ნიღბით ანთროპოსოფიისადმი შინაგან მტრობას. ამდენად, მე თქვენს ყურადღებას მივაპყრობ არა იმაზე, რაც უკვე განხორციელდა ცხოვრებაში, არამედ იმაზე, რაც აუცილებელია მომავლისთვის. ამის თაობაზე მსჯელობა უკვე ახლავე საჭიროა.

დღეს მე დაგეგმაყოფილდები ამ შენიშვნებით. შემდეგში ჩვენ ამ შენიშვნებს, რომელთაც თქვენ კიდევ მოისმენთ, ხვალ და ზეგ დავაკავშირებთ თავდაპირველი შესავლის თემასთან – ქრისტეს განცდა XX საუკუნეში.

იმის გაგებამ, რასაც შეიძლება ეწოდოს ქრისტეს ხელახალი გამოცხადება, თავისი ჯეროვანი ადგილი რომ დაიკავოს ადამიანთა სამშენებლებში, აუცილებელია წინასწარ გავიაზროთ ქრისტეს იდეის ევოლუცია, ქრისტეზე წარმოდგენის ევოლუცია კაცობრიობის ისტორიის მსვლელობის დროს. გავიხსენოთ, რომ კაცობრიობის განვითარება ეფუძნებოდა იმ მშენებურ წყობას, რომელსაც ჩვენ ხშირად ვუწოდებდით თავისებური სახის ინსტინქტურ ჭკვრეტას, ანდა ბუნდოვან, სიზმრისეულ ნათელხილვას. კაცობრიობის განვითარების ამა თუ იმ ეპოქისკენ მიბრუნებით ჩვენ მათ ვახასიათებდით, შესაბამის ეპოქაში განსაზღვრული მშენებური წყობის ჩამატებით.

ჩვენ ასევე გვმართებს გავიხსენოთ, რომ კაცობრიობის უძველესი ნათელმხილველური მდგომარეობის მნიშვნელოვანი ნარჩენები გოლგოთის მისტერიის დროს ჯერ კიდევ არსებობდა. უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა გოლგოთის მისტერიის აღქმა, როგორც განსაზღვრული ფაქტის, მაგრამ – თავისებური ფაქტის, ვინაიდან მისი არსის წვდომა შეუძლებელია ინტელექტით, რომელიც XV საუკუნიდან ფონს უქმნის ამჟამინდელი ცივილიზაციის ადამიანთა მშენებურ წყობას, თუმცა ეს მოვლენა ჩაისახა ჯერ კიდევ ბერძნულ ეპოქაში და რომის დროს. ამიტომ შეიძლება ითქვას: ბერძნული ისტორიის მიმდინარეობისას, რომის ისტორიის მიმდინარეობისას და ასევე გოლგოთის მისტერიის აღსრულებისას დედამიწაზე, უამრავ ადამიანს ჯერ კიდევ ჰქონდა უძველესი ნათელხილვის საგრძნობი ნარჩენები. ამ ადამიანებმა ეს ნარჩენები უკვე დაკარგეს და დადგნენ ინტელექტუალური განვითარების სათავეებთან. ეს განსაკუთრებით საგრძნობი იყო რომაელებთან. აი, რატომ შეიძლება ითქვას, რომ გოლგოთის მისტერია თავისი არსითა და თავისი რეალობით შეეძლოთ აღექვათ მხოლოდ მათ, ვინც ჯერ კიდევ ფლობდა ძველი ნათელხილვის ნაშთებს. ვისაც ეს არ ჰქონდა, მათ შეეძლოთ გოლგოთის მისტერიის მხოლოდ აღწერა სიმბოლური მნიშვნელობის დატვირთვით. ასეთი ინსტინქტური ნათელხილვა იყო უძველესი აღმოსავლეთის მოსახლეობის თავისებურება და სწორედ აღმოსავლეთის ხალხებში შემორჩა ძველი ნათელხილ-

ვის ნაშთები. ბოლოს და ბოლოს, თავად ქრისტე იესო დადიოდა დედამიწაზე აღმოსავლეთის ხალხებს შორის. ასე რომ, თავდაპირველად გოლგოთის მისტერიას სწვდებოდნენ ძველი აღმოსავლური სიბრძნის ნარჩენების საფუძველზე. ხოლო როცა გოლგოთის მისტერია გავრცელდა დასავლეთში, ბერძნებთან და რომაელებთან, ბევრ მათგანს შეეძლო გადმოელო ის, რასაც მათ ეუბნებოდნენ ადამიანები, რომელთა გაგებაც დედამიწაზე მომხდარის თაობაზე ჯერ კიდევ ეფუძნებოდა უძველესი ნათელხილვის ნაშთებს. რამდენადაც იმ დროებში ჯერ კიდევ შესაძლებელი იყო ფაქტების ჭვრეტა მშვენიერი თვალებით, პავლეს, – იმ განსაკუთრებული მდგომარეობის წყალობით, რომელიც მას მოწიფულ ასაკში გაეხსნა პირველად გასხვიოსნებული ნათელხილვით, – შეეძლო დარწმუნებულიყო გოლგოთის მისტერიის ჭეშმარიტებაში, მის სინამდვილეში. და ყველაფერი, რაც პავლეს შეეძლო ეთქვა თავისი გამოცდილებით გოლგოთის მისტერიასთან დაკავშირებით უძველესი აღმოსავლური სიბრძნის საფუძველზე, რომელმაც შეინარჩუნა უძველესი ნათელხილვის ნაშთები, მოგვიანებით შეიძლებოდა აღქმულიყო, როგორც ხარება და შეიძლებოდა შეემოსათ ჩანასახოვანი ინტელექტის ფორმით; მაგრამ თავდაპირველად გოლგოთის მისტერიის განჭვრეტა ინტელექტის დახმარებით შეუძლებელი იყო. მიღებულია, გნოსტიკური ეწოდოს იმ თავისებურ ფორმას, რომლითაც ადამიანები, რომლებიც თავის თავში ინარჩუნებდნენ უძველესი ნათელხილვის ნაშთებს, გოლგოთის მისტერიის გაგებას მიეახლებოდნენ. შეიძლება ითქვას, რომ ფორმა, რომლითაც საუბრობდნენ გოლგოთის მისტერიაზე, უკავშირდება უძველესი ნათელხილვის ნარჩენებს, – და ეს არის სწორედ ქრისტიანული გნოზისი. ფორმა, რომლითაც გოლგოთის მისტერია შემოვიდა გარემომცველ სამყაროში, ჩემ მიერ აღწერილია წიგნში: „ქრისტიანობა, როგორც მისტიკური ფაქტი და უძველესი მისტერიები“. ასე რომ, გოლგოთის მისტერიის თავდაპირველმა გაგებამ მოაღწია ძველი ნათელხილვის ამ ნაშთების მეშვეობით, ძველი აღმოსავლური ინსტინქტური ჭვრეტის მეშვეობით. შეიძლება ითქვას, რომ ძველი აღმოსავლური ინსტინქტური ჭვრეტა ადამიანებს ახასიათებდათ თვით გოლგოთის მისტერიის ეპოქამდე. აი, რატომ იყო მისი ნამდვილი წვდომა მაშინ რეალური. შემდეგ კი შემოიჭრა ინტელექტი და გოლგოთის მისტერიის გაგება უკ-

ვე შეუძლებელი გახდა. გოლგოთის მისტერია ინტელექტის აყვავების ეპოქაში რომ მომხდარიყო, ის ბუნებრივია, კაცობრიობაზე შთაბეჭდილებას ვერ მოახდენდა.

ამდენად, უწყება გოლგოთის მისტერიაზე გადმოცემული იყო ძველი ნათელმხილველების წერილებში, და, არსებითად, სახარებები სხვა არაფერია, თუ არა ნათელმხილვის მეშვეობით მოპოვებული უწყება გოლგოთის მისტერიაზე; თქვენ იცით, ეს ასევე გადმოცემულია ჩემს წიგნში „ქრისტიანობა, როგორც მისტიკური ფაქტი“. მაგრამ შემდეგ კაცობრიობა დაფარა იმ ტალღამ, რომელსაც, როგორც უკვე ითქვა, თავისი სათავე ჰქონდა ჯერ კიდევ ძველ საბერძნეთში, თუმცა ძირითადად მომდინარეობდა ძველი რომიდან, რომელმაც მოამზადა ინტელექტუალიზმი, ვინაიდან ის ატარებდა მას თავის თავში. შედეგად ჩამოყალიბდა და გავრცელდა იურიდიულ-დიალექტიკური აზროვნება, რომელმაც, თავის მხრივ, მიიყვანა სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ აზროვნებამდე. იურიდიულ-დიალექტიკური აზროვნება სამხრეთის ქვეყნებიდან შეიჭრა იმ მხარეებში, სადაც ჯერ კიდევ ყვაოდა, როგორც მე გუშინ გითხარით, ნატურალური მეურნეობა. წარმოიქმნა შუა ევროპული ცივილიზაცია, რომელიც იკვებებოდა რომით და თავიდან ვითარდებოდა უშუალოდ ინტელექტუალიზმის ნიშნით, მაშასადამე, იქ ადამიანური სამშვინველების განვითარებაც აღინიშნა იურიდიულ-დიალექტიკური ელემენტებით. იმ მოვლენებში, რომლებიც მაშინ მიმდინარეობდა, ადამიანებს უკვე აღარ შეეძლოთ გოლგოთის მისტერიის განხილვა ძველი სულიერების საფუძველზე, ისინი ტრადიციის მიხედვით აღიქვამდნენ მხოლოდ საკუთრივ უწყებას სიკეთეზე, ამასთან იმ ფორმით, რომელიც შეესაბამებოდა მათ მშვინვიერ წყობას. ხარება სულ უფრო იმოსებოდა დიალექტიკით, რასაც ხელს უწყობდა რომაული საწყისი. იმისგან, რასაც წარმოადგენდა ქრისტიანული გნოზისი, რომელიც ჯერ კიდევ დამოკიდებული იყო ჭკერეტაზე, გამომუშავდა წმინდა დიალექტიკური თეოლოგია და სწორედ ამ დროს, – პროცესები კი პარალელურად მიდიოდა, – წარმოიქმნა ერთიანი *ევროპული იმპერია*, რომელიც მოგვიანებით ცალ-ცალკე დაიშალა ევროპულ სახელმწიფოებად. თავდაპირველად გაერთიანებული ევროპული იმპერია წარმოადგენდა, არსებითად, ეკლესიურ სამეფოს, რომელიც გაჟღერებული იყო რომაული იურიდიული ფორმებით და დანერგილი

სამყაროში, საზოგადოებაში. გარეგნული სახით ხორციელდებოდა უამრავი ისტორიული მოვლენა, რომელიც ახდენდა იმის ილუსტრირებას, როგორ ვრცელდებოდა ევროპაში ეს იურიდიულ-დიალექტიკური, პოლიტიკური აზროვნება, რომლითაც იყო შემოსილი ძველი აღმოსავლური ჭვრეტა.

მაგალითად, *კარლოს დიდი* იყო რომის პაპის ვასალი. თავისი სამეფო წოდება მან მიიღო პაპისგან. როდესაც სწავლობ კარლოს დიდის ექსპანსიურ პოლიტიკას, აღმოაჩენ, რომ ის არა მარტო აფართოებდა თავის იმპერიას, არამედ დაპყრობილ ტერიტორიებზე ახდენდა და აძლიერებდა საეკლესიო-თეოლოგიურ გავლენას. არსებითად, ხდებოდა თავისებური სახის თეოკრატიული იმპერიის გაფართოება, ამასთან ის ყველგან განმსჭვალული იყო იურიდიულ-დიალექტიკური ფორმით. სასულიერო პირები იყვნენ ჩინოვნიკები, სახელმწიფო მოსამსახურეები, ერთ პიროვნებაში გაერთიანებული პოლიტიკური და საეკლესიო ელემენტებით. ძველი, ჭვრეტაზე დაფუძნებული სულიერი ცხოვრება მთლიანად უკან დარჩა, ხოლო 869 წელს სული საერთოდ გაუქმებული იქნა, რაზეც ჩვენ უკვე არაერთხელ ვისაუბრეთ; შესაბამისად, ეს სულიერი ცხოვრება გარდაიქმნა პოლიტიკურ საეკლესიო იმპერიად, რომელმაც მოიცვა ევროპის ტერიტორიის უდიდესი ნაწილი.

ისტორიიდან, ასევე, აქ წარმოდგენილი სულისმეცნიერული თვალსაზრისიდან, თქვენ იცით, როგორ მიმდინარეობდა რომის კათოლიკური ეკლესიის ეს განუწყვეტელი ომი იმ ქვეყნებთან, რომლებსაც ამა თუ იმ დოზით სურდათ მისი გავლენისგან გათავისუფლება, – ეს ბატალიები ხომ, არსებითად, წარმოადგენს შუა საუკუნეების ისტორიის მნიშვნელოვან ნაწილს. მაგრამ გემართებს ყურადღების გამახვილება უზარმაზარ განსხვავებაზე ამ შუასაუკუნეობრივი წარმონაქმნის, ასევე მისი დაშლის შემდეგ წარმოქმნილი სახელმწიფოების სოციალურ სტრუქტურასა და ძველი აღმოსავლეთის სოციალურ სტრუქტურას შორის, რომელიც მთლიანად გასულიერებული და განაყოფიერებულია უძველესი ინსტინქტური ჭვრეტით.

მაინც საიდან მოვიდა ამ ძველი აღმოსავლური ჭვრეტის შინაარსი? ის მოვიდა, ამას სხვაგვარად ვერ იტყვი, თანდაყოლილი არსებობიდან (*Angeborensein*); ვინაიდან მისტერიათა ბრძენნი მოწაფეებს ეძებდნენ იმათ შორის, ვინც ფლობდა თანდაყოლილ

უნარებს, ამ ინსტიქტურ ჭვრეტამდე მისასვლელად. ადამიანთა უზარმაზარი მასიდან არჩევდნენ მათ, რომელთა სისხლშიც ჩადებული იყო ამგვარი ჭვრეტის უნარი. ამდენად, ბრძენნი აცნობიერებდნენ, რომ ბავშვს, რომელიც ამ ფიზიკურ სამყაროში მოდის სულიერი სამყაროდან, თან მოაქვს სულიერ სამყაროში განცდილის ნარჩენი. მე ვსაუბრობ იმ დროებზე, როცა ახლოვდებოდა გოლგოთის მისტერია და მის შემდგომ უახლეს პერიოდზე. ერთ ბავშვს თან მოჰქონდა მეტი, მეორეს – ნაკლები. შეიძლება ითქვას, რომ სისხლთან ერთად მოდიოდა სულიერ სამყაროებში განცდილის გამოძახილი. ისინი, ვისაც დაბადებამდელი, ან, თუ გნებავთ, ჩასახვამდელი განცდების შესახებ ინსტიქტური მოგონება ყველაზე მეტად ჰქონდათ შენარჩუნებული, იყვნენ სწორედ მისტერიათა ყველაზე შესაფერისი მოწაფეები. მათ შეეძლოთ წვდომა და ჭვრეტა; სხვა სიტყვებით, ისინი მოპოვებული ჭვრეტის მეშვეობით აცნობიერებდნენ ღმერთების ზრახვებს ადამიანთან მიმართებით, ვინაიდან მათ ეს ჯერ კიდევ დაბადებამდე განიცადეს და მიწიერ ცხოვრებაში ატარებდნენ ამ განცდების შესახებ მოგონებას. ასეთ ადამიანებს ეძებდნენ მისტერიათა ბრძენნი, ქურუმები, რომ სოციუმში ჩაერთოთ ისინი, ვისაც შეეძლო ფიზიკურ სამყაროსთან მიმართებით სულიერი სამყაროს განზრახვებზე მოწმობა. სწორედ ასეთი ადამიანები საუბრობდნენ პირველად გოლგოთის მისტერიაზე. შეიძლება ითქვას, რომ ადამიანის ჩართვა სოციალურ ცხოვრებაში ეფუძნებოდა სხვა პრინციპებს, ვიდრე ჩვენს დროში არსებობს. ეს ხდებოდა თითქოსდა თავად ღმერთების ნებით და ეს ნება ადამიანებს ეხსენებოდათ მისტერიებში.

შუა საუკუნეებში შეწყდა ადამიანის თანდაყოლილი თვისებების გავლენა, რომელიც დაკავშირებული იყო მის სისხლთან და მის მიერ დაბადების მეშვეობით მოტანილი იყო სულიერი სამყაროდან ფიზიკურ სამყაროში, ამავე დროს დაიკარგა შესაბამისი ინსტიქტური მოგონებებიც. რაზეა ახლა დამოკიდებული სოციალური სტრუქტურები? რა შეიძლება იქცეს სოციალური სტრუქტურების საფუძვლად იურიდიულ-დიალექტიკურ ეპოქაში? საფუძველში შეიძლება ჩადებულიყო მხოლოდ ავტორიტეტი. ავტორიტეტი, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, თვითონ რომის პაპმა მიითვისა და რომელმაც დაიკავა ადრინდელი ადგილი, როცა მისტერიათა უძველესი ბრძენნი იმეცნებ-

დნენ თავიანთ მიერ ჭვრეტის შედეგად სულიერი სამყაროდან მოტანილს. უძველეს დროში სამყაროს სოციალურ მოწყობასთან დაკავშირებითაც გადაწყვეტილებებს იღებდნენ სულიერი სამყაროდან მოპოვებული ცოდნის საფუძველზე. შუა საუკუნეებში კი გადაწყვეტილებებს იღებდნენ მხოლოდ იმის წყალობით, რომ გარკვეულ ადამიანებს, – რომის პაპსა და მასზე დამოკიდებულ ზოგიერთ მმართველს, მეფეებს და სხვა თავადებს, – მიაწერდნენ მიწიერ ავტორიტეტს წმინდა იურიდიულ საფუძველზე, ფორმალური კანონის საფუძველზე. ადამიანებმა დაიწყეს მბრძანებლობა იქ, სადაც ადრე მბრძანებლობდნენ ღმერთები. მბრძანებლობის უფლებას კი უკვე ღებულობდნენ მხოლოდ და მხოლოდ გარეგნულ საფუძველზე.

ასე წარმოიქმნა შუასაუკუნეობრივი პრინციპი ავტორიტეტისა, და, შეიძლება ითქვას, რომ ის გაგრძელდა გოლგოთის მისტერიის აღქმაზეც, რომელსაც იგებდნენ, როგორც მხოლოდ ხარებას, შეტყობინებას. უკეთეს შემთხვევაში ის, შეიძლებოდა შეემოსათ სიმბოლურ ფორმებში, მაგრამ ესეც მხოლოდ, როგორც სურათი. ერთი ასეთი სიმბოლო იყო წმინდა საიდუმლო სერობა, ეს იყო ყველაფერი, რაც შეეძლო განეცადა ქრისტიანს ეკლესიაში. თავისი ფორმით საიდუმლო სერობა მისთვის განასახიერებდა ქრისტეს ძალის გამოვლენას ფიზიკურ სამყაროში. მორწმუნეთა თვალში თავად შესაძლებლობა, ქრისტეს ძალა გადმოღვრილიყო ფიზიკურ სამყაროში, უკავშირდებოდა ავტორიტეტს, რომელსაც ასევე ჰქონდა ეკლესიის კურთხევა.

ასე მხარდ იურიდიულ-დიალექტიკურ-რომაულ ელემენტს ჰქონდა თავისი საპირისპირო მხარე. მისი ავტორიტეტულობა ადამიანებში მუდმივად იწვევდა პროტესტს. ვინაიდან, როცა ყველაფერი ეფუძნება ავტორიტეტს, როგორც ეს იყო შუა საუკუნეებში, ადამიანებში იღვიძებს ის, რაც გარდაუვალად გამოვლინდება მომავალში: შინაგანი პროტესტი ავტორიტეტისადმი. და ეს შინაგანი პროტესტი გამოვლინდა სხვადასხვა ისტორიულ მოვლენაში ისეთი მოღვაწეების წყალობით, როგორცაა *ვიკლიფი**, *პუსი** და სხვები, რომლებიც წინ აღუდგნენ წმინდა ავტორიტეტულ პრინციპს და სურდათ ქრისტეს შემეცნება თავისი თავის შიგნით, თუმცა ამის დრო ჯერ არ იყო დამდგარი. ასე რომ, მაშინ ადამიანი, არსებითად, მხოლოდ თავს იტყუებდა იმის ვარა-

უდით, რომ შესაძლებლად მიეჩნია ქრისტეს უშუალოდ წვდომა საკუთარი თავის შიგნით.

ისინი, ვინც შუა საუკუნეების პერიოდში გვხვდებოდნენ, როგორც მისტიკოსები, ასევე საუბრობდნენ ქრისტეზე, მაგრამ მათთვის ჯერ კიდევ მისაწვდომი იყო ქრისტეს ნამდვილი განცდა. ავტორიტეტისადმი აღშფოთება კი იზრდებოდა. ამ აღშფოთების ზრდის პიკზე ძლიერდებოდა სურვილი, კიდევ უფრო განემტკიცებინათ ეს ავტორიტეტი. ძალის გამოყენების პრინციპი ავტორიტეტის გაძლიერებისთვის, – რათა გაეკონტროლებინათ გოლგოთის მისტერიიდან მომდინარე და აეგოთ ყველაფერი ავტორიტეტზე, რომ თავად გოლგოთის მისტერიაც სამარადისოდ განემტკიცებინათ უშუალოდ ავტორიტეტით, – აი, ეს არის სწორედ იეზუიტისში. იეზუიტისში უკვე აღარ არის ქრისტე. ამ რეაქციული ორდენის წევრები თავის თავში ატარებდნენ სრულ უარყოფას იმისა, რაც არის ქრისტეს თავდაპირველი ქრისტიანული წვდომა. ის ხორციელდებოდა გნოზისში სწორედ აღმოსავლური ნათელხილვის ნაშთების მეშვეობით. იეზუიტისში კი თავის თავში შეიწოვა მხოლოდ ინტელექტუალურ-დიალექტიკური საწყისი და უკუაგლო ქრისტეს პრინციპი. მან არ გამოიმუშავა არანაირი ქრისტოლოგია – მან შექმნა მებრძოლი სწავლება იესოს დასაცავად, იესოლოგია. იესოს უნდა შეხედოთ, როგორც არსებას, რომელიც აღემატება ნებისმიერ ადამიანურ შესაძლებლობას, ხოლო იეზუიტური მიდგომა გოლგოთის მისტერიისადმი ეფუძნებოდა მარტოოდენ ეკლესიის ავტორიტეტს.

ასე მზადდებოდა ის, რაც მოგვიანებით დადგა და ამ პროცესის კულმინაციას ჩვენ ვხედავთ XIX საუკუნეში ადამიანთა განცდებში, როცა ქრისტეს იმპულსი როგორც სპირიტუალური, სულიერი საწყისი მთლიანად დაიკარგა, როცა თეოლოგია, თუ მას სურდა ყოფილიყო თანამედროვე, საუბრობდა მხოლოდ ადამიან იესოზე. ამ გზაზე საჭირო იყო უამრავი დაბრკოლების მოცილება. ავიღოთ ის ფაქტი, რომ გოლგოთის მისტერიაზე უწყებათა შინაარსი, როცა რომაულ პრინციპს ისინი გადაჰყავდა წმინდა იურიდიულ დიალექტიკაში, იმოსებოდა გარეგნული სიმბოლიკით, რომელიც ექვემდებარებოდა ავტორიტეტულ განმარტებებს და ამიტომაც არ შეიძლებოდა ეს უწყებები გადაეცათ მორწმუნეებისთვის უშუალოდ. ამით აიხსნება რომის ეკლესიის მორწმუნეთათვის ბიბლიის წაკითხვის აკრძალვა. ერთ-ერთი უმ-

თავრესი საეკლესიო დადგენილება თვით გვიანდელ შუა საუკუნეებამდე მორწმუნეებისთვის კრძალავდა ბიბლიის კითხვას. არაფერი ისე არ აშინებდა პასტორებს კათოლიციზმის მოწინავე წრეებში, როგორც სახარების გავრცელება მორწმუნეთა ფართო მასებს შორის, ვინაიდან სახარება წარმოიშვა სამშინველის სრულიად სხვა წყობიდან და სამშინველის გაგება შესაძლებელია მხოლოდ სამშინველის გარკვეული სპირიტუალური წყობის არსებობის შემთხვევაში. დიალექტიკური მშინველი განწყობით შეუძლებელია სახარებასთან მიახლოება. ამიტომაც იმ დროებში, როცა მზადდებოდა ინტელექტუალიზმი და დიალექტიკის ბატონობა, არ შეიძლებოდა დაეშვათ ფართო მასებში სახარების შედწევა. ეკლესია სასტიკად ებრძოდა მორწმუნეებს შორის სახარების კითხვას. ის უბოროტეს ერეტიკოსებად მიიჩნედა მათ, ვინც უარყოფდა სახარების კითხვის აკრძალვას, – მაგ, ვალდენსებს ან ალბიგოელებს, რომლებიც აცხადებდნენ, რომ სახარებების კითხვით ადამიანი თავისთავად უფრო გაიგებს გოლგოთის მისტერიას. ამას კი უკვე მიჰყავდა ეკლესიის როლის უარყოფისკენ და ეკლესიამ კარგად იცოდა: სახარებების დამოუკიდებელი კითხვა შეუთავსებელია მის დოგმატურ მიდგომასთან გოლგოთის მისტერიაზე, რამდენადაც თავისი ჭეშმარიტი სახით ოთხი სახარება ეწინააღმდეგება ერთმანეთს. თუ მორწმუნეთა ფართო მასებს მისცემენ საშუალებას, დამოუკიდებლად წაიკითხონ სახარება, მაშინ ისინი მიიღებენ რაღაც სხვას, როგორც წინააღმდეგობრივ აღწერას, რადგან ინტელექტუალიზმის ჩასახვის ეპოქაში შეუძლებელია მისი გაგება სხვაგვარად, ვიდრე ნებისმიერი სხვა მოვლენის, რომელიც ფიზიკურ პლანზე ხდება. დიახ, იოლი არ იქნება იმის გაგება, რომ რაიმე მოვლენა, რომელსაც ადგილი აქვს ფიზიკურ პლანზე, შეიძლება აღიწეროს ერთმანეთის საწინააღმდეგო ოთხ ვარიანტში. მაგრამ თუ საუბარია მოვლენებზე, რომელთა წვდომაც გემართებს უზენაესი შემეცნებითი ძალების მეშვეობით, მაშინ მას უნდა მიუვდგეთ ამა თუ იმ კუთხით, ვინაიდან მისი განხილვა საჭიროა სხვადასხვა მხრიდან. მე არაერთხელ მითქვამს, რომ აქ უპრიანია ანალოგი სიზმრებთან; სხვადასხვა ადამიანს სიზმრის შინაარსი შეიძლება ჰქონდეს ერთი და იგივე, ანუ სამშინველის სიღრმეში შეიძლება ხდებოდეს ერთნაირი პროცესი, თავად სიზმრის სურათ-ხატები კი ძალზე განსხვავდებოდეს ერ-

თმანეთისგან. ამიტომ წინააღმდეგობებს სახარებებში არანაირი მნიშვნელობა არ ექნება იმისთვის, ვინც გოლგოთის მისტერიას სპირიტუალურად უდგება. მაგრამ სწორედ შუა საუკუნეების დასაწყისში ადამიანებს ჯერ არ ჰქონდათ ასეთი შესაძლებლობა, ისინი ყველაფერს აღიქვამდნენ დიალექტიკის ნიშნით და ეს ეხებოდა მოსახლეობის თვით ყველაზე დაბალ ფენებსაც. დიალექტიკისთვის კი მიუღებელი იყო ოთხჯერადი წინააღმდეგობრივი მოწმობა გოლგოთის მისტერიაზე. ხოლო, როცა საეკლესიო აკრძალვას ყავლი გაუვიდა, პროტესტანტიზმის წარმოქმნით ევროპულ ცხოვრებაში წარმოიქმნა სწორედ ის უთანხმოება, რომელმაც შემდეგ მიიყვანა XIX საუკუნის თანამედროვე თეოლოგიამდე, ამან მთლიანად გააქარწყლა სახარებების ყველა წინააღმდეგობა. შედეგად სახარებებისგან დარჩა მხოლოდ გაშიშვლებული ჩონჩხი. მაგრამ ეს საცოდავი ნარჩენიც კი საბაბს აძლევდა *საკმაოდ ცნობილ შმიედელს** მოექებნა ისეთი ადგილები, რომელიც ღირსებას არ მატებს სახარებებს, მოექებნა რაიმე შეუსაბამობა, ამასთან სწორედ ისეთი ადგილები მიიჩნეოდა კიდევ მათ მიერ ნამდვილად, ხოლო ყველა დანარჩენი საეჭვოდ იყო მიჩნეული. სწორედ ასე წარმოიქმნა იესოს ბიოგრაფიები, დაწერილი თეოლოგების მიერ XIX საუკუნის დასასრულს და XX საუკუნის დასაწყისში, რომლებიც ესწრაფოდნენ აღეწერათ მხოლოდ ადამიანი იესო და ამავე დროს სჯეროდათ, რომ ჯერ კიდევ რჩებოდნენ ქრისტიანობის წიაღში. ქრისტიანობის წიაღში დარჩენა ინტელექტუალურ-დიალექტიკურ ეპოქაში შეიძლებოდა მხოლოდ სახარებების დამოუკიდებლად კითხვის აკრძალვით მრევლში. იურიდიულ-დიალექტიკურმა ეპოქამ შეძლო მხოლოდ ერთი რამ, მან საბოლოოდ მოახდინა მთლიანად ქრისტეს გამორიცხვა.

თანამედროვე კაცობრიობა ვითარდება უშუალოდ ასეთი სიცრუის ატმოსფეროში. ეს ახალი კაცობრიობა ვერც ხვდება, რომ ცხოვრობს სწორედ ავტორიტეტის პრინციპის ზეწოლის ქვეშ, ამასთან ამ ფაქტს მუდმივად უარყოფენ. შეუძლებელია, მოინახოს ავტორიტეტისადმი ამ რწმენის უფრო ძლიერი მოწმობა, ვიდრე ფაქტი იმის აღიარებისა, რომ თანამედროვე ოფიციალური მეცნიერება არის ყველა მოვლენის საზომი. მიაქციეთ ყურადღება, როგორი კმაყოფილებით ხვდებიან ადამიანები ნებისმიერ ცნობას იმაზე, რომ რაღაცა „მეცნიერულად დადგენი-

ლია“. ამ მეცნიერულად დადგენილზე მათ მხოლოდ ის იცინა, რომ საუბარია რომელიმე ადამიანის გამონათქვამზე, ვინც დაამთავრა გიმნაზია, გაიარა სწავლების კურსი უნივერსიტეტში და გახდა პრივატ-დოცენტი ან უნივერსიტეტის პროფესორი, ანუ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ – გაიარა ავტორიტეტული ინსტანცია, როგორც ეს ახლა ფართოდ არის გავრცელებული. და ყველაფერი, რაც შეიშუშავს ასეთმა პრივატ-დოცენტებმა და პროფესორებმა, თითქოსდა არის სწორედ ურყევი სამეცნიერო ჭეშმარიტება. შეეცადეთ დააკვირდეთ, რა სახით ადგენენ ადამიანები ჩვენს დროში თავისთვის, რომ საქმე აქვთ ურყევი, მყარ მეცნიერულობასთან. საბოლოოდ ესეც მხოლოდ თვითმობტყუებაა და შეცდომა, ყველაფერი ეფუძნება მხოლოდ ერთ რამეს, ავტორიტეტის პრინციპს, ავტორიტეტისადმი უსაზღვრო რწმენას. ავტორიტეტისადმი ამ რწმენამ შეცვალა სოციალურ სტრუქტურებზე ზემოქმედების ადრინდელი მეთოდი, რომელიც აღმოსავლური წარმომავლობისაა.

საჭიროა ჩავწვდეთ, გარკვეული წრეები, რომლებმაც მთლიანად დაკარგეს გოლგოთის მისტერიის გაგების უნარი და შეცვალეს იგი იმით, რაც ტრადიციულად მხოლოდ ავტორიტეტის დახმარებით ნარჩუნდება, როგორი სიძულვილით დაესხნენ თავს იდეას, რომ ფართო მასები გაცნობოდნენ სახარებებს; საჭიროა გავიგოთ ის შფოთი და გააფთრება, რომელიც მუდმივად იზრდებოდა და საბოლოოდ მივიდა მთელი სისტემის გამომშუშავებამდე, იეზუიტობამდე, ხოლო ამ სიძულვილის საგანი იყო გნოზისი. თვით ჩვენს დროშიც ჩვენ მუდმივად ვხედავთ, როგორ ფეთქდებიან თეოლოგები სიშმაგისაგან, როცა საუბარი იწყება გნოზისზე! ჩვენ გვმართებს ამ მოვლენებს შევხედოთ ევროპული კაცობრიობის ისტორიული განვითარების თვალსაზრისით. საჭიროა, მაგ., გავიგოთ უნივერსიტეტების განვითარება. როგორ ვითარდებოდნენ ეს უნივერსიტეტები? XI-XIV საუკუნეების ისტორიის განხილვისას, დაინახავთ: უნივერსიტეტები – ეკლესიის წარმონაშობია. სამონასტრო სკოლები გადაიქცა უნივერსიტეტებად. სწავლის მთელი პროცესი მიმდინარეობდა უშუალოდ რომის დირექტივებით, უნდა ერწმუნათ მხოლოდ ის, რაც მოწონებული იყო რომის მიერ. მაგრამ დროთა განმავლობაში ეს წარმოდგენაც თანდათანობით ქრებოდა. თუმცა დარჩა თავად იდეა იმის აუცილებლობაზე, რომ გარ-

კვეული ინსტანციიდან მიეღოთ მოწონება და თანხმობა აბსოლუტურად ყველაფერზე. ამდენად, ავტორიტეტის პრინციპი შენარჩუნდა თვით იმათ შორის, ვისაც უკვე აღარ სჯეროდა რომის ავტორიტეტის. რომის ავტორიტეტისადმი პიროვნული რწმენის არარსებობის მიუხედავად, ავტორიტეტის პრინციპი კვლავაც მსჭვალავს საუნივერსიტეტო ცხოვრების სტრუქტურას და მისი მონაწილეების მშვიდვიერ წყობას. მსგავსი მშვიდვიერი წყობა არსებობს პროტესტანტულ ქვეყნებშიც. კათოლიკური ეკლესია იბრძვის უშუალოდ თავისი ავტორიტეტისთვის, ყველანაირი სულიერის უარყოფით, იმ ყველაფრის დაგმობით, რაც სცდება იურიდიულ-დიალექტიკური აზროვნების სახის ფარგლებს და რაც მოქმედებს ავტორიტეტის სოციალური პრინციპის მიუხედავად. საჭიროა მხოლოდ შევაფასოთ, რამდენად ღრმად არის განფესვილი წარსულში იმ ადამიანთა მშვიდვიერი წყობა, რომლებიც ცხოვრობენ თანამედროვე ცივილიზაციის ეპოქაში. შედეგად, მათ უმრავლესობას არ გააჩნია საკუთარი პოზიცია ჭეშმარიტების მიმართ და ამან საბოლოოდ მიიყვანა საფუძვლების იმ უდიდეს რყევამდე, იმ შემაშფოთებელ ქოსამდე, რომლის შიგნითაც ჩვენ ახლა ვცხოვრობთ.

ამავდროულად ჩვენ ვცხოვრობთ ახალი ხედვის, ახალი ჭვრეტის მომზადების ეპოქაში და სულისმეცნიერების ამოცანაა სწორედ ადამიანების მომზადება მსგავსი ხედვის მოპოვებისთვის. საუბარია არა დღის ინსტინქტურ ხედვაზე, არამედ ახალზე, რომლის მოპოვებაც ადამიანს შეუძლია ცნობიერების სრული სისავსის დროს. თეოლოგიის პროფესორები და სხვები ებრძვიან ამ მომავალ ხედვას. მათ ეს ხედვა ერევათ ძველ გნოსტიკურ ხედვასთან; ისინი აქტიურად გამოდიან ახლის წინააღმდეგ, ისე, რომ თავად არც ესმით, რას ამბობენ. მაგრამ ეს ხედვა აუცილებლად მოვა და მისი წვდომა კაცობრიობას მართებს. თავის მხრივ ეს ხედვა ხელს შეუწყობს გოლგოთის მისტერიის ნამდვილ წვდომას.

განვიხილოთ, როგორ იცვლებოდა ისტორიის მსვლელობისას წარმოდგენა ქრისტეზე. გოლგოთის მისტერია წარმოიშვა იმ დროებში, როცა ჯერ კიდევ სახეზე იყო უძველესი ნათელხილვის ნაშთები. ადამიანებს ჯერ კიდევ ჰქონდათ მისი წვდომის უნარი და მათ ჩადეს მისი არსი სახარებებში. შემდეგ ქრისტიანობა დამკვიდრდა დასავლეთის სამყაროში და ის რომაე-

ლებმა აღიქვეს დიალექტიკური სულისკვეთებით. თანდათანობით ქრებოდა ქრისტეს წვდომის შესაძლებლობა. ჯერ კიდევ ისმოდა სიტყვები გოლგოთის მისტერიაზე, მაგრამ ეს იყო ცარიელი სიტყვები და მორწმუნეები კმაყოფილდებოდნენ იმ რაღაცით, რასაც ეკლესიაში პასტორები ესაუბრებოდნენ მათთვის რაღაც გაუგებარ ენაზე. საუბარი არ იყო მოვლენის გაგებაზე – ისინი უნდა შესულიყვნენ რაღაც გამაერთიანებელ ატმოსფეროში, რომელიც მხოლოდ მიუთითებდა გოლგოთის მისტერიაზე. თვითონ გოლგოთის მისტერიასთან ადამიანის ნამდვილი კავშირი კი სულ უფრო მეტად და მეტად იკარგებოდა. შუა საუკუნეების გარკვეულ მომენტში დაიწყო დისპუტები ამა თუ იმ სიმბოლოების მნიშვნელობაზე და ამით შენარჩუნებული რწმენა მოსავდა გოლგოთის მოვლენას. მაგალითად, დაიწვეს დისკუსია საიდუმლო სერობის მნიშვნელობაზე. მაგრამ უბედურებაა ის, რომ ადამიანები, როგორც კი იწყებენ რაიმეზე პაექრობას, მათ არ ესმით დისკუსიის საგანი. შუა საუკუნეებში, საიდუმლო სერობის გარშემო ატეხილ ვნებებში დაიკარგა მისი გაგების უკანასკნელი ნაშთები, რომელიც დროთა განმავლობაში გადაიზარდა წმინდა დიალექტიკურ თამაშებში. აქედან დაიწყო თანამედროვე მიდგომა ბიბლიისადმი და დამთავრდა დამოუკიდებლად კითხვის აკრძალვით. თეორიულად ყველა კათოლიკეს დღემდე აკრძალული აქვს ბიბლიის კითხვა. მათთვის ნებადართულია ბიბლიიდან ამოიკითხონ მხოლოდ სპეციალური ამონარიდები, რომლებიც გადამუშავებულია ისე, რომ სახარებები წარმოადგენს ერთიანობას, წინააღმდეგობების გარეშე. დღესაც კი ასეთი მკაცრი აკრძალვა, რომ გაეცნონ ოთხ სახარებას, ბუნებრივია, ვინაიდან როგორც კი თანამედროვე სული ცდილობს სახარებებში შეღწევას, ისინი თავად ინგრევა, რამდენადაც მათ მიიჩნევენ გარეგნული ფიზიკური მოვლენების აღწერად. სრულიად წარმოუდგენელია ადამიანების ქცევა, რომლებმაც მშვენივრად იცოდნენ და საკუთარ თავზე განიცადეს, როგორ შეიცვალა სახარებების შინაარსი XIX საუკუნეში სწორედ თეოლოგიისადმი ფილოლოგიური მიდგომის გავლენით. ამ ადამიანებს კი ჰყოფნით თავხედობა, ამას სხვაგვარად ვერ ვუწოდებ, უსაყვედურონ ანთროპოსოფიას, თითქოსდა ის თვითნებურად გადმოსცემს სახარებებს და მათში დებს სხვა შინაარსს. ამ ადამიანებისთვის კარგადაა ცნობილი, რომ გოლ-

გოთის მისტერიასთან კავშირი დაიკარგება, თუ სახარებებს არ განვიხილავთ სპირიტუალური თვალსაზრისით. მუდმივად ხედავ, როგორ მოუყრიათ თავი კათედრებზე ადამიანებს და კათოლიკური თუ პროტესტანტული თეოლოგიით შეიარაღებულნი, როგორ ლანძღავენ ანთროპოსოფიას, თითქოსდა ის თვითნებურად დებს რაღაც სხვას სახარებებში. ლანძღავენ, იციან რა შესანიშნავად, რომ, თუ სახარებებში სულიერ შემეცნებებს არ შევიტანთ, ისინი გახდება დამანგრეველი სამშენველის ქრისტიანული წყობისთვის. საკმარისია უფრო ყურადღებით დავაკვირდეთ ამ დეტალებს და გასაგები გახდება, რომ უმრავლესობა იმათგან, ვინც წარმოუდგენელ სისულელეებს ჩმახავს ანთროპოსოფიაზე, არსებითად, მხოლოდ ხელსაყრელობის გამო ებლაუჭება თავის თანამდებობას, როცა ინერციით აგრძელებს იმის მტკიცებას, რაც ახალგაზრდობაში ისწავლა. თუ იცით, რომ ამ თეოლოგებს სრულებითაც არ ამოძრავებთ ჭეშმარიტებისკენ სწრაფვა, არამედ ამოძრავებთ უბრალოდ სულიერი თემატიკის ინტერპრეტაციის ჩვეულებრივი და ჩვეული მეთოდის დაკარგვის წინაშე შიში, მაშინ გასაგები გახდება, რით არის გამოწვეული *ფრონმაიერისა** და მისი მსგავსი ადამიანების უგერგილობა, რომლებშიც უმცირესი ნაპერწკალიც კი არ დარჩა სიმართლისკენ სწრაფვისთვის.

რისი გადარჩენაც დღეს არის საჭირო, ესაა თავად გოლგოთის მისტერია, რომ ადამიანურ იმაგინაციებში კვლავ გამოვლინდეს გოლგოთის მისტერია, ვინაიდან ინტელექტს ის ვერ გამოეცხადება. ინტელექტი მხოლოდ ჩაახშობს მას. ფილოლოგიის ხელოვნებაზე დაყრდნობით ინტელექტს შეუძლია ან მოსპოს, ანდა შეინარჩუნოს იგი ტირანული ავტორიტეტის დახმარებით იეზუიტიზმის სულისკვეთებით, რომელიც ჭეშმარიტებისკენ კი არ ისწრაფვის, არამედ ცხოვრებისეული კეთილდღეობისკენ. მათთვის კი, ვინც ჭეშმარიტებისკენ ისწრაფვის, დღეს გახსნილია გზა იმაგინაციისკენ, ანუ, სულიერი სამყაროს ცნობიერი ჭერეტისკენ. ეს კი შეგვაძლებინებს ადამიანის მთლიანი არსების აღქმას. ამასთან დაკავშირებით, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია ადამიანს მივცეთ სათანადო აღზრდა და განათლება.

ჩვენ ვიცით, რომ შვიდი წლის ასაკამდე, ანუ კბილების ცვლამდე, ბავშვისთვის დამახასიათებელია მიმბაძველობა. მი-

ბაძვა, არსებითად, სხვა არაფერია, თუ არა გაგრძელება იმისა, რაც არსებობდა სრულიად სხვა ფორმით სულიერ სამყაროში, ჯერ კიდევ ბავშვის დაბადებამდე, ან, თუ გნებავთ, მის ჩასახვამდე, როცა მის სამშინველს ჯერ კიდევ შეეძლო სხვა არსებაში ჩაფლობა. მოგვიანებით ეს ყოველივე ვლინდება თავისი გარემოცვისადმი ბავშვის მიერ მიბაძვის დროს, როგორც ანასახი მის მიერ განცდილისა სულიერად. შემდეგ შვიდიდან, კბილების ცვლის პერიოდიდან თვით სქესობრივ მომწიფებამდე, ბავშვში ვლინდება ავტორიტეტის პოვნის მოთხოვნილება. მაგრამ ის, რაც ჩვენს დროში ჯერ კიდევ ცხოვრობს ბავშვის ამ მიმბაძველობით უნარში, გარკვეული აზრით მსჭვალავდა ძველი აღმოსავლეთის კაცობრიობის სოციალურ სტრუქტურას. მისტერიის ხელდასხმულები ისეთი მძლავრი ძალით მოქმედებდნენ, რომ სხვები მისდევდნენ მათ, როგორც ბავშვი მისდევს თავისი გარემოცვის უფროს ადამიანებს. სწორედ მაშინ დაიბადა ავტორიტეტის პრინციპი. ახლა კი ჩვენ გავცდით ამ პრინციპის ფარგლებს. ჩვენ შევეზრდებით იმ პრინციპს, რომელიც ვლინდება უკვე სქესობრივი მომწიფების შემდეგ, თუმცა ინდივიდუალურ პლანზე ეს რამდენადმე სხვაგვარად ხდება, ვიდრე კაცობრიობის განვითარების პერიოდში. დღეს ჩვენ შევაბიჯებთ ახალ დროში, რომელიც ითხოვს ბავშვში აღიზარდოს რაღაც ისეთი, რაც არ წარმოიქმნება თავისთავად. ბავშვი ამ სამყაროში მოდის როგორც მიმბაძველი. ძველ აღმოსავლურ სოციალურ ცხოვრებაშიც ის ასევე მოდიოდა სამყაროს მიმბაძველად. მაგრამ მასში მცხოვრები მიმბაძველობა ავტორიტეტის ეპოქაშიც შენარჩუნდა, და ჯერ კიდევ აგრძელებს მოქმედებას თვით ჩვენი ეპოქის სოციალურ ცხოვრებაში, დამოუკიდებელი მსჯელობის ეპოქაში ყველაფერზე, კერძოდ, ეს ეხება რელიგიურ ცხოვრებასაც. ძველ აღმოსავლეთში ავტორიტეტის პრინციპი განეკუთვნებოდა მხოლოდ უახლოეს გარემოცვას, ხოლო სოციალური ფორმები იქ იყო ინფანტილურ დონეზე.

შემდეგ დადგა შუა საუკუნეების მსხვილი სოციალური წარმონაქმნების დრო. ბატონობდა ავტორიტეტის პრინციპი. მხოლოდ ჩვენს დროში იგრძნობა ამ პრინციპის წნეხისგან გათავისუფლება და მას ენაცვლება დამოუკიდებელი განსჯის პრინციპი. ძველი აღმოსავლეთის რელიგიური, მხატვრული და საერთოდ მთელი ადამიანური ცხოვრების სტიქიურ-ბუნებრივი

პირობების გარეთ გამოტანა, უკვე დაბადებიდან ჩადებულია თავად ბავშვში, რომელსაც ისინი მოაქვს სულიერი სამყაროდან ამ ფიზიკურ სამყაროში. როცა გაბატონებული იყო ავტორიტეტის პრინციპი, მაშინ მოთხოვნისამებრ ეყრდნობოდნენ უშუალოდ რაღაცას, რომელიც მომდინარეობდა გარკვეული აუცილებლობით ადამიანის ეთერული სხეულის ჯერ კიდევ სრულიად არაცნობიერი მდგომარეობიდან. ახლა, როცა ავტორიტეტის პრინციპი თავისუფალი მსჯელობის საგანია, პედაგოგიკასა და აღზრდას ეკისრება ახალი უდიდესი პასუხისმგებლობა. აუცილებელია განვითარებად ბავშვში განვჭვრიტოთ ის, რა გამოვა მისგან დროთა განმავლობაში. 14-15 წლის ასაკში ბავშვში იბადება ასტრალური სხეული. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, იბადება ის, რაც შემოაქვთ სამყაროში უკვე არა არაცნობიერ დონეზე, არამედ სულიერი სამყაროს მზარდი ცნობიერი განცდის მეშვეობით.

დადგება დრო, როცა აღზრდისა და სწავლების ნებისმიერ მეთოდიკაში საჭირო იქნება განჭვრეტა იმისა, რაც ამოიზრდება ადამიანში 14-15 წლის ასაკში. ძველ დროში ამას არანაირ მნიშვნელობას არ ანიჭებდნენ, ვინაიდან ეს დაკავშირებულია იმასთან, რაც თავისუფლად ცხოვრობს ადამიანში. თუმცა ეს არ უკავშირდება იმას, რაც ადამიანს თან მოაქვს დაბადების მეშვეობით, და, ასევე, რაც აღქმულია მის მიერ ავტორიტეტის გავლენით, ვინაიდან ეს ახალი ხომ მან, არსებითად, საკუთარი სამშვიინველიდან უნდა ამოზიდოს. საჭიროა თვალყური მივადევნოთ, რომ მან ეს განახორციელოს ნორმალურად, საჭიროა ბავშვის სწორად აღზრდა და სწავლება 14-15 წლამდე, რათა ამ ასაკის მიღწევისას მას შეეძლოს საკუთარი ასტრალური სხეულის სწორად განვითარება. ჩვენს დროში აღზრდა და განათლება უკვე სრულიად სხვა მნიშვნელობას იძენს და ადამიანებს, არსებითად, არც მართებთ ბავშვების აღზრდა, თუ ისინი ვერ ჭვრეტენ ადამიანის ურთიერთკავშირს სულიერ სამყაროსთან. სწორედ ამ ახალი მიზნისთვის მოუწევთ ადამიანებს ბრძოლა.

გარკვეული თვალსაზრისით ის, რაც შუა ევროპის იდეალისტური ფილოსოფიის სახით შეიჭრა ადამიანური ცნობიერების ზედაპირზე, მომდინარეობდა ინსტინქტური საფუძვლებიდან: „მე“-ს გრძნობა ფიხტესთან, შელინგთან და ჰეგელთან, არსებითად, ეხებოდა მხოლოდ ადამიანის განცდებს დაბადებასა და

სიკვდილს შორის და არ ეხებოდა ზეფიზიკურ-ადამიანურ საწყისს. გუშინ მე ვისაუბრე, რომ ევროპელი ადამიანი, თურქული გავლენისა და ასევე პეტრე პირველის რეფორმების შედეგად, მოწყდა აღმოსავლეთს. მაგრამ აღმოსავლეთი არსებობდა, როგორც მემკვიდრეობა, ეს იყო მოჩვენებითი არსებობა გამოცხადების სახით, რომელიც, შეიძლება გაეგოთ მხოლოდ ძველ აღმოსავლეთში, სადაც ადამიანები ეყრდნობოდნენ მათთვის ნიშანდობლივ ნათელხილვას. ძველი ნათელხილვის გარკვეული გამოცხადებითი შეინარჩუნა თავის თავში რუსი ხალხის აზიურად განწყობილმა ნაწილმა, რომელიც ჯერ არაა ევროპიზებული. უნდა ითქვას, რომ გამოცხადებას, თუმცა სრულიად დაცემულ ფორმაში, ჯერ კიდევ აქვს ადგილი აზიაში. იქ ადამიანები ჯერ კიდევ არიან გახსნილები გამოცხადებისთვის. ამჟამად დასავლეთ ევროპაში გაბატონებულია ინტელექტუალური, წმინდა დიალექტიკური ელემენტი, რომელიც ჩვენს დროში სწორედ სამეურნეო ცხოვრების მოთხოვნებზეა მორგებული. ამ ორ ელემენტს შორის, აღმოსავლურსა და დასავლეთ ევროპულს შორის, მუდმივად ჩახშობილია შუა ევროპული ელემენტი. ერთი მხრივ, მთლიანად მიწიერი სამეურნეო-ეკონომიკური ცხოვრებით შეზღუდული ინტელექტუალიზმი, ადამიანური განსჯა, დაკავებული მხოლოდ გარეგნული კვლევებით. მეორე მხრივ – აღმოსავლური გამოცხადება. ეს ღრუბლები, ჩამოწოლილი აღმოსავლეთიდან და დასავლეთიდან, სულ უფრო საშიში სახით გროვდებოდა და ყველაფერი ემყარებოდა გამოცხადებასა და განსჯას შორის რიტმულ წონასწორობას. შუა საუკუნეების უდიდეს სქოლასტიკოსთა მცდელობის მიუხედავად, რომ ახალი დროის მოახლოებასთან ერთად გაემიჯნათ გარეგნული გრძობადი სამყაროს წვდომა და ზეგრძობადი გამოცხადება, ისინი სულ უფრო ეჯახებოდა ერთმანეთს. აქ ჩვენ ვხედავთ, როგორ გაძლიერდა ეს კონფრონტაცია XIX საუკუნის პირველ ნახევარში, როცა დაიბადა შუა ევროპული იდეალისტური ფილოსოფია; შემდეგ ვხედავთ დასავლეთ ევროპის დომინირებას XIX საუკუნის მეორე ნახევარში და იმასაც ვხედავთ, გარკვეული თვალსაზრისით, როგორ ძლიერდება მთელ ევროპაში, თვით რუსეთამდე ინგლისის გავლენა. ამ დროს შინაგანი პროცესის, რომლის აღიარება თვით ჩვენს დროშიც არ სურთ, გარეგნულ ნიშანს წარმოადგენს დამხობილი შუა ევროპა. ყველაფერი, რაც

მოყვა დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის წნეხში, მთლიანად აღმოჩნდა განადგურებული, დამსობილი, ამიტომ შუა ევროპის მოსახლეობამ საერთოდ არ იცის, რა მოუხერხოს საკუთარ თავს და ცხოვრობს კონვენსიებში (რყევებში); გამოსავლის ძიების დროს კი მას სთავაზობენ სხვადასხვა უაზრო პროგრამას, რომელთა ფასიც სუფთა ნულია. ეს თვალში საცემია თვით წერილმანებადღე. ვლინდება გაუგონარი უძღურება მეურნეობაში, თვით ძველი სოციალური წყობის მიმართაც. მაინც რას აკეთებენ? ან მკაცრი გადასახადების დახმარებით უკანასკნელ წვეთს გამოწურავენ ძველისგან, ანდა საშუალებების ნაკლებობას ავსებენ ფულის უაზრო ბეჭდვით და ხდება ისე, რომ კვირის განმავლობაში ბეჭდავენ მილიარდებს. არიან ადამიანები, რომლებიც მშვენივრად იტანჯებიან, როცა ხედავენ ამ ბრმა ერთგულებას აღმოსავლეთის დაცემული გამოცხადებისადმი, შუა ევროპის გაკოტრებას და დასავლეთს თავისი განსჯით, რომელიც ჯერჯერობით შეზღუდულია უშუალოდ ეკონომიკური სფეროთი, თუმცა, ცხადია, ეს ძალზე განზოგადებული, სიმბოლური სურათია. საუბარია მომავალ დიდ ომზე ამერიკასა და იაპონიას შორის, თითქოსდა მესამე არ არსებობდეს. ცხადია, ეს ყოველივე წარმოუდგენიათ უხეში ფიზიკური სახით. მაგრამ არსებობს სხვა განზომილებაც. და მაშინ ის, რაც რეალურად არსებობს დაცემულ აღმოსავლეთში, შეეჯახება იმას, რაც ჯერაც არ დაბადებულა დასავლეთში, შეეჯახება შუა ევროპის იგნორირებით; მაშინ გაქრება, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ადამიანური „მე“-ს შეგრძნება, რომელმაც თავისი გამოხატულება პოვა სწორედ დასავლეთ ევროპაში და ის გაიტყულიტება იმ ქაოსში, რომელიც მას უახლოვდება აღმოსავლეთიდან და დასავლეთიდან. ვინაიდან ადამიანური „მე“-ს ბუნებაზე მსჯელობები შუა ევროპულ „იდეალისტურ ფილოსოფიასთან“ ერთად გაქრა. XIX საუკუნის შუა პერიოდიდან დაწყებული ის უკვე აღარ არის. ასევე სრულ კრახს განიცდის მთელი კონვენსიური მცდელობები სახელმწიფოს მშენებლობისა ჩვენს დროში. წარმოიშობა ჩეხოსლოვაკიის მსგავსი სრულიად წარმოუდგენელი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები, რომლებსაც, ალბათ, აღარ შეუძლიათ არც ძალიან დიდხანს ცხოვრება და არც სწრაფი სიკვდილი. ასეთი წარმოუდგენელი წარმონაქმნები მხოლოდ იმიტომ შეიქმნა, რომ მშვიდობიანი შეთანხმებები დაიდო დასავ-

ლეთის ადამიანების მიერ, რომლებსაც წარმოდგენა არ ჰქონდათ შუა ევროპაში ცხოვრების პირობებზე. აქ, ციურიხში, რომელიმე პროფესორს პარიზიდან შეუძლია, ჩამოთვალოს ღრმა-აზროვანი არგუმენტები ჩეხი და სლოვაკი ხალხების ერთიანობის სასარგებლოდ. შეიძლება გაოცდეს იმაზე, რასაც გვაუწყებს ასეთი პროფესორი ჩეხოსლოვაკიის წარმოქმნის წინასწარ განასზღვრულობაზე. ის მხოლოდ ერთი იმათგანია, რომელსაც წარმოდგენა არა აქვს აღმოსავლეთის ცხოვრებისეულ პირობებზე და სრულიად არაფერი იცის იმაზე, რომ იქ მომხდარი საჭიროა განვიხილოთ, როგორც სიმპტომი ხსენებული გაჭყდებისა, რომელიც გამოწვეულია აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის შეჯახებით. ადამიანები თვალს ხუჭავენ იმაზე, რაზეც მეტყველებს ასეთი გარეგნული სიმპტომები. მათ არ სურთ დაიჯერონ, რომ თავად შუა ევროპაშიც ადგილი აქვს ისეთ სცენებს, რომლებიც გამორჩეულია თავისი სისასტიკით, როცა აღმოსავლეთის ფრონტიდან დაბრუნებული მეომრები ვერ ეგუებიან ცხოვრების მშვიდობიან პირობებს და ხდება ისე, რომ ასეთი ადამიანები აიძულებენ უდანაშაულო ქალებს, იცეკონ შიშვლებმა, ხოლო შემდეგ მათ ხიშტებს ურჭობენ და მუცლებს უფატრავენ.

სამშვიდობო ხელშეკრულების დადებისას დასავლეთის ადამიანებმა უბრალოდ თვალი დახუჭეს იმაზე, რაც მათ გონებაში არ ჯდება. ისინი კვლავ ვერ ამჩნევენ იმ უმნიშვნელოვანესს, რაც მომხდარაში თავის თავს ავლენს და ადამიანები უმეტესწილად აგრძელებენ ცხოვრებას ისე, თითქოსდა სამყაროში არაფერი მომხდარიყოს. დგება, თუ შეიძლება ასე ითქვას, თვალსაწიერის უკიდურესად შევიწროება. ოდესღაც იდეალისტური სიმადლებიდან მოტანილი იმგვარი იდეები, რაც გვხვდება გოეთესთან, ფიხტესთან, შელინგთან, ჰეგელთან, – სინამდვილეში უკვე აღარ არსებობს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. როცა აქ ვცდილობთ, ცხოვრებაში გავატაროთ ჩვენი გოეთეანუმის იდეები, მაშინ ვეჯახებით მხოლოდ სახელის გამტეხველებს: ყველა მხრიდან ჩვენ გარს გვარტყია ცილისმწამებელთა ბრბო, თითქოს ამ პუბლიკას რაიმე გაეგებოდეს ასეთ მატერიებზე და შეეძლოს მათზე მსჯელობა. დღეს სრულ არარაობად იქცა ის, რაც ასი წლის წინ წარმოადგენდა მანათობელ სულიერ ცხოვრებას. ხოლო ზევით ჩამოწვა ღრუბლები, რომელიც მოდის აღმოსავლეთიდან და დასავლეთიდან.

მაინც რა არის ის, რაც უახლოეს ათწლეულებში უნდა წარმოჩნდეს ესოდენ შემაშფოთებელი სახით, რა არის ეს? ერთი მხრივ, ეს მოწოდება მყარად დგას იმ ნიადაგზე, სადაც უნდა დაიბადოს ახალი სულიერი ცხოვრება, ხოლო მეორე მხრივ, ეს ციალია იმისა, რაზეც ჩვენს წრეში უკვე დიდი ხანია საუბრობენ – ქრისტეს გამოცხადების წინათგონობა ისეთ ფორმაში, როგორშიც ის უნდა განჭვრიტონ ადამიანებმა, დაწყებული XX საუკუნიდან. ვინაიდან მანამდე, სანამ დადგება საუკუნის შუა პერიოდი, ქრისტე მისაწვდომი გახდება ადამიანური ჭკრეტისთვის. მაგრამ ვიდრე ძველის ნარჩენი მთლიანად წაიშლება, საჭიროა ღრუბლები ჩამოწვეს. ადამიანებმა თავისუფლების სისავსე უნდა მოიპოვონ ნულოვანი მდგომარეობიდან. და ახალი ჭკრეტაც სწორედ ამ ნულოვანი მდგომარეობიდან უნდა დაიბადოს. მთელი თავისი ძალა ადამიანმა უნდა მოიპოვოს არაფრისაგან. მხოლოდ სულისმეცნიერებას შეუძლია ამისთვის მისი მომზადება. ნუ დაარქმევთ ამას რაიმე თვითნებურ სურვილს, – ეს თქვენი სურვილია, ეს დროის მოთხოვნილებაა.

გუშინ მე შევეხე ევროპულ ურთიერთობებს, როგორ უნდა ჩამოყალიბდეს ის უახლოეს მომავალში და თქვენ ნახეთ, რომ ევროპული და ზოგადად მთელი თანამედროვე ცივილიზაციის განვითარების დროს ისეთი რაღაც ქრება, რასაც ბევრი ჩვენს დროში, სხვადასხვა სფეროში მიიჩნევს ხელსაყრელად და ფასეულად. გუშინდელი მიდგომა ამ თემისადმი უნდა დაგეხმაროთ, განჭვრიტოთ, რომ, ვინც ვარაუდობს მომავალი დრო გაატაროს მშვიდნიერი ძილის კომფორტულ მდგომარეობაში, მათ ელოდებათ ძალზე უსიამოვნო გამოღვიძება. მე არ ვამტკიცებ, ამაზე გუშინ უკვე მიუთითე, რომ წინასწარმეტყველება, რომელიც ეხება ისეთ გარეგნულ მოვლენებს, როგორიცაა დაძაბულობა იაპონიასა და ამერიკას შორის, უკიდურეს წვრილმანებამდე ახდება და მნიშვნელოვან გავლენას მოახდენს კაცობრიობის განვითარებაზე. მაგრამ ის, რაც მე დავახსნიათე ზოგადი შტრიხებით, როგორც უდიდესი სულიერი ბრძოლა აღმოსავლეთისა დასავლეთთან და პირიქით, საჭიროა წარმოვიდგინოთ, როგორც მომავალი რეალობა, იმის მყისიერი გახსენებით, რაც ჩვენ უკვე კვირების განმავლობაში შევისწავლეთ, როგორც შუა ევროპის კულტურის თავისებურება. როგორ გასაოცრადაც უნდა უღერდეს ეს, სწორედ იმ თანამედროვე მსოფლმხედველობიდან, რომელიც ამოიზარდა ბოლო დროის ბუნებისმეტყველების საფუძველზე, საჭიროა წარმოიქმნას სწორედ ძლიერი მოთხოვნილება იმისა, რასაც მე აღვნიშნავ, როგორც ქრისტეს მომავალ განცდას. გუშინდელი განხილვის წყალობით ჩვენ შეგვეძლო დაერწმუნებუდიყავით, რაოდენ უმნიშვნელო დოზით არსებობს თანამედროვეობაში ქრისტეს ჭეშმარიტი განცდა. ვინაიდან ქრისტეს ისეთი განცდა, როგორიც იყო გოლგოთის მისტერიის დროს, კაცობრიობის განვითარების მსვლელობისას შეიცვალა, ხოლო ბოლო ასწლეულების განმავლობაში მთლიანად დაეცა. ჩვენ შეგვიძლია დაერწმუნდეთ, რომ სახარებების კითხვის ადრინდელი აკრძალვა, რასაც თუნდაც წმინდა თეორიულად დაუინებით ითხოვს კათოლიკური ეკლესია, იმ მოთხოვნის საპირისპიროდ, რომ აღამიანებმა ისინი დამოუკიდებლად იკითხოონ, სრულებითაც არ უწყობს ხელს ქრისტეს განცდის განვითარე-

ბას. ჩვენ უკვე ვისაუბრეთ იმაზე, რომ თანამედროვე ცივილიზაციის პერიოდში თანდათანობით გამოვლენილი განსაკუთრებული მშენებელი წყობით ადამიანი კვლავ მივა ქრისტეს განცდამდე, როგორ განცდამდეც შეეძლო მიეყვანა იმას, რაც ჯერ კიდევ დამახასიათებელი იყო ადამიანებისთვის გოლგოთის მისტიკის პერიოდში უძველესი ინსტიტუტური ნათელხილვის ნარჩენების სახით. ამავე დროს ანგარიში უნდა გაგუწოთ იმას, როგორ იჭრება ყოველთვის ბედისწერა კაცობრიობის განვითარებაში სხვაგვარად, ვიდრე ამას ელოდებიან მეშინებისა და პედანტების წრეში, და ის, რასაც, XX საუკუნის პირველი ნახევრის დასაწყისიდან შეიძლება ეწოდოს ქრისტეს განცდა, ასევე მოვა სრულიად სხვაგვარად. ამ განცდას ექნება მკაფიო მიმართება აღწერილ მსოფლმხედველობასთან, რომელიც ეფუძნება თანამედროვე ბუნებისმეტყველებას.

დაფიქრდით მხოლოდ შემდეგზე: ადამიანის მშენებელი წყობა, – ამაზე ჩვენ არაერთხელ გვისაუბრია, მათ შორის ამ ლექციების მსვლელობის დროს, – ძალიან შეიცვალა იმასთან შედარებით, რაც მისთვის დამახასიათებელი იყო XV საუკუნის შუა პერიოდად. გარეგნული ისტორია ამას არ ითვალისწინებს, ვინაიდან ის მოვლენებს მხოლოდ ზედაპირულად განიხილავს. მაგრამ განსაკუთრებით ძლიერი ცვლილებები განიცადა მთელი კაცობრიობის მშენებელმა წყობამ იმ მონაკვეთში, რომელიც დაიწყო XIX საუკუნის შუა პერიოდიდან. ამას ასევე ნაკლებად აქცევენ ყურადღებას, ვინაიდან, ჩვეულების შესაბამისად მისდევენ ერთხელ უკვე ჩანერგილ შეხედულებებს. ჩვეულისგან მოწყვეტა შეიძლება შევნიშნოთ მხოლოდ ამჟამინდელ ახალგაზრდა თაობაში, რომელთა მსოფლმხედველობაც ძალზე განსხვავდება ახლა უკვე მოხუცი თაობის ახალგაზრდობისდრინდელი შეხედულებებისაგან. ლიტერატორები ხშირად აღწერდნენ უთანხმოებას დღევანდელ უფროსებსა და ახალგაზრდებს შორის და თუ უკუვაგდებთ დაღეჭილ წარმოდგენებს, რომლებიც ეწინააღმდეგება იმის შემოჭრას, რაც ეწინააღმდეგება ოდესღაც ათვისებულ შეხედულებებს, მაშინ ადვილი შესამჩნევია, რაოდენ გაუგონარი განხეთქილება არსებობს თანამედროვე უფროსი თაობის წარმომადგენლებსა და ახალგაზრდებს შორის.

მეორე მხრივ, კაცობრიობის თანამედროვე განვითარებისთვის დამახასიათებელია მძლავრი რეაქციულ-კონსერვატიული

ელემენტის არსებობა, რაზეც მე გუშინ უკვე მივუთითე. ეს არის ამჟამინდელი ჩვეულებრივი მეცნიერების ავტორიტეტისადმი რწმენა. ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ ჩვეულებრივი მეცნიერების მიღწევები გიგანტური ნაბიჯებით ეუფლება საყოველთაო ცნობიერებას. სწორედ ამას სრულებით არ ითვალისწინებენ დღეს. საკმარისია თვალი მივადევნოთ, განსაკუთრებით უკანასკნელ ათწლეულებში, როგორ შეიჭრა XIX საუკუნის ბუნებისმეტყველების განსხვავებული წარმოდგენები თვით ყველაზე გაუნათლებელი ადამიანების სამშენებლებში. ცხადია, ბევრმა ჯერ კიდევ შეინარჩუნა გარკვეული ღვთისმოსიშობა და ვერ ხვდება იმას, რა იჭრება კაცობრიობაში თანამედროვე საბუნებისმეტყველო მეცნიერული წარმოდგენებიდან. ასეთი ღვთისმოსიშობა მიგვანიშნებს ადამიანების შინაგან არაგულწრფელობაზე, სურვილის არქონაზე, დაინახონ ის, რისი აღნიშვნაც სხვაგვარად შეუძლებელია, ეს კი არის – ბუნებისმეტყველებით გამოწვეული მატერიალიზმის დადგომა. უახლოეს დროში მატერიალიზმის გავრცელება არ აღიქმება, როგორც რაღაც რეგრესი და უკან მიბრუნება მეცნიერებისმაგვარი ფანტასმაგორიებისკენ, არამედ პირიქით, სამეცნიერო პოპულარული მატერიალიზმის გავრცელება მოხდება წარმოდგენელი სისწრაფით და ნათელი გახდება, რომ მატერიალისტური განწყობები სულ უფრო მეტად, თითქოსდა, იღვრება თანამედროვე ცივილიზაციის ქაოსიდან. თანამედროვე ქაოსით წარმოშობილი ამ მატერიალისტური განწყობიდან შეუძლიათ განვითარება ცალკეულ სამშენებლებს, რომლებიც განსაკუთრებით ძლიერად შეიგრძნობენ იმას, რისი დახასიათებაც ახლა მე მსურს, თუმცა ეს დახასიათება უნდა მივცეთ განსხვავებულად, სხვადასხვა გარემოებიდან გამომდინარე. ეს შესაძლებელი იქნება იმ პირობით, რომ მომზადდება მატერიალისტური განწყობის უკუქმედება, ანუ სულისმეცნიერება შეიჭრება სამყაროში, და შესაბამისად ბიძგი მიეცემა ბავშვების სულიერ განვითარებას უკვე სასკოლო ასაკში.

ნებისმიერი, ვინც ოდნავ მაინც იცნობს თანამედროვე მეცნიერულ მსოფლმხედველობას, იტყვის, რომ მისი დამახასიათებელი თავისებურებაა ის, რომ თავად ადამიანი რჩება ამ მსოფლმხედველობის ჩარჩოებს მიღმა. თანამედროვე მეცნიერული მსოფლმხედველობიდან ადამიანი, არსებითად, მთლიანად ამო-

ვარდნილია. აქ უმაღლესი სკოლისთვის ლექციების კურსის ჩატარების დროს, დავრწმუნდით, რომ ცალკეული სამეცნიერო დისციპლინების სხვადასხვა დარგში, ძირითადად, არაფერს ამბობენ ადამიანის არსებაზე. საკმარისია მხოლოდ გამოიყოს ამ მეცნიერული დარგების დამახასიათებელი თვისებები. მათ რიცხვს მიეკუთვნება, მაგ., დარვინისტული ან ვაისმანისტური, ანდა ასევე სხვა ტენდენციური მოძღვრებები ევოლუციაზე, რომლებიც გამოხატავენ ცოცხალი არსებების განვითარებას ყველაზე არასრულყოფილიდან ყველაზე სრულყოფილის ჩათვლით და ამის საფუძველზე ამტკიცებენ, რომ ადამიანიც განვითარების ამ ნაკადიდან გამოვიდა. მაგრამ ისინი ადამიანში გამოყოფენ მხოლოდ იმ ნაწილს, რომელიც მასში სახეზეა, როგორც ცხოველური საწყისი. ადამიანს ისინი განიხილავენ მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც შეუძლიათ თქვან: ადამიანის ეს სხეული, ეს ორგანო წარმოიშვა გარკვეული ორგანოდან ცხოველთა განვითარების ნაკადში. ხოლო ის, რომ ცხოველური საწყისი ადამიანში ვლინდება შეცვლილი სახით, რამდენადაც ის ადამიანში წარმოადგენს რაღაც სხვას ცხოველურ სამყაროსთან შედარებით, ამას მეცნიერება, არსებითად, არც განიხილავს. მეტიც, მსგავსი მეცნიერული განხილვისას ადამიანი საერთოდ მხედველობის მიღმა რჩებათ. მეცნიერება ავითარებს გარკვეულ მეთოდებს, ამავე დროს სპეციალური დისციპლინების დაფუძნებით, რომლებიც აუცილებელია იმ შემთხვევისთვის, თუ საუბარი შეეხება მსოფლმხედველობის პრობლემებს. მაგრამ მეცნიერებას არ ძალუძს ადამიანის შემეცნება აიყვანოს იმ დონემდე, როცა ეს შემეცნება შესაძლებელი გახდება. ადამიანი ამოვარდება იქიდან, რაც ჩვენს დროში ითვლება მეცნიერულ შემეცნებად, ამიტომაც გადაიქცა იგი კიდევ უფრო დიდ ამოცანად თავად საკუთარი თავისთვის. ჩვენს დროში ეს ბევრს ჯერ კიდევ არ ესმის; მართალია, ზოგიერთს შეუძლია ეს მშვენივრად წარმოიდგინოს თეორიულად, თუმცა ერთიანი განწყობა ამ თვალსაზრისით ჯერ კიდევ არაა ნაპოვნი. ასეთი ერთიანი განწყობა მთელ მის სიცოცხლისუნარიანობაში საჭიროა გამოიკვეთოს დაწყებით სკოლებში სწორი სწავლებით. სწორი მიდგომით სწავლებისას დაწყებით კლასებში ბავშვები ისე უნდა აღზარდონ, რომ მათში წარმოიქმნას გრძნობა: დიახ, ახლა არსებობს მეცნიერება, თანამედროვე ინტელექტუალიზ-

მის წარმონაქმნი, მაგრამ რაც უფრო ვუღრმავდებით მეცნიერულ შემეცნებებს, რაც უფრო მეტად ვსწავლობთ ჩვენ მათი დახმარებით ბუნებას, მით ნაკლებს ვიგებთ ჩვენ საკუთარ თავზე, მით ნაკლებს ვიგებთ ადამიანზე.

უკანასკნელ ასწლეულებში, თვით ჩვენს დრომდე, განვითარებული უმთავრესი მშენებელი ძალა, ინტელექტი მთლიანად ფიტავს ადამიანის თვითშეგრძნებასა და თვითაღქმას. მეორე მხრივ, აუცილებელი გახდება იმის გაგება, რომ ადამიანი მთლიანად ეყრდნობოდა საკუთარ არსებას. შეიძლება ითქვას, რომ ეს აუცილებლობა თავს იჩენს, როგორც მნიშვნელოვანი სოციალური მოთხოვნა. იმასთან ერთად, რომ თანამედროვე მეცნიერებას არ შეუძლია რაიმეს თქმა ადამიანზე, ჩვენ დავინახავთ, რომ მოთხოვნილება წარმოიქმნება არა მეცნიერული იმპულსებისგან, არამედ იბადება ადამიანური ინსტინქტების სიღრმეებიდან: ადამიანს უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა აამაღლოს თავისი თავი ადამიანისთვის ღირსეულ ყოფიერებამდე, მან უნდა შეიგრძნოს, რა არის თავისი არსება. ჩვენ ვხედავთ, რამდენად უფრო აქტუალური ხდება ეს მოთხოვნა, მაგრამ ასევე ვხედავთ, მეცნიერების სრულ უუნარობას, ადამიანს რაიმე აუწყოს საკუთარ არსებაზე. მსოფლმხედველობის დონეზე ადამიანის მიერ თავისი თავის განცდაში ასეთი უფსკრული სრულიად გამორიცხული იყო ძველ დროებში.

ახლა კიდევ ერთხელ გადავაავლოთ თვალი უძველეს ადმოსავლურ მსოფლმხედველობას და მაშინ ჩვენ მიერ უკვე შემეცნებულის საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ: ოდესღაც ადამიანისთვის ცნობილი იყო, რომ ის დაეშვა დედამიწაზე სულიერი სიმადლეებიდან; მანამდე, სანამ ჩასახვის, ან თუ გნებავთ, დაბადების მეშვეობით იგი შემოვიდოდა ფიზიკურ ყოფიერებაში, იგი ცხოვრობდა სულიერ სამყაროში. ამ სულიერი სამყაროდან მან თან მოიტანა ის, რაც მასში აგრძელებს ცხოვრებას, რაც წარმოადგენს მონაცემებს, რაც ბავშვობაში მისი შთაგონების წყაროა და თან მიაქვს მთელი თავისი მიწიერი ცხოვრების გაფლით. ძველი დროის თითოეულმა ადმოსავლელმა ადამიანმა იცოდა, რომ ბავშვობასა და ახალგაზრდობაში თავისივე სამშენებლის მამოძრავებელი საწყისი იყო თავისებური სახის მზითვევი, თავის მიერ სულიერი სამყაროდან მოტანილი, ადრე თავისივე განცდილი, რითაც მან შემოაბიჯა ფიზიკურ ყოფიერებაში.

რებაში. წმინდა თეორიული ცოდნა, რომ ადამიანი ადრე, მიწიერ ცხოვრებაში დაშვებამდე, ეწეოდა სულიერ ცხოვრებას, განსაკუთრებულ ღირებულებას არ წარმოადგენს, ღირებულია ცოცხალი განცდა, რომლის წყალობითაც ადამიანი სწვდება, რომ მამოძრავებელი საწყისი მისი სამშენველისა, რომელსაც იგი შეიგრძნობს თავის თავში ბავშვობის ასაკიდან, მომდინარეობს სულიერი სამყაროდან.

თუმცა ჩვენს დროში ეს გრძნობა ადგილს უთმობს სხვას. ეს ხდება როგორც ცალკეული ადამიანის ცხოვრებაში, ასევე მთელს თანამედროვე სოციალურ ცხოვრებაში. ამის დანახვა ძალზე მნიშვნელოვანია. ნახევრად არაცნობიერად ადამიანი სულ უფრო მეტად და მეტად ექცევა თავისი მემკვიდრეობითი თვისებების სიმძიმის ქვეშ. ვინც მიუკერძოებლად დააკვირდება თანამედროვე ადამიანის გრძნობებს, იგი დაინახავს: ის, რასაც წარმოადგენს თანამედროვე ადამიანი, სათავეს იღებს მშობლებისგან, ბაბუებისგან და ა. შ., თვით წინაპრებამდე. მან შეწყვიტა იმის შეგრძნება, რასაც შეიგრძნობდნენ ძველი ადამიანები, ის უკვე ვერ გრძნობს, რომ ადრეული ბავშვობიდან მასში ანთებული მშენიერი ცეცხლი მომდინარეობს იმ სიღრმეებიდან, რომელშიც იგი დასაბამიდან იყო განფესვილი, იქიდან, რაც მან სულიერად განცდილიდან თან მოიტანა მიწიერ ცხოვრებაში თავის შემოსვლამდე; პირიქით, ის გრძნობს თვისებებს, მემკვიდრეობით მიღებულს მშობლებისგან, წინაპრებისგან და ა. შ. ჩვენს დროში, უპირველეს ყოვლისა, ისმება კითხვა: საიდან ბავშვს ესა თუ ის თვისება? და ცოტა ვინმე პასუხობს ამ კითხვაზე იმ თვალსაზრისით, რაც ბავშვმა განიცადა ამა თუ იმ სახით სულიერ სამყაროში, – პირიქით, იწყებენ იმის გარკვევას, ხომ არ მიიღო მან მემკვიდრეობით ესა თუ ის თვისება ბებუებისგან, ბაბუებისგან და ა. შ. მაგრამ, როცა ცალკეული ადამიანისთვის ამგვარი განცდა ხდება არა უბრალოდ თეორიული შეხედულება, არამედ გადაიზრდება წმინდად მიწიერი მემკვიდრეობითი თვისებებისადმი დამოკიდებულების გრძნობაში, მაშინ ეს გრძნობა სულ უფრო მეტად თრგუნავს ადამიანს და თანდათანობით გადაიქცევა კომპარად. ეს გრძნობა ადამიანებში სწრაფად იზრდება, ამიტომაც თითქმის აუტანელი უნდა გახდეს უკვე უახლოეს ათწლეულში. ეს გრძნობა ასევე დაკავშირებულია ადამიანური არსებობის გაუფასურების გარკვეულ გრძნობასთან. ადამიანები

უფრო მეტად იგრძნობენ საკუთარი არსებობის ღირებულების დაკარგვას, ვინაიდან ეს არსებობა მათ მიერ შეიგრძნობა როგორც ჯამი იმ ყველაფრისა, რაც ჩანერგილია ადამიანის სისხლსა და სხეულის ორგანოებში ფიზიკურად მემკვიდრეობით მიღებული თვისებების ზემოქმედებით. ჩვენს დროში ეს ყოველივე ჯერ კიდევ წარმოადგენს რაღაც სრულიად თეორიულს. მაგ., ლიტერატურაში უკვე გვხვდება მსგავსი სახის განცდების აღწერა. მაგრამ ის ძალიან მალე გამოვლინდება როგორც განსაზღვრული გრძნობა, გარკვეული შეგრძნება და მაშინ ცივილიზებული კაცობრიობა შეიგრძნობს ამ განცდის სიმძიმის სულ უფრო მეტ ზეწოლას. ის სამშვინველს ქვასავით დააწვება, ეს განცდა მთლიანად მემკვიდრეობითი თვისებისაა. ასე გამოვლინდება ადამიანში თვითგაგების აუცილებლობა, მაგრამ თანამედროვე მეცნიერება მას ვერ დაეხმარება. მაშინ მისი საზიანო მოქმედება კიდევ უფრო გაძლიერდება, ვინაიდან თანამედროვე ადამიანი თავს ისე არ იგრძნობს, როგორც სულიერი სამყაროს ნაშვირი, არამედ თავს მიიჩნევს მთლიანად მიწიერი ფიზიკური მემკვიდრეობითი თვისებებისგან წარმოშობილად.

ამ ყველაფერთან ერთად იჭრება ეს სოციალურ ცხოვრებაში. წარმოიდგინეთ, როგორი სახის მოთხოვნები დგება კაცობრიობის წინაშე კოლოსალური მსოფლიო-პოლიტიკური უგუნურების შედეგად, რომელმაც მოიცვა მსოფლიო ბოლო წლებში. ის ნელა მზადდებოდა გასულ ასწლეულში და თავის კულმინაციას მიაღწია, როცა ჩვენს დროში გადაიქცა მსოფლიო-ისტორიულ უგუნურებად. XX საუკუნის მეორე ათწლეულში აღმოჩნდით უდიდესი კრიზისის წინაშე, რომელიც გამოიწვია იმან, რომ ადამიანური ურთიერთობები ტოტალურად ვერ გაიგეს და ასევე იმ ფაქტმა, რომ ხალხებს მეთაურობდნენ ამისთვის ნაკლებად შესაფერისი მოღვაწეები, თუმცა გაბატონებულია აზრი, რომ ხალხს უნდა უხელმძღვანელონ სწორედ იმათ, ვინც საუბრობს ახალ საზღვრებზე, როგორც ცალკეული ხალხების ნების გამოვლენაზე. ნაციონალური შოვინიზმი ამ სიტყვის ყველაზე უარესი მნიშვნელობით, გამოიღვიძებს სწორედ უახლეს დროში; ის დღეს მთელ ცივილიზებულ სამყაროს მსჭვალავს, წარმოადგენს რა იმ ულტრარეაქციული მსოფლმხედველობის სოციალურ მოდელს, რომელსაც სურს, ყველაფერი დაიყვანოს მემკვიდრეობით თვისებებზე. როცა ადამიანები უკვე აღარ ესწრაფ-

ვიან თავიანთი ადამიანური არსების დამკვიდრებას და სოციალური სტრუქტურის ისე ორგანიზებას, რომ ისინი შეესაბამებოდეს ზოგად ადამიანურ ღირსებას, არამედ ამ სტრუქტურების აგებას ესწრაფვიან ისე, რომ ცალკეულმა ადამიანმა შეიგრძნოს თავი, როგორც ჩეხმა, სლოვაკმა, მაღიარმა, ფრანგმა, ინგლისელმა, პოლონელმა დ ა. შ., აი, სწორედ მაშინ იხვევს უკანა პლანზე მთელი სულიერი. ადამიანები თავად უარყოფენ მთელ სულიერს და სურთ სამყაროს მოწყობა სისხლისმიერი მემკვიდრეობითი თვისებების საფუძველზე, ვინაიდან ადამიანური ცნებები სულ უფრო გამოიფიტება. XX საუკუნეს კი თან მოაქვს ახალი გამოცდა; გამოჩნდა ადამიანი, რომელიც ადამიანთა უზარმაზარი მასების მიერ აღიქმება, როგორც მსოფლიო ლიდერი, მაშინ, როცა მის სიტყვებში არ არსებობს საერთოდ რაიმენაირი შინაარსი და ეს ადამიანია *გუდრო ვილხონი**, რომელიც ამბობს საერთოდ ყოველგვარ აზრს მოკლებულ სიტყვებს. აი რატომ უწევთ დაეყრდნონ რაღაც სრულიად არასულიერს – სისხლით ნათესაობას, ხალხთა ნაციონალურ თავისებურებებს და შედეგად ჯერჯერობით არაფერი წარმოქმნილა სხვა, გარდა ისეთი სამშვიდობო ხელშეკრულების გაფორმებისა, როცა თანამედროვე ცივილიზებული სამყაროს ხალხებს შორის საზღვრებს ავლებენ ადამიანები, რომლებსაც წარმოდგენაც კი არა აქვთ ამ სამყაროში არსებულ ცხოვრებისეულ კავშირებზე. არაფერი ისე ნათლად არ ავლენს ყოველივე სულიერის უარყოფელი ახალი დროის მატერიალიზმს, როგორც ნაციონალური პრინციპის მასიური შემოჭრა.

ბუნებრივია, ასეთი ჭეშმარიტება დღეს ბევრს არ მოსწონს. შედეგად, სამშვიდველის სიღრმეში ბევრი სიცრუე გროვდება. ვინაიდან მოტყუებაა – არ აღიარო პატიოსნად, რომ ადამიანები უარყოფენ სულს, როცა სურთ მსოფლიო წესრიგის დამყარება მხოლოდ სისხლისმიერ ნათესაობაზე; და მათგან ასევე ცრუობენ ისინი, რომლებიც ამავე დროს ამბობენ, რომ იხრებიან გარკვეული სპირიტუალური მსოფლმხედველობისკენ.

ახლა კი განვიხილოთ ამჟამინდელი მსოფლიო განვითარების მსვლელობა. ქაოტურად გამოვლენილი ინსტინქტების ზეიმი ადამიანებში კლავს ყოველივე სულიერს. გუშინ მე უკვე მოვიყვანე ამის ნიმუში. მსგავსი მაგალითებით თავს არ შეგაწყენთ, თუმცა ამის გაკეთება ძალზე იოლია. ამდენად, ჩვენ

ყველგან ვხედავთ, როგორ უარყოფენ ადამიანის ჭეშმარიტ არსებაზე შეხედულებას. ახლა კი შევეცადოთ სულისმეცნიერული თვალსაზრისით განვიხილოთ წინარე ხატი იმისა, რაც მე აღვწერე როგორც ამაღლებული გრძნობა.

თქვენ იცით, რომ სულისმეცნიერული თვალსაზრისით ჩვენი პლანეტა, სადაც კაცობრიობა განიცდის ამჟამინდელ ბედისწერებს, წარმოადგენს სამი წინამორბედი პლანეტის გარდასხეულებას, ანუ ჩვენ აუცილებლად უნდა განვიხილოთ სამი ციური სხეულის აღმავალი ტრანსფორმაცია, ხოლო ჩვენი ამჟამინდელი დედამიწა წარმოადგენს შუალედურ, გარდამავალ მდგომარეობას.

ნახ. 5

1. Geistselbst-თვითება-სული. 2. Lebensgeist-სიცოცხლე-სული. 3. Geistes-mensch-სული-ადამიანი. 4. blau-ლურჯი.

თქვენ ასევე იცით ჩემი* „იღუმალთმეტყველების ნარკვევიდან“, რომ ადამიანის ამჟამინდელი ფიზიკური სხეული, არსებითად, წარმოადგენს დედამიწის პირველი, მეორე, მესამე და მეოთხე განსხეულების მემკვიდრეობას, ხოლო ის, რაც წარმოადგენს ადამიანის ეთერულ სხეულს, წარმოადგენს დედამიწის მეორე, მესამე და მეოთხე განსხეულების მემკვიდრეობას. ის, რასაც ჩვენ ვუწოდებთ ადამიანის ასტრალურ სხეულს, წარმოადგენს ამ განსხეულებებიდან მესამისა და მეოთხის მემკვიდრეობას, ადამიანის „მე“ კი პირველად მხოლოდ დედამიწის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ვლინდება. ხოლო, როცა დედამიწა გადავა თავის მომდევნო მდგომარეობებში – გამოვლინდება ის, რაც ამჟამინდელ ადამიანში ოდნავ შეინიშნება: თვითება-სული, სიცოცხლე-სული და თავად სული-ადამიანი. ეს ყველაფერი საჭიროა გამომუშავდეს ადამიანში, როგორც იყო მასში გამომუშავებული ფიზიკური, ეთერული და ასტრალური სხეულები, ასევე მისი „მე“, რომელიც ამჟამად ჩამოყალიბების პრო-

ცესშია. მაგრამ თქვენ უნდა იცოდეთ, რომ მიწიერი განვითარების მსვლელობის დროს შეიძლება ჩამოყალიბდეს თვითება-სულის, სიცოცხლე-სულისა და სული-ადამიანის მხოლოდ ჩანასახი, ვინაიდან მთლიანად გამოვლენას ისინი შეძლებენ მხოლოდ მაშინ, როცა დედამიწა გადავა სამ მომდევნო მდგომარეობაში, ამის ლოდინი კი დიდხანს მოგვიწევს. „იდუმალთმეტყველების ნარკვევში“ მოყვანილი აღწერიდან თქვენ შეგიძლიათ გაარკვიოთ, რომ თვითება-სული ძირითადად წარმოადგენს უმაღლეს საფეხურზე გარდაქმნილ ასტრალურ სხეულს, სიცოცხლე-სული – უმაღლეს დონეზე გარდაქმნილ ეთერულ სხეულს, ხოლო სული-ადამიანი უმაღლეს დონეზე გარდაქმნილ ფიზიკურ სხეულს, მაგრამ უმაღლეს დონეზე ფიზიკური სხეულის მეტამორფოზა მოხდება დედამიწის მხოლოდ მეშვიდე განსხეულებაზე და ადამიანის დანარჩენი სხეულების შესაბამისი მეტამორფოზებიც ანალოგიურად მოხდება. ეს მეტამორფოზები შეიძლება უკვე დღესაც შევნიშნოთ, ჩვენს დროშიც შეიძლება გავითავისოთ ახრი, რომ ეს უნდა მოხდეს. მეტიც, შეიძლება ბევრი სხვა რამეც გაგარკვიოთ, თუ მიუყვართებლად მივაპყრობთ მშენებელ მხერას საკუთარ არსებას, როცა მოვისვრით თანამედროვე მეცნიერების შეზღუდულობას. მან თავის თავს უნდა უთხრას: ცხადია, მიწიერი ყოფიერების მსვლელობისას მე არ შემიძლია ჩემს ასტრალურ სხეულში მივიღე თვითება-სულამდე, ეთერულ სხეულში სიცოცხლე-სულამდე, ასევე არ შემიძლია მივადწიო სული-ადამიანის დონეს ჩემს ფიზიკურ სხეულში, მაგრამ მშენებელ დონეზე მე შემიძლია ამ ყველაფრის გათვალისწინება. ახლა, როცა მე გამოვიმუშავე ცნობიერ სამშენებელს, მე მას ვამზადებ სული-ადამიანის აღქმისთვის მომავალში, მიწიერი განვითარების მეექვსე პერიოდში. მართალია, მე არ მაქვს უნარი შევიყვანო თვითება-სული მთელ ჩემს ასტრალურ სხეულში, მაგრამ მე ის უნდა შევიყვანო ჩემს ცნობიერ სამშენებელში. მე საჭიროა ვიცხოვრო შინაგანი სახით ისე, როგორც მომიწევს ცხოვრება მას შემდეგ, რაც დედამიწა გადავა მისთვის განკუთვნილი განვითარების მომდევნო ფაზაში, ცხადია, საუბარია კოსმიურ თვალსაზრისზე. და მე მმართველს ჯერ კიდევ დედამიწის არსებობისას, მისი დაუმთავრებელი მეხუთე პერიოდით და მომდევნო მეექვსე და მეშვიდე პერიოდებით, მიწიერი ყოფიერების ეს მომავალი კოსმიური ფაზები მოვითავსო

თუნდაც საკუთარ შინაგანში. მე ჩემი საკუთარი შინაგანი უნდა მოვამზადო ჩანასახში, რომ მომავალში ჩემ გარეგანსაც შეეძლოს გარდაქმნა იმ არსებაში, რომლის კონტურებიც მისაწვდომია ჩემი გაგებისთვის ახლა.

ახლა შევეცადოთ ემოციურ დონეზე მივუახლოვდეთ იმას, რაც ხდება. ადამიანი ხომ უკვე შეეზარდა თვითება-სულს; მე ხომ არაერთხელ მისაუბრია ამის შესახებ – ეს არის ცნობიერების ისეთ მდგომარეობა, რომელიც ადამიანის მიწიერი განვითარების დროს ბოლომდე გამოვლენას ვერ შეძლებს. ცნობიერების ამ მდგომარეობებს სურთ მისი გარდაქმნა, კერძოდ, მის გარეგნულ გარსებთან – ასტრალურ, ეთერულ და ფიზიკურ სხეულებთან დაკავშირებითაც; მაგრამ მიწიერი ადამიანისთვის ეს არაა არსებითი. ადამიანმა საჭიროა უთხრას თავის თავს: მე მმართველს დარჩენილი მიწიერი განვითარების გავლა შინაგანი შეგონებით, რომ მსგავსი შინაგანი მდგომარეობების წყალობით, რომელთა სრულად განვითარება ჯერ არ შემძლია, მე გავდივარ თავისებური სახის მომზადებას. მომავალში ნორმად და ჩვეულებრივ მოვლენად გადაიქცევა, როცა ადამიანები თავის თავს ეტყვიან: მე ვუმხერ ადამიანურ არსებას, როგორც ისეთ რამეს, რასაც ხელეწიფება თავისი შინაგანი ბირთვის წყალობით თავად გადაზარდოს ყოველივე იმაში, რადაც შეიძლება მე ვიქცე, როგორც მიწიერი ადამიანი. მე უნდა ვიგრძნო საკუთარი თავი მიწიერი ადამიანის სახით თითქოსდა ქონდრისკაცად იმასთან შედარებით, რასაც ადამიანი არსებითად წარმოადგენს. სწორედ ეს გრძნობა ამოიზრდება იმ დიდი დაუკმაყოფილებლობიდან, რომელიც ყველაზე უახლოეს დროში წარმოიქმნება იმ ბავშვებში, რომელთაც მიიღეს სწორი განათლება და აღზრდა. ბავშვები იგრძნობენ, რომ ინტელექტუალური განათლება საშუალებას არ იძლევა, ამოიხსნას ადამიანის გამოცანა. ადამიანი ამოვარდნილია როგორც ინტელექტუალური მეთოდით მიღებული ცოდნიდან, ასევე – სოციალური სტრუქტურებიდან. ყოველივე ის, რაც სამყაროში შემოდის ვილსონის სულებური დეკლარაციის სახით და შოვინიზმის გააქტიურებით, მიდის რაღაც პრინციპულად განუხორციელებლამდე. შედეგად თანამედროვე ცივილიზაცია ისწრაფვის რაღაც ისეთისკენ, რისი რეალიზაციაც უბრალოდ შეუძლებელია. თუ თანამედროვე ცივილიზაციისას კაცობრიობა თავის ენერჯიას წარმართავს ნა-

ციონალური სახელმწიფოების წარმოქმნისკენ, მაშინ ნგრევის ჩანასახები კიდევ უფრო გაიზრდება და იმ ყველაფრისგან, რაც გროვდება სამშვივნელებში, წარმოიქმნება სწორედ ისეთი გრძნობა, როგორც მე ახლახან აღვწერე სხვა კუთხით. ადამიანი თავის თავს ეტყვის: დიას, ადამიანური არსება, რომელიც შინაგანად აინთება ჩემში, გაცილებით უფრო მაღალი რამ არის, ვიდრე ის, რისი განხორციელებაც მე გარეგნული სახით შემიძლია. მე განკუთვნილი ვარ იმისთვის, რომ შევიტანო სამყაროში რაღაც სხვა. მე სოციალურ სტრუქტურებში უნდა შევიტანო ისეთი რაღაც, რაც ატარებს სულიერი სიმაღლეების ანაბეჭდს. მე არ შემიძლია დავეყრდნო მხოლოდ იმას, რასაც გვთავაზობს მეცნიერება სოციალურ მოწყობასთან დაკავშირებით და ა. შ. – და ადამიანს შემდგომშიც ექნება ამ დისბალანსის განცდა, ეს წინააღმდეგობა დედამიწაზე მის ქონდრისკაცულ მდგომარეობასა და იმას შორის, რაც აინთება მასში, როგორც კოსმიურ არსებაში, როგორადაც იგი შეიგრძნობს თავის თავს შინაგანად. იმ ყველაფრისგან, რისი მოცემაც შეუძლია თანამედროვე ნაქებ განათლებას, რომელიც სავალდებულოდ არის მიხნეული, ამოიზრდება მხოლოდ შინაგანი დაუკმაყოფილებლობა და ადამიანი, რომელიც მიხვეულია თავისი თავი შეიგრძნოს მხოლოდ და მხოლოდ მიწიერ არსებად, ერთხელაც იტყვის: ადამიანი ხომ გაცილებით უფრო მეტია, ვიდრე უბრალოდ მიწიერი არსება. მიწიერი განვითარების ამჟამინდელ ფაზას საერთოდ არ შეუძლია გამოაგლინოს ადამიანური არსების სისავსე, ამისთვის დედამიწამ ჯერ ტრანსფორმაცია უნდა განიცადოს ახალ მდგომარეობაში. სინამდვილეში ადამიანი სრულებითაც არაა მიწიერი არსება, არამედ ის კოსმიური არსებაა, რომელიც ეკუთვნის მთელ კოსმოსს. ერთი მხრივ, ადამიანი მიჯაჭვულია დედამიწას, ხოლო მეორე მხრივ, შეუძლია თავისი თავი იგრძნოს კოსმიურ არსებად და ეს გრძნობა მასში სულ უფრო იზრდება. როცა ეს წარმოადგენს არა უბრალოდ თეორიას, არამედ კონკრეტული ადამიანის განცდას, რომელიც თავისი კარმის წყალობით გადაიზარდა თანამედროვე ტრივიალურ მსოფლშეგრძნებაში, როცა კაცობრიობა ზიზღს გრძნობს თავის თავში და ამის წყალობით მიდის წმინდა მემკვიდრეობითი თვისებებისა და შოვინიზმის უარყოფამდე, მხოლოდ მაშინ იწყება გარკვეული სახის ტრანსფორმაცია. ადამი-

ანი თავის თავს შეიგრძნობს როგორც კოსმიურ არსებას. იგი ცდილობს თითქოსდა ხელებით შეეხოს საკუთარი კოსმიური არსების გამოცანას. აი, რა შემოვა უახლოეს ათწლეულებში: ადამიანი, შეიძლება ითქვას, ხელების შეხებით შეიგრძნობს, – ბუნებრივია, ეს უნდა გავიგოთ სიმბოლურად, – და საცოდავად იკითხავს: როგორია საკუთარი არსების, კოსმიური არსების გამოცანა? ყველაფერი, რისი გაგებაც მე შემიძლია დედამიწაზე, ყველაფერი, რისი მოცემაც დედამიწას ჩემთვის შეუძლია, ყოველივე, რაც მე შემიძლია ამოვიღო თანამედროვე, ესოდენ განდიდებული მეცნიერებიდან, პასუხს იძლევა მხოლოდ ჩემი მიწიერი არსების გამოცანაზე, ხოლო ჩემი არსების გამოცანა მის მთლიანობაში აქ საერთოდ არ განიხილება. მე ვიცი, მე ვარ კოსმიური არსება, მე ვარ ზემიწიერი არსება; ვინ ამომიხსნის მე, რა არის ჩემი ზემიწიერი არსების გამოცანა?

როგორც კითხვის საფუძვლიანი შეგრძნება, ეს ამოიზრდება მშვიფიფიერი ცხოვრებიდან. ყველა იმ შეგრძნებიდან, რომელიც შეიძლება ამოიზარდოს ჩვენში უახლოეს ათწლეულებში, – ჯერ კიდევ XX საუკუნის შუა პერიოდადღე, – ყველაზე მნიშვნელოვანი იქნება სწორედ ეს შეგრძნება. მოლოდინიდან, იმ მოთხოვნილებიდან, რომ პასუხი უნდა გაეცეს ადამიანური არსებობის გამოცანას, ვინაიდან ადამიანი, როგორც კოსმიური არსება, უნდა შეესაბამებოდეს მთელ კოსმოსს, ამ მოლოდინიდან დაიბადება ურყეობის გრძნობა იმაში, რომ თავად კოსმოსი გაუხსნის ადამიანს რაღაცას, რისი მიცემაც მისთვის არ შეუძლია დედამიწას; აქედან წარმოიქმნება კოსმოსისადმი მიმართების განწყობა. როგორც გოლგოთის მისტერიის დროს ქრისტე გამოვლინდა ფიზიკურ სხეულში, ასე კაცობრიობის წინაშე წარდგება სულიერი ქრისტე და მხოლოდ მას, ერთადერთს შეუძლია პასუხის გაცემა, ვინაიდან იგი არაა ლოკალიზებული გარკვეულ ადგილზე და საჭიროა აღვიქვათ როგორც არსება, რომელმაც ზეგრძნობადიდან, ზემიწიერიდან გადმოსვლით თავისი თავი დაუკავშირა მიწიერ კაცობრიობას. აუცილებელი იქნება იმის წვდომა, რომ ადამიანი თავისი კოსმიური ბუნების გამოცანაზე პასუხს მიიღებს მხოლოდ მაშინ, როცა მის დასახმარებლად კოსმოსიდან გადმოვა ის, ვინც თავის თავს უკავშირებს მიწიერ ყოფიერებას. მაშინ გადაწყდება სწორედ მიწიერი ყოფიერების ძირითადი დისპარმონია: დისპარმონია იმ შეგრძნებას, რომ ადამი-

ანი მიწიერი არსებაა და მის იმ ცოდნას შორის, რომ იგი არის ზემოწიერი, კოსმიური არსება. ამ გამოცანის ამოხსნისკენ სწრაფვა ადამიანს ამზადებს იმისათვის, რომ სულის იდუმალე-ბით მოცული სიღრმეებიდან მას გაეხსნება არსება ქრისტესი, რომელიც ამიერიდან მასთან ისაუბრებს სულიერი სახით, როგორც ესაუბრებოდა იგი ადამიანებს ფიზიკურად გოლგოთის მისტერიის დროს. ქრისტე არ მოვა სულიერი სახით, თუ ადამიანები ამისთვის არ იქნებიან მზად. მომზადება კი მათ შეუძლიათ, თუ შეიგრძნობენ ჩემ მიერ უკვე ხსენებულ დისონანს, რომელიც წარმოუდგენელი უფსკრულის სახით შემაწუხებლად ამინებს სამშენიველს: მისი გადალახვის შემდეგ ადამიანი თამამად ეტყვის თავის თავს: უპირველეს ყოვლისა, მე ვარ მიწიერი არსება. განვლილი ასწლეულის მთელმა ინტელექტუალურმა განვითარებამ დამარწმუნა, რომ მე წარმოვადგენ მიწიერ არსებას. მაგრამ მე საერთოდ არ ვარ მიწიერი არსება. საჭიროა, საკუთარი თავი ვიგრძნო დაკავშირებულად იმ არსებასთან, რომელიც არაა ამ სამყაროსგან, ანუ არაა ამ დედამიწიდან, კავშირში არსებასთან, რომელსაც სრულ ჭეშმარიტებაში, თეოლოგიური სიყალბის გარეშე, შეუძლია თქვას: „ჩემი სამეფო არ არის ამ წუთისოფლისა“, (იოანე. 18. 36). მაშინ ადამიანმაც უნდა უთხრას საკუთარ თავს: ჩემი სამეფო არ არის ამ წუთისოფლისა; მხოლოდ ამის შემდეგ უკავშირდება ის იმ არსებას, რომლის სამეფოც არ არის ამ წუთისოფლისა.

სწორედ დღევანდელი მეცნიერების საფუძველზე, რომელიც, როგორც უკვე ითქვა, საშინელი სისწრაფით იპყრობს ადამიანთა ცნობიერებას, უნდა განვითარდეს ის, რაც კაცობრიობას XX საუკუნის I ნახევარში მიიყვანს ქრისტეს ახალ გამოცხადებამდე. ცხადია, ქრისტეს ახალი გამოცხადება ვერ განხორციელდება იმ სამყაროში, სადაც ადამიანებისთვის დამახასიათებელია ისეთი მშენივერი წყობა, რომელშიც იმყოფებოდა ცივილიზებული სამყარო 1914 წლამდე, როცა ყველა საუბარი იდეალებსა და სპირიტუალურობაზე, არსებითად, სრულ სიყალბეს წარმოადგენდა. სულიერისკენ სწრაფვა ადამიანებში უნდა იშვას ღრმა შინაგანი მოთხოვნილებიდან. თავად ქრისტე კი მოეფლინება მხოლოდ მათ, ვინც უარყოფს ფართოდ გავრცელებულ სიყალბეს ადამიანის მიწიერი ცხოვრების მოწყობაზე. არც ერთი სოციალური ცხოვრება არ გადაწყდება სულისმეცნიერულ

მისწრაფებასთან დაუკავშირებლად, რომელსაც შეუძლია ხელახლა წარმოადგინოს ადამიანი, როგორც ნამდვილი ზემოქმედებით არსება. სოციალური მოუწესრიგებლობა მოგვარდება იმ დროით, როგორც ადამიანებს ექნებათ უნარი შეიგრძნონ საკუთარ სამშენებელში ქრისტეს იმპულსი. ყველა სხვა მცდელობა სოციალური პრობლემების გადაწყვეტისა, გამოიწვევს მხოლოდ ნგრევასა და ქაოსს, ვინაიდან ისინი ეყრდნობა ადამიანის, როგორც წმინდად მიწიერი არსების კონცეფციას. მაგრამ ადამიანი, სწორედ ჩვენს ეპოქაში, გადააბიჯებს იმ მშენებლური წყობის საზღვრებს, რომელიც თავს ახვევს მას საკუთარი თავი აღიქვას როგორც მარტოოდენ მიწიერი, ფიზიკური არსება. ქრისტეს ახალი განცდა განპირობებულია თავად ადამიანის მოთხოვნილებებითა და მშენებლური წყობით.

შესაბამისად, აუცილებელია, ანგარიში გაეწიოს ასევე იმ ყველაფერს, რაც ესწრაფვის შეეწინააღმდეგოს ქრისტეს ამ ახალ განცდას.

ასეთი ძალებისგან ჩვენს სულისმეცნიერებაზე უშუალო ხელყოფის მითითებით ჩვენ შეგვეძლო დავრწმუნებულიყავით, რომ ჩვენი ოპოზიციონერები ებრძვიან სულისმეცნიერების მოსვლას, ამაში კი მათ ხელს უწყობს მათთვის დამახასიათებელი ღრმა შინაგანი არაკეთილსინდისიერება.

ამ სფეროში დღეს მიმდინარე მოვლენებს სრულიად მიუკერძოებლად უნდა მივუდგეთ. ვინაიდან ყოველდღიურად ცდილობენ, თუ შეიძლება ასე ითქვას, სასიკვდილო დარტყმა მიაცენონ სულისმეცნიერებას. ბოლო ასეთი მცდელობა იყო თეოლოგიის პროფესორ *კარლ გიოტცეს** და მისი კოლეგის, თეოლოგიის დოქტორის, ვინმე *ჰაინცელმანისგან**. საქმე მხოლოდ ის კი არაა, რომ თეოლოგიის ხსენებულმა დოქტორმა წაკბინა სულისმეცნიერებას, – მან საგაზეთო სტატიაში მას უწოდა „ე. წ. სულისმეცნიერება“, – არამედ მსგავსი მოვლენები ხშირად ხდება სწორედ აქ, ღორნახში, რომელსაც თანდათანობით უბრალოდ ვეგუებით. მაგრამ თეოლოგიის ამ დოქტორ გიოტცეს მიერ წამოწყებული შეიძლება განვიხილოთ სხვა თვალსაზრისითაც, რომელიც დაგვანახებს, რამდენად უვიცია ოფიციალური სწავლება, რომელიც ჩვენს დროში მოთავეობს ახალგაზრდობის სწავლა-განათლებას. იმ ფაქტზე აბსტრაჰირებით, რომ აქ ადგილი აქვს ხელყოფას სულისმეცნიერებაზე, შეიძლება საკუთა-

რი მზერა მივმართოთ შემდეგზე: აქ მე გამოვეყოფ ცალკეულ დამახასიათებელ თვისებებს, რომლებიც გამოვლინდა სწორედ ამ ხელყოფაში, თუმცა შემიძლია დავყვარდნო მხოლოდ საგაზეთო ანგარიშს. ამდენად, ადამიანმა, რომელიც მოწოდებულია პროფესიულად ისაუბროს ქრისტოლოგიის თემებზე და დაარიგოს ახალგაზრდობა, მან ქრისტოლოგიის სწავლებით, – ვინაიდან ეს არის მისი შემოსავლის წყარო, – თავდასხმის ობიექტად აქცია ჩვენი სულისმეცნიერული შემეცნების მეთოდები. კერძოდ, იგი ამტკიცებს, თითქოს იმაგინაციასა და ინტუიციასთან დაკავშირებული ეფუძნება იმას, რომ განსაკუთრებული ვარჯიშების წყალობით ხელოვნურად მუხრუჭდება და გამოიდევნება ჩვეულებრივი წარმოდგენები, ხოლო ამ პროცესში დაზოგილი ნერვული ენერჯის დახმარებით ცხოვრებაში ავლენენ იმ ხატოვან წარმოდგენებს, რომელთაც ანთროპოსოფიაში ეწოდება იმაგინაცია და ინტუიცია.

თქვენ ხედავთ ამ კაცის არგუმენტს: ხელოვნურად დამუხრუჭებული და გამოდევნილი წარმოდგენების აქტივობა და ამავე დროს დაზოგილი ნერვული ენერჯია! იგი სრულებითაც არ აქცევს ყურადღებას იმ ფაქტს, რომ დაზოგილი ნერვული ენერჯია, უბრალოდ, ძალზე არამყარი ჰიპოთეზაა, რამდენადაც მეცნიერული თვალსაზრისით ძნელია წარმოიდგინო, როგორია დაზოგილი ნერვული ენერჯია; მიუხედავად ამისა, ის მაინც საუბრობს ამაზე. განა შესაძლებელია ამტკიცო, რომ იმაგინაციებისკენ წარმმართველი შემეცნებითი მეთოდების გამოყენებისას ამ ადამიანს არ დაეიწყებია ის, რასაც მე მართებულად ვუწოდებ: „სამეცნიერო სინდისს“. სხვაგვარად როგორ შეძლებდა იგი მსჯელობას, მაგალითად, ისეთ საკითხებზე, როგორიცაა შემეცნების მეთოდების გამოყენებით იმაგინაციამდე მისვლა? ან ხელოვნურად დამუხრუჭებული და გამოდევნილი წარმოდგენების აქტივობა? ამ კითხვებზე პასუხი მარტივია, თუ ჩავუღრმავდებით ანთროპოსოფიულ ლიტერატურას. ვინაიდან ის წარმოდგენები, რომელთაც იგი ნორმალურად მიიჩნევს, გაძევებას არ ექვემდებარება. თუ იგი ცოტათი მაინც გაირჯებოდა, რათა გაეგო, ვნერგავდით თუ არა ჩვენ „წარმოდგენების განდევნას“, როცა აქ ვატარებდით ჩვენს კურსს უმაღლესი სკოლისთვის, მაშინ ის არ ისაუბრებდა იმაზე, რომ ჩვენთან ხდებოდა წარმოდგენების აქტივობების ჩახშობა. პირიქით, სახეზე იყო წარმოდგენების აქ-

ტიური ცხოვრება, რომელიც სრულებითაც არაა ჩახშობილი, ამასთან ეს ეხებოდა ბევრ სამეცნიერო დისციპლინას და ამაში იოლად დარწმუნდებოდა ნებისმიერი, ვისაც ამის სტიმული ექნებოდა. თუ ამ პროფესორს „მეცნიერული სინდისი“ უკარნახებდა, გაცნობოდა იმას, რასაც ჩვენ განვიხილავთ როგორც გზას სულიერი სამყაროებისკენ, მაშინ იგი დაინახავდა: იქ ხელოვნურად არაფერი ფერხდება, პირიქით, ამ გზაზე ყველაფერი თავისუფალი ხდება. ამიტომ სრულიად ცხადია, რომ ამ ადამიანმა ვერც ერთი სიტყვა ვერ გაიგო იქიდან, რაც წერია ჩემს წიგნში „როგორ მიიღწევა ზენა სამყაროთა შემეცნება?“. სულისმეცნიერების შემეცნებით მეთოდებზე კი მან იმაზე მეტი არ იცის, რისი ათვისებაც შეუძლია რომელიმე მოხუც ქალბატონს, რომელიც გეგმავს დაკავდეს მედიტაციებით. ყველაფერი დანარჩენი მისი გაგების მიღმა რჩება. აი, როგორ ვლინდება „მეცნიერული სინდისი“ ჩვენს დროში ოფიციალური მეცნიერების წარმომადგენელთან.

შემდეგ, როცა იგი საუბრობს იმაზე, რომ ამ დათრგუნული წარმოდგენების დაგროვების წყალობით წარმოიქმნება, – ამასთან რეკომენდებულია წარმოსახვაში დაგროვდეს წარმოდგენები, როგორც დაგროვებული წყლები, – ცოცხალი იმაგინაციები, რომლებიც არანაკლებია გრძნობად აღქმებზე, მე მსურს, მას მივუთითო უამრავ ადგილზე ჩემს წიგნებში, სადაც ხაზგასმულია, რომ იმაგინაციები არ არის გრძნობადი წარმოდგენებისა და გრძნობადი აღქმების მსგავსი. ამაზე მითითებულია მთელი სერიოზულობით. მაშ, რა ამოძრავებს ამ ბატონის „მეცნიერულ სინდისს“? – ტყუილი, რომლის წყაროც ხშირად არის უღონობა, უუნარობა, ჩასწვდეს განსახილველ საგანს. ასეთი სიცრუე განსაკუთრებით ხშირად გამოიყენება თეოლოგიურ, ფილოსოფიურ, ისტორიულ, იურიდიულ და კიდევ განათლების სხვა დარგებში; სიცრუე კი საშინელი სისწრაფით ვრცელდება. თანამედროვე კაცობრიობამ ამ ფაქტს ანგარიში უნდა გაუწიოს, რამდენადაც სწორედ აქ იმალება მიზეზები იმისა, რომ ჩვენი კულტურა ჩაფლულია ქაოსში და არა მხოლოდ იმ ცარიელ ყბედობაში, რომელსაც აქვეყნებენ ვუდრო ვილსონი და მისი თანამოაზრენი.

ამას მოსდევს კიდევ ერთი საინტერესო ადგილი. როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, მე შემიძლია დავეყრდნო მხოლოდ საგა-

ზეთო ანგარიშს, სადაც ის ამტკიცებს: რამდენადაც გამოდევნილი წარმოდგენების დაგროვების შედეგად წარმოქმნილი ეს გაცოცხლებული იმაგინაციები ამოტივტივდებიან სრულიად თვითნებურად, მათ აღწერენ როგორც სხეულებრიობისგან თავისუფალ განცდებს. და კვლავ თავისი „მეცნიერული სინდისით“ პროფესორმა უბრალოდ ყურადღება არ მიაქცია იმას, რომ სწორედ სულისმეცნიერული შემეცნებისას არაფერი ხდება თვითნებურად, პირიქით, ძლიერდება სრულიად კონტროლირებადი, ანუ თავისუფალი წარმოდგენები. შესაძლოა, ამ ადამიანმა თავისი შეხედულებები ისესხა სპირიტული და მედიუმური სეანსების აღწერებიდან, მაგრამ ასეთ შემთხვევაში მას მართებს, დაკავდეს გონებასუსტი, ინფანტილური სპირიტიზმით და მედიუმიზმით და არა იმით, რაც მისთვის გაუგებარია, მეტიც – რისი გაგება არც სურს. აქ უპრიანია მას ვურჩიოთ მხოლოდ ერთი რამ: ხელები შორს იმისგან, რაც მას არ ესმის და რისი გაგებაც არ სურს!

შემდეგ ის ყვება: მოგვიანებით რაც იქნეს იმაგინაციის ფორმას, შეიძლება წარმოიქმნას მხოლოდ ადამიანური ცნობიერების გახლეჩის შედეგად. ეს უკვე, უბრალოდ, უსინდისო, მცდარი დამახინჯებაა იმისა, რაც ჩემს წიგნებში წარმოდგენილია, როგორც სულისმეცნიერების შემეცნებითი მეთოდი! ამავე დროს მზადდება ნიადაგი შემდეგი განცდებისთვის იმაზე, რომ სწორედ სულისმეცნიერება არის შეუთავსებელი ქრისტიანობასთან იმის გამო, რომ მას არ გააჩნია კულტურული ღირებულება. და აი, კიდევ ერთი სრულიად „მშვენიერი“ გამონათქვამი: სულისმეცნიერებას არ გააჩნია კულტურული ღირებულება იმ უბრალო მიზეზით, რომ ტელეპათია ვერასდროს შეცვლის ტელეგრაფს, აზრების კითხვა ვერ შეცვლის ტელეფონს, ხოლო მაგნიტური მკურნალობა ვერასდროს შეცვლის მედიცინას!

შეგახსენებთ, რომ აქ, გოეთეანუმში, უმაღლესი სკოლისთვის კურსის მსვლელობისას საუბარი იყო მედიცინაზე, მაგრამ ყოველგვარი დილექტანტიზმის გამოკლებით, რომელიც უკავშირდება მაგნიტურ მკურნალობას, ვინაიდან საგნისადმი მიდგომა იყო ძალზე სერიოზული. უშუალოდ ჩვენს მეზობლად, სწორედ ამ კურსის დასრულებისთანავე, თეოლოგიის დოქტორი გამოდის მტკიცებით, თითქოსდა სულისმეცნიერება ესწრაფვის მედიცინა შეცვალოს მაგნიტური მკურნალობით.

აი ასეთი გამონათქვამებით ახერხებს თანამედროვე თეოლოგი წარმატების მოპოვებას დღევანდელ პუბლიკაში! და მას თან სდევს წარმატება, როცა ქადაგებს ვითომ „გოეთეანიზმს“ და შემდეგ ამბობს, რომ სულისმეცნიერების დახმარებით შეუძლებელია მოიპოვო ქრისტე – მისი მოპოვება შესაძლებელია მხოლოდ სახარებების მეშვეობით. კარგი იქნებოდა გვეკითხა ასეთი „გოეთეანიზმისთვის“: რომელი სახარებების მეშვეობით? ამასთან ღირს, რომ შევახსენოთ: რა შექმნით თავად თქვენი თეოლოგიით სახარებებისაგან? თქვენ მიაღწიეთ მხოლოდ იმას, რომ საბოლოოდ მთელი ქრისტოლოგია ამოვარდა თანამედროვე კულტურული განვითარებიდან. ახლა კი, როცა მოამზადეთ თქვენი საეჭვო მესიანური იდეები, ადამიანებს უწევთ მოისმინონ თქვენგან, თითქოს ქრისტიანობა არ საჭიროებს იმას, რაც მოდის სულისმეცნიერებისგან, ვინაიდან საჭიროა ბატონობდეს სახარებისეული სიმარტივე. განა ეს არ არის ყველაზე კარდინალური სიცრუე? განა შეიძლება სუფთა სინდისით მივიღოთ ის, რაც მოიტანა სახარებების თანამედროვე კრიტიკამ და ამავე დროს ამტკიცო, თითქოს ხსნა ამიერიდან და ყველა დროებში შეიძლება მოვიდეს მხოლოდ და მხოლოდ სახარებებისაგან – სულისმეცნიერების გარეშე.

მაინც რა გველოდება თეოლოგიის მხრიდან? ეს არის ქრისტეს უარყოფა. ქრისტეს ყველაზე მტკიცე ცილისმწამებლებსა და მაგინებლებს ჩვენს დროში წარმოადგენენ სწორედ თეოლოგები. ისინი, ეს თანამედროვე თეოლოგები, ამუხრუჭებენ ნებისმიერ ჭეშმარიტ იდეას ქრისტეზე. საჭიროა განვჭვრიტოთ, რომ ქრისტეს ახალი განცდა XX საუკუნეში შესაძლებელია მხოლოდ მას შემდეგ, როცა ყველა კონფესიის თეოლოგები საბოლოოდ უარყოფენ და ცილს დასწამებენ ქრისტეს, ამ დროზე ადრე ის არ მოვა. იგი ადამიანებს კვლავ გამოეცხადება მაშინ, როცა „მის მხარეს მყოფი“ თანამედროვე მწიგნობრები და ფარისევლები შეძლებენ მის ცილისწამებას.

არ არის იოლი ამაზე საუბარი, რამდენადაც მაშინვე ამჩნევ, რაოდენ ცოტათია თანამედროვე ადამიანი მიდრეკილი, ანგარიში გაუწიოს ასეთი სახის განჭვრეტას. ამასობაში მტრებს არ სძინავთ, ისინი მთელი ძალით იბრძვიან. ჩვენი წინააღმდეგობა კი ძალზე სუსტია, ჭეშმარიტად სუსტი და ჩვენი აღქმა ანთროპოსოფიისა ყველა მიმართულებით რადაცნაირად მთვლემარედ

პასიურია. ამ ცნობიერების სიმძიმე კი აწვება იმ ადამიანის სამ-
შეინველს, ვინც მოვლენების ვითარებას ჭკრეტს. შენ გჯერა,
რომ საუბრობ დროის მოთხოვნების გათვალისწინებით, ხოლო
შენ მიერ ნათქვამი შეიძლება მოემსახუროს მხოლოდ სოცია-
ლურ გაჯანსაღებას, ამასთან არცთუ იშვიათად გრძნობ, რომ
ნათქვამი ადამიანების მიერ აღიქმება, როგორც თავისებური სა-
ხის სიტყვიერი ბელეტრისტიკა, როგორც რაღაც სიტყვადგეარ-
ჭნილობა. ვისურვებდი, ადამიანებმა მიიღონ სულისმეცნიერების
მიერ შემოთავაზებული ინიციატივები ცხოვრების ყველა სფე-
როში, სინამდვილეში ჩვენ ვხედავთ, როგორ მანიპულირებს
სიცრუე ადამიანების ცხოვრებით, თუმცა ემორჩილებიან რა რა-
იმე შინაგან სიმპათიას, ისინი ზოგჯერ ანგარიშს უწევენ იმას,
რაც მათ მიერ აღიქმება, როგორც ზეპირი საგაზეთო ფელეტო-
ნი. ადამიანებს ჯერ კიდევ მოუწევთ, თანდათანობით გადაეწვი-
ონ ყველაფერს, რაც იწვევს სულისმეცნიერების აღქმას ისე,
როგორც ნებისმიერი სხვა ლიტერატურული პროდუქტის, რო-
გორც სასიამოვნო გასართობის, რომელიც ამავე დროს გარან-
ტიას იძლევა სიცოცხლე გაგრძელდეს სიკვდილის შემდეგაც,
რაც არის ადამიანის ოდინდელი სასოება. ამის ნაცვლად საჭი-
როა, გამოვიჩინოთ უნარი, რომ სულისმეცნიერება სიდრმისეუ-
ლად, წმინდა სერიოზულობით აღვიქვათ. მაგრამ ჩვენს დროში
არსებობს საშინელი უფსკრული, სულისმეცნიერების აღქმის-
თვის აუცილებელსა და იმას შორის, რაც ხდება სინამდვილე-
ში. შეიძლება საერთოდ ხელი ჩაიქნოს ყველაფერზე, რაც მომ-
დინარეობს ანთროპოსოფიაზე ხელყოფისაგან, რასაც აკეთებს
რომელიმე გიოტცე ან ჰაინცელმანი, ანდა საკმარისია მხოლოდ
დააკვირდეთ მათ მორალურ იერს, რომ მაშინვე მიხვიდეთ დას-
კვნამდე: რაღაც ვერ არის წესრიგში ადამიანური სელექციის
მექანიზმში, რადგან მსგავსი ადამიანები იკავებენ მოწინავე პოს-
ტებს საზოგადოებაში. და სანამ კაცობრიობა სერიოზულად არ
დაფიქრდება შექმნილ სიტუაციაზე, სანამ არ გაითვალისწინებს
ადამიანთა ნამდვილ მოთხოვნილებებს, იგი წინ ვერ წაიწევს,
ვერ განვითარდება. ყველა დეკლარაცია სოციალურ იდეალებსა
და ამის მსგავსებზე აღმოჩნდება უსარგებლო, თუ მხედველობა-
ში არ მიიღებენ თანამედროვე ცხოვრების ამ პრინციპულ მო-
მენტს. ვინაიდან თანამედროვე ეპოქის ყველა უბედურება მომდი-
ნარეობს ჩვენი გარყვნილი სულიერი ცხოვრებიდან, რომელიც

ჩაეფლო სიცრუეში, ამასთან ადამიანები ვერც ამჩნევენ, რამდენად ღრმად არის ის ჩაფლული სიცრუეში. მაინც რამდენად განსხვავდება ის, რაც ჩვენ აქ განვიხილეთ, როგორც არსებობის სასიცოცხლო აუცილებლობა, იმისგან, სინამდვილეში როგორ აღიქმება ეს ყოველივე! ჩვენ მიერ ნათქვამი ჩაფიქრებული იყო, არა როგორც თავისებური სახის ზეპირი გაზეთის გამოშვება, არამედ გულისხმობდა ადამიანებისთვის სასიცოცხლო ძალთა წყაროს მიცემას და მათ მოუწევთ თანდათანობით ისწავლონ მისი განჭვრეტა ზემოთქმულში.

ეს არის ის, რისი თქმაც მე თქვენთვის მსურდა დღეს პოზიტიური და ნეგატიური თვალსაზრისით იმაზე, რასაც მოიცავს თავის თავში, – უკვე ტრივიალურად ქცეული სიტყვა, – ჩვენი ეპოქის სული. ჩვენი ეპოქის სული, უპირველეს ყოვლისა, ეს არის მოლოდინის სული, სული, რომელიც უდიდესის გაგებისა წვდომის განვითარების მოლოდინშია და რაც ესოდენ საჭირო და აუცილებელია ქრისტეს მომავალი განცდის დაბადებისთვის XX საუკუნის პირველ ნახევარში. მაგრამ ქრისტეს ახალ განცდამდე ვერ მიხვალ, თუ რეალურად არ მოცილებ იმ ყველაფერს, რაც არის მუხრუჭი ამ გზაზე. თუ სამშენველისთვის სასურველი კეთილდღეობისთვის, შინაგანი კომფორტისკენ მიდრეკილების გამო მუხლს მოიყრი ტრადიციული ქრისტოლოგიის წინაშე და არ გააცნობიერებ, რომ ასეთი მუხლის მოყრა წარმოადგენს ღრმა არაკეთილსინდისიერების შეტანას უშუალოდ დღის სიბოროტეში, მაშინ შეუძლებელია მიაღწიო სიმწიფეს ქრისტეს განცდისთვის XX საუკუნეში. კაცობრიობის შემდგომი ბედისწერა ხომ იმაზეა დამოკიდებული, მოიპოვებს თუ არა ის ასეთ სიმწიფეს. ამიტომ კაცობრიობას მართებს გადალახოს ცარიელი თეოლოგიური ლაყბობა ქრისტეზე და მივიდეს ქრისტეს ჭეშმარიტ გაგებამდე.

თარგმანი შესრულებულია 1983 წლის გამოცემის მიხედვით. რუდოლფ შტაინერის შრომები შესულია კატალოგში (GA), შესაბამისად მითითებულია ბიბლიოგრაფიის ნომერი.

შვ. . . .

5. *ლექციებში*, - იგულისხმება დოქტორ კარლ ხეიერის ლექციები „ანთროპოსოფიული ფიქრები ისტორიულ მეცნიერებასა და ისტორიაზე“, წაკითხული 1920 წლის 14-16 ოქტომბერს, გოეთეანუმში, უმაღლესი სკოლისთვის პირველი ანთროპოსოფიული კურსის ფარგლებში.

ვილჰელმ ფონ ჰუმბოლდტი, 1767-1835, გერმანელი ფილოსოფოსი, ფილოლოგი, სახელმწიფო მოღვაწე, დიპლომატი. იგულისხმება მისი „ისტორიკოსის ამოცანებზე“.

მე უკვე ვისაუბრე, - იხ, რუდოლფ შტაინერის დასკვნითი სიტყვა უმაღლესი სკოლისთვის გამართული პირველი ანთროპოსოფიული კურსის მსვლელობისას 1920 წლის 16 სექტემბერს („რეციტაციისა და დეკლამაციის ხელოვნება“, დორნახი, 1928წ.).

6. *მე ხშირად მიუთითებდი*, - იხ. რუდოლფ შტაინერის „ისტორიული სიმპტომატოლოგია“. GA 185.

7. *გოეთე ამბობს*. . . - იხ. რუდოლფ შტაინერის „გოეთეს საბუნებისმეტყველო შრომები“. GA 1b.

8. *ალკუინი*, 735-804, კარლოს დიდის მეგობარი და მრჩეველი, დიდი გავლენა იქონია განათლების გავრცელებაზე საფრანგეთის მონარქიაში, აფუძნებდა სკოლებს და აუმჯობესებდა სწავლას. ალკუინის დისკუტი ბერძენთან აღწერილია კარლ ვერნერის წიგნში „ალკუინი და მისი საუკუნე“, ვენა, 1881.

11. *არეოპაგიტიკა* - კრებული, რომელიც შედგება 4 ტრაქტატისა და 10 წერილისგან დოგმატიკის თემებზე; ის მიეწერება წმინდა მოწამე დიონისე არეოპაგელს (გარდ. 96წ.). რუდოლფ შტაინერი ხშირად მიუთითებს იმაზე, რომ 553 წლის შემდეგ მოხსენიებული არეოპაგიტული წერილების შინაარსი ფაქტობრივად მიდის დიონისემდე, რომელიც მოხსენიებულია „მოციქულთა საქმეებში“ (17:34). - იხ. რუდოლფ შტაინერის ლექციების ციკლი „სულის, ძისა და მამის მისტერია. საადღომო მიმოხილვა“. 1907 წლის 17 და 25 მარტი.

სკოტ ერიგენი, იოჰან სკოტ ერიგენი, დაახ. 810-877, ადრეული შუა საუკუნეების უდიდესი მოაზროვნე, თარგმნა ლათინურ ენაზე არეოპაგიტისა.

ნიკოლაუს კუზანელი, 1401-1464, უდიდესი გერმანელი მოაზროვნე, ფილოსოფოსი, თეოლოგი, სწავლული, მათემატიკოსი, საეკლესიო-პოლიტიკური მოღვაწე, კარდინალი.

16. *ჩემს ლექციებში ბუნების შემეცნების საზღვრებზე*. – იხ. რუდოლფ შტაინერის „ბუნების შემეცნების საზღვრები“. (8 ლექცია, დორნახი, 27.09-03.10, 1920. GA 322).

18. *ქრისტიან ვოლფი*, 1679-1754, ფილოსოფოსი და მათემატიკოსი. «Vernünftige Gedanken», 1719.

დევიდ იუმი, 1711-1776. ინგლისელი ფილოსოფოსი.

19. *ჰერბერტ სპენსერი*, 1820-1903, ინგლისელი ფილოსოფოსი.

ჯონ სტიუარტ მილი, 1806-1873, ინგლისელი ფილოსოფოსი.

21. *სოციალური ორგანიზმის სამწვერიანობაზე* – იხ. რუდოლფ შტაინერის „სოციალური საკითხის არსობრივი პუნქტები“. (1919 წ. GA 23. იხ. ქართული თარგმანი, 2011. მთარგ. შენიშ).

23. *კარლ უნგერი*, 1878-1929, რუდოლფ შტაინერის ეზოთერული სკოლის ყველა სექციის ერთ-ერთი პირველი მონაწილე; 1908 წლიდან გარდაცვალებამდე იყო ანთროპოსოფიული საზოგადოების ფორმირების წევრი. უმაღლესი სკოლისთვის პირველი კურსის ფარგლებში წაიკითხა 6 ლექცია, სათაურით: „რუდოლფ შტაინერის ქმნილება“. ამ ლექციების ავტორეფერატი შესულია კარლ უნგერის თხზულებების I ტომში (შტუტგარტი, 1964).

26. *ჩვენ სხვადასხვა კუთხით განვიხილეთ*. . . : – იხ. რუდოლფ შტაინერის „ჩვენი დროის ძირითადი სოციალური მოთხოვნები. . .“. (12 ლექცია, დორნახი და ბერნი, 1918 წ. GA 186).

27. *კარლ მარქსი*, 1818-83, მეცნიერული სოციალიზმის დამფუძნებელი.

28. *პეტრე დიდი*, 1772-1725, რუსეთის ხელმწიფე.

ლენინი, (ვლადიმერ ულიანოვის ფსევდონიმი) 1870-1924.

ტროცკი, – (ლევ ბრონშტეინის ფსევდონიმი) 1879-1940.

30. *ნავიგაციური აქტით* – ნავიგაციური აქტი უწოდეს კანონს, რომელიც გამოსცა ოლივერ კრომველმა 1651 წლის 9 ოქტომბერს და რომელმაც უდიდესი როლი ითამაშა ინგლისის ვაჭრობის ისტორიაში. ის შეიცავდა მთელ რიგ მფარველობით ზომებს

და მიიღეს ინგლისის სავაჭრო ფლოტის სტიმულირებისთვის, ასევე პოლანდიისთვის მსოფლიო ლიდერობის ჩამოსართმევად.

ნაპოლეონის ვარსკვლავი. . : ნაპოლეონმა 1806 წლის 21 ნოემბერს გამოცემული დეკრეტით დაიწყო ე. წ. კონტინენტალური ბლოკადა. დეკრეტი კრძალავდა სავაჭრო, საფოსტო და სხვა ურთიერთობებს ბრიტანეთის კუნძულებთან; ბლოკადა ვრცელდებოდა საფრანგეთზე დაქვემდებარებულ, მასზე დამოკიდებულ ან მის მოკავშირე ყველა ქვეყანაზე. საფრანგეთზე დაქვემდებარებულ ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ნებისმიერი ინგლისური გემი ითვლებოდა სამხედრო ტყვედ, ხოლო ბრიტანეთის ქვეშევრდომების კუთვნილ ქონებას კონფისკაციას უკეთებდნენ. არც ერთი გემი, ინგლისიდან თუ მისი კოლონიებიდან მომავალი ან მათ პორტებში შემავალი არ დაიშვებოდა ფრანგულ პორტებში კონფისკაციის საშიშროების გამო.

31. *აღფრედ ტირატცი*, 1849-1930, გროსადმირალი, სახელმწიფო მოხელე; გერმანული სამხედრო ფლოტის შემქმნელი.

34. *მხვაესი საიდუმლო საზოგადოებების როლი*. . : იხ. რუდოლფ შტაინერის ლექციების ციკლი: GA 174, GA 178, GA 254.

35. *ფალსიფიციზირებული დოკუმენტი*, 1920 წლის ოქტომბერში ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორებმა და დოქტორებმა მოწოდებით მიმართეს ავსტრიისა და გერმანიის უნივერსიტეტების ხელოვნებათმცოდნეობისა და ბუნებისმეტყველების პროფესორებს „მოეხდინათ პატრიოტიზმით წარმოქმნილი მტრობის ლიკვიდაცია და შერიგებულებიყვნენ ძმური გრძნობების წყალობით, რომელიც წარმოიქმნება მეცნიერული მუშაობის პროცესში“. – სტატია „ხალხთა შერიგება“, გამოქვეყნდა ნაციონალურ გაზეთში, ბაზელი, 1920 წლის 20 ოქტომბერი.

47. *ჩარლზ დარვინი*, 1809-1882.

48-101 . . . *მსოფლიო საეკლესიო კრება*, მერვე მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე კონსტანტინოპოლში 869 წელს პაპი ადრიანე II-ის მეთაურობით გადაწყვიტეს, რომ ადამიანს აქვს განსჯითი და ცნობიერი სამშვინველი, – unam animam rationabilem et intellectualem, – რათა ადამიანში განსაკუთრებული სულიერი პრინციპის არსებობაზე მეტად აღარ ყოფილიყო საუბარი. ამიერიდან სულიერი შესამჩნევი იქნებოდა მხოლოდ, როგორც სამშვინველის თვისება.

49. *იენაცია ლოიოლა*, 1491-1556, დააარსა იეზუიტთა ორდენი, 1534.

52. *სოლოვიოვი*, 1853-1900, რუსი ფილოსოფოსი და პოეტი.

54. *რაბინდრანათ თაგორი*, 1861-1941, ინდოელი ფილოსოფოსი და პოეტი.

56. *ალბერტ მაგნუსი*, 1193-1280, (ალბერტ დიდი), სქოლასტიკის უდიდესი ფილოსოფოსი; ცნობილია როგორც დოქტორი უნივერსალი.

თომა აქვინელი, 1225-1274, სქოლასტიკოსი; ალბერტ დიდის მოწაფე. ცნობილია როგორც ანგელოზური დოქტორი. 1323 წელს წმინდანად შერაცხეს.

დუნს სკოტი, იოჰანესი, 1266-1308, სქოლასტიკოსი.

როჯერ ბეკონი, 1214-1294, ფრანცისკანელი, ასწავლიდა ოქსფორდის უნივერსიტეტში.

56. *ჩვენი მცირე გუმბათის მოხატულობაზე*, იგულისხმება პირველი გოეთეანუმი. მცირე გუმბათზე წარმოდგენილი მოხატულობის აღწერა შეგიძლიათ იხილოთ რუდოლფ შტაინერის ლექციების ციკლში: „გოეთეანუმის არქიტექტურული იდეა“. (GA 185).

60. *ჯერ კიდევ 1891 წელს გაავამახვილე*. . . ამ თემებზე იხ. რუდოლფ შტაინერის ლექციების ციკლი: GA 99/100 და GA 22.

63. *ჩემს პირველ დრამა-მისტერიაში*. . . : იხ. „ხელდასხმის კარიბჭე. როზენკროიცერული მისტერია“, შესულია წიგნში: „ოთხი დრამა-მისტერია“ GA 14.

74. *ამაზე შეიძლება წავიკითხოთ გოეთესთან ყველგან*. . . : შდრ. მაგალითად საუბრები კანცლერ ფონ მიულერთან 1830 წლის 8 ივნისს და ასევე ეკერმანთან 1832 წლის 11 მარტს.

ჰერმან გრიმი, 1828-1901. გერმანელი მწერალი, ხელოვნების ისტორიის პროფესორი. ციტირებულია სტატია „ჰერმან ტროიჩკეს გერმანული ისტორია“, წიგნიდან „გერმანული კულტურის ისტორიაზე“, ბერლინი 1897.

76. *ლუდენდორფი*, ერის 1865-1937, გერმანელი გენერალი.

77. *ემერსონი*, რაღაც ვაღლო ემერსონი 1803-1882, ამერიკელი მწერალი და ფილოსოფოსი.

77/94. *ოსვალდ შპენგლერი*, 1880-1936. გერმანელი ფილოსოფოსი და კულტუროლოგი. იგულისხმება მისი წიგნი: „ევროპის დაი-სი“, რომლის I ნაწილი გამოქვეყნდა 1918 წელს.

78. *ედუარდ ფონ ჰარტმანი*, 1842-1906, „არაცნობიერის ფილოსოფია. მსოფლმხედველობის მცდელობა“, ბერლინი 1869.

78/92. *ართურ დრეკსი*, 1865-1935, უმაღლესი ტექნიკური სკოლის ფილოსოფიის პროფესორი კარლსრუეში. 1920 წლის 10

ოქტომბერს მან კონსტანცას არაკონფესიური თემის წინაშე წაიკითხა ლექცია „რუდოლფ შტაინერის ანთროპოსოფია“, რომელიც გაიმეორა 19 ნოემბერს მაინცში. ანთროპოსოფიის წინააღმდეგ მიმართული მისი სტატიები გამოიკა სახელწოდებით: „მეტაფიზიკა და ანთროპოსოფია, მათ მიმართებაში ზეგრძნობად შემეცნებასთან“, ბერლინი 1922.

გრაფ ჰერმან ფონ კაიზერლინგი, 1880-1946, გერმანელი მწერალი და ფილოსოფოს-ირაციონალისტი. აპროტესტებდა რაციონალიზმს, რომელიც ადამიანს წყვეტს მის ემოციურ ფესვებს. იხ. მაგალითად მისი წიგნი „ფილოსოფია, როგორც ხელოვნება“, დარმშტადტი, 1920.

80. *ეს იქნება საუბრის გაგრძელება*. . . : იხ. რუდოლფ შტაინერის „ქრისტეს გამოცხადება ეთერულ სამყაროში“. 16 ლექცია, სხვადასხვა ქალაქში 1910 წ. GA 118.

89. *ლუნახარსკი*, ანატოლი ვასილის ძე, 1875-1933, რუსი მწერალი და პოლიტიკოსი; 1917 წლიდან სახალხო განათლების კომისარი.

95. *ფოსტმაისტერი*, კარლ ფრიდრიხ ფონ ნაგლერი, 1770-1846.

104. *ვიკლიფი*, დაახ. 1330-1384, ინგლისელი თეოლოგი და რეფორმატორი.

ჰუსი, დაახ. 1369-1415, ჩეხი (ბოჰემიიდან) თეოლოგი და რეფორმატორი.

107. *საკმაოდ ცნობილ შმიდელს*. . . : საუბარია პროფესორ ოტტო შმიდელზე (დაიბადა 1858წ.) და მის წიგნზე: „იესოს ცხოვრების კვლევის ძირითადი პრობლემა“, ტიუბინგენი და ლაიპციგი 1902 წ. იხ. გვ. 39.

111. *ფრონმაიერი*, იოჰან, პროტესტანტი მისიონერი; მან 1920 წელს ბაზელში გამოაქვეყნა თხზულება სახელწოდებით „თეოსოფიური მოძრაობა, მისი ისტორია, მიდგომები და შეფასება“.

125. *ვუდრო ვილსონი*, 1856-1924, ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტი, 1913-1921.

126. *ჩემი „იდუმალთმეტყველების ნარკვევიდან“*; იხ. რუდოლფ შტაინერი, GA 13.

132. *კარლ გიოტცე* და *ჰაინცელმანი*, იმ დროს თეოლოგიის პროფესორები ბაზელში.

ასოციაცია „კოგიტო“ გამოსაცემად
ამზადებს

რედაქციის უბილავერი

„ხელდასხმულთა ცნობიერება“.
GA №243

რედაქციის უბილავერი

„ბუნებისმეტყველება და კაცობრიობის
მსოფლიო-ისტორიული განვითარება უძველესი
დროიდან“.
GA №325

რედაქციის უბილავერი

„მსოფლიო ისტორიაში ბუნებისმეტყველების
წარმოქმნის მომენტი და მისი განვითარება დღემდე“.
GA №326

დაბეჭდილია: „კავშირი ადამიანებისთვის განსაკუთრე-
ბულ ზრუნვას რომ საჭიროებენ“ - სტამბაში.

ქმები უბილავერის 8

მთავარანბელოზი რაფაელი

